

DEN NORSKE
TANNLEGEFORENINGS

TIDENDE

THE NORWEGIAN DENTAL JOURNAL • 128. ÅRGANG • NR. 6 JUNI 2018





ARTINORWAY GRUPPEN

Formidling og norsk produksjon av tannteknikk

Grafisk: Adlunds Design

Ønsker alle en riktig god sommer

Alle våre avdelinger holder åpent
i hele sommer!



ARTINORWAY

DENTAL LAB OSLO

Norsk produsert tannteknikk

Artinorway Dental Lab AS Oslo

Telefon: 22 87 19 91

Postboks 2031 Grünerløkka, 0505 Oslo



ARTINORWAY

LAB TRONDHEIM

Norsk produsert tannteknikk

Artinorway Lab AS Trondheim

Telefon: 73 52 26 00

Postboks 8843 Nedre Elvehavn, 7481 Trondheim



ARTINORWAY

OSLO

Formidling og norsk produksjon av tannteknikk

Artinorway AS

Telefon: 22 87 19 87

Postboks 2031 Grünerløkka, 0505 Oslo



ARTINORWAY

TRONDHEIM

Formidling og norsk produksjon av tannteknikk

Artinorway Trondheim AS

Telefon: 73 54 90 00

Postboks 8843 Nedre Elvehavn, 7481 Trondheim

Ny kunde? Ta kontakt for introduksjonstilbud.

Vi tar imot dine digitale filer!

www.artinorway.no





Fugl opp ned.

Foto: Niklas Angelus..



Våg å velge en
ny virkelighet...

Null omgjøringer

Null misfarginger

Null postoperativ sensibilitet

Null feil

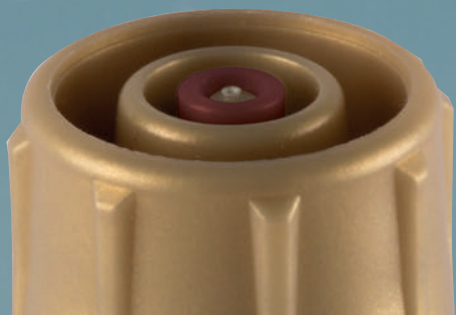
Null problem

Null sløsing

G-Premio BOND fra GC

Lysherdende
énkomponentbonding
til universalbruk

Vi inngår ingen
kompromisser.



GC

GC NORDIC AB

Tel: +46 8 506 361 85

info@nordic.gceurope.com

<http://www.gceurope.com/local/nordic>

www.facebook.com/gcnordic

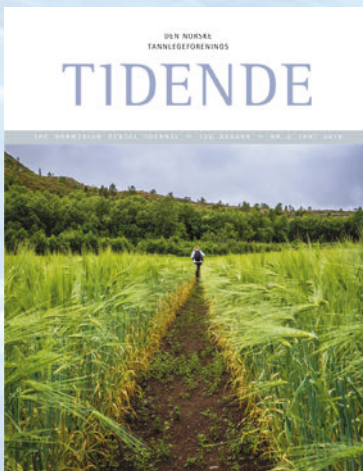


Foto og design: Mike Mills.

Ansvarlig redaktør:
Ellen Beate Dyvi

Vitenskapelige redaktører:
Nils Roar Gjerdet
Jørn Arne Aas

Redaksjonssjef:
Kristin Aksnes

Redaksjonsråd/Editorial Board:
Linda Z. Arvidsson, Ellen Berggreen, Morten
Enersen, Jostein Grytten, Anne M. Gussgard,
Anne Christine Johannessen, Sigbjørn Løes,
Nils Oscarson, Nina J. Wang, Marit Øilo

Redaksjonskomité:
Jon E. Dahl, Anders Godberg, Malin Jonsson

ABONNEMENT

Abonnementspris for ikke-medlemmer
og andre abonnenter kr 1900,-

ANNONSER

Henv. markedsansvarlig Eirik Andreassen,
Tlf. 22 54 74 30.

E-post: annonse@tannlegetidende.no

TELEFON OG ADRESSE

Haakon Vils gate 6,
postboks 2073, Vika, 0125 Oslo
Tlf. 22 54 74 00

E-post: tidende@tannlegeforeningen.no
www.tannlegetidende.no

UTGIVER

Den norske tannlegeforening

ISSN 0029-2303

Opplag: 7 200. 11 nummer per år

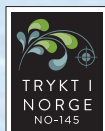
Parallellpublisering og trykk: 07 Media AS

Grafisk design: Mike Mills

Fagpressens redaktørplakat ligger til grunn
for utgivelsen. Alt som publiseres repre-
senter forfatterens synspunkter. Disse samsvarer
ikke nødvendigvis med redaksjonens eller Den
norske tannlegeforenings offisielle synspunk-
ter med mindre dette kommer særskilt til
uttrykk.



PRESSENS
FAGLIGE UTVALG



LEDER

God sommer

Her kommer Tidende med et nytt sommernummer. Nok en gang har dere tannleger bidratt med stoff av ulikt slag. Det er alltid morsomt å motta, og å jobbe med – og det blir ikke sommernummer uten deres bidrag. Så tusen takk skal dere ha, enten dere har skrevet noe selv eller tipset oss om egen eller andres virksomhet som passer i en sommerutgave av Tidende.

Jeg legger merke til at det er de voksne mennene som bidrar mest. Jeg er veldig glad for disse bidragene, og håper det kommer mange flere, til kommende sommerutgaver av Tidende. Vi blir ikke lei av voksne menn som holder på med forskjellige ting, og det gjør nok ikke Tidendes lesere heller. Samtidig lurar jeg på hva damene driver med, og også dere som ikke har rukket å bli godt voksne ennå. Med noen unntak er det ikke så mye vi hører fra dere. Så bare så dere vet det: Vi hører gjerne mer fra dere også.

Gammel eller ung, kvinne eller mann: Tips oss hvis dere driver med noe dere vil at vi skal skrive om, eller hvis dere kjenner noen som dere synes fortjener omtale, av eller for noe som kan interessere Tidendes lesere. Det er mye vi kan drive med som andre vil ha glede av å lese om. Kanskje også i ferien? Nå står den i hvert fall for døren, for de aller fleste av oss.

Det er nå vi skal lade batteriene og hente krefter til ny innsats når høsten kommer. Så bruk tiden godt, og gjør noe du har lyst til. Det må være det viktigste med en ferie, tror jeg.

Noen liker å gjøre mye, mens andre helst vil slappe av. Når jeg leter opp synonymer for ordet ferie, er det mest det siste som gjelder, ser det ut som. Verbene som assosieres med ferie er: Slappe av, slå av

og ta det rolig, mens substantivene er: Avbrekk, avbrytelse, avslapning, feiring, festival, festlighet, fiesta, fordypning, fri- dag, frikvarter, fritid, helg, hvile, pause, permisjon, pust i bakken, pusterom, og rast.

I går så jeg et nytt ord, som en jeg kjenner fra Sunnmøre brukte i et sosialt medium. Hun hadde hatt en *lopradag*. Hva vil det si, spurte jeg?

– Det er ein veldig slapp dag der ein berre susar rundt utan å gjere noko ein må, var svaret. Ordet har en flertallsform også. Lopradagar. Mange, eller noen, slike på rad blir vel en ferie?

Kryssordboken har også en del forslag, både til hva en ferie er, og hva en kan gjøre. Hvis du ikke har lagt alle planene kan du kanskje få et tips her: Reise, stans, grodag, byferie, utflukt, bilferie, hyttetur, kroferie, sydentur, badeferie, interrail, bobilferie, campingtur, fjellferie, fisketur, potetferie, rorbuerie, cruiseferie, drømmeferie, fellesferie, sportsferie, storbyferie, favorittferie, hotellopphold, strandbyferie, bondegårdsferie, hvetebrødsdager, middelhavscruise og dager med avkobling.

Mye av det samme, og litt å velge i. Kanskje ferien også blir slik.

Jeg håper den blir god, for alle Tidendes lesere. Ta med sommernummeret og les det du vil. Og hvis du finner på noe eller kommer på noe som andre gjør, som vi kan ha nytte av til et senere sommernummer, hører vi, som sagt, mer enn gjerne fra deg.

God sommer!

Ellen Beate Dyvi



FOTO: KRISTIN WITBERG



418



428



430

TIDENDES SOMMERHEFTE

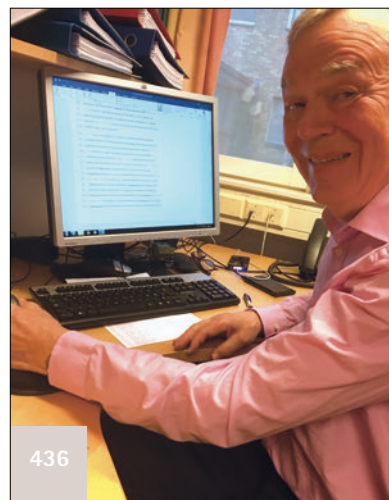
Fugl opp ned	409	Ta Fantaskiene fatt	432
God sommer	411	Tannlege og søndagskunstner	434
Sommer og prioriteringer!	413	Professor emeritus Ingar Olsen: – Jeg er glad i utfordringer	436
Siste nytt først	416	Et langt liv i litteraturen	440
Midt liv som hundefører	418	Mye å se og oppleve: Medisinsk-odontologisk historieferie i Bergen	444
Tannsten, en dental tidskapsel?	422	Johnny B. (Goode): Tannlege på Madeira	450
Villa Grande, en oase i den forbudte by	428		
En artist med finbor	430		



432



434



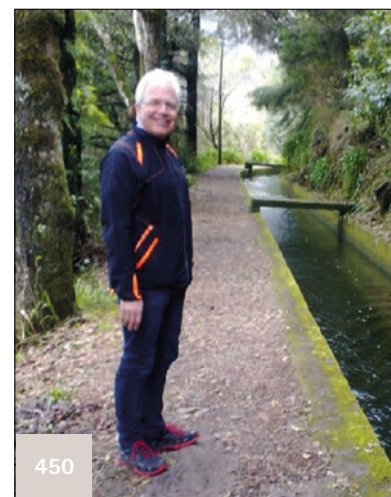
436



440



444



450

Tannhelse Uten Grenser	452	Deponere.	480
Utdrag fra romanen Dyvekes grav	456	NOTABENE	
Gress og vann.	451	The Norwegian Group of Students	486
Store Klaus og Lille Klaus. En fortelling fra Danmark.	462	Tilbakeblikk	486
Kveldsstemming på Namsen	466	Kurs- og aktivitetskalender.	487
Litla Geysir. En fortelling fra Island	470	BOKNYTT.	490
Hva skal du lese?	474	KUNNGJØRING	
Havørn	479	Opptak til spesialistutdanning i odontologi med oppstart høsten 2019	492
		STILLINGER – KJØP – SALG – LEIE.	498



452



470

Hos oss møter du kundekonsulenter med:

*kunnskap
erfaring
god service...*



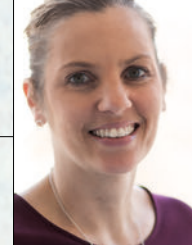
LIC
SCADENTA

*...du er trygg
hos oss!*

Kontakt oss i dag, vi hjelper deg gjerne:

Tlf: 67 80 58 80

www.licscadenta.no



Sommer og prioriteringer!

Det går raskt mot sommer – og ferietid! Prioriteringene og valgene som skal gjøres i ferien er heldigvis av det enkle slaget – skal vi spise jordbær- eller sjokoladeis? Blir det båttur før eller etter middag, og hva skal vi egentlig ha til middag? Og sånn går stort sett dagene på hytta – forhåpentligvis i nydelig sommervær hele ferien. Det skal bli så godt med fri og late dager – og ikke minst enkle valg!

For arbeidsåret har så langt vært preget både av prioriteringer og vanskelige vurderinger, på ulike nivåer.

Det er stor aktivitet i foreningen – og det er bra. Men det innebærer også at vi må gjøre harde prioriteringer. Noen oppgaver må vike for enda viktigere saker som plutselig oppstår, og noe må nedprioriteres på grunn av for lite tid eller etter grundige økonomiske vurderinger. Det å prioritere kan være meget frustrerende, når man helst vil «gjøre alt».

Politisk er det også fokus på prioriteringer. Norsk økonomi blir strammere, og det vil merkes også på helseområdet. Regjeringen har satt ned Blankholmvalget, som er et ekspertutvalg som skal se på prioriteringer i helse- og omsorgstjenesten inkludert tannhelsetjenesten. Dette er et nybrottsarbeid. Verken de kommunale helse- og omsorgstjenestene eller tannhelsetjenesten har noen gang tidligere vært inkludert i et slikt arbeid. Derfor er dette svært interessant, og NTF følger med på arbeidet i utvalget og gir våre innspill.

Målet med prioriteringsutvalget er å gjøre en helhetlig drøfting av problemstillinger knyttet til prioritering i den kommunale helse- og omsorgstjenesten og tannhelsetjenesten. Innen tannhelse vil prioriteringss spørsmål også omfatte folketrygdens stønadsordning til tannbehandling.

NTF har så langt hatt to møter med utvalget, og vi har levert skriftlige innspill som kan leses på nettstedet vårt.

Hovedpunktene er at NTF er opptatt av å videreføre, videreutvikle og forbedre den norske tannhelsemodellen. Foreningen ønsker en sterk offentlig sektor som har ansvar for prioriterte grupper og prioriterer forebyggende og helsefremmende arbeid. Det legger grunnlaget for god tannhelse i den fremtidige befolkningen.

Sammen med en sterk offentlig sektor må vi videreføre en velfungerende privat sektor som har ansvar for flertallet av den voksne befolkningen. NTF ønsker også en videreutvikling og en forbedring av dagens trykkesystem, og vi mener at det er på høy tid med en helhetlig gjennomgang av regelverket. En slik gjennomgang må både se på oppbyggingen av selve regelverket og hvordan ordningen administreres. I tillegg må spørsmål som hvilke grupper av pasienter som bør prioriteres, og hvilken behandling som det skal gis støtte til vurderes grundig. Det er viktig at regelverket er klart og tydelig både for politikere som bevilger midlene, for pasientene, tannlegene og helsemyndighetene.

NTF mener at det er avgjørende at fagmiljøet blir tatt med på en slik gjennomgang. I dag involveres fagprofesjonen i altfor liten grad i utviklingen av trykkesystemet, og endringene er i liten grad begrunnet ut fra faglige forhold.

Dagens trykkesystem fanger ikke opp personer med svak økonomi, til tross for at behovet for tannbehandling i mange tilfeller kan være stort. Med en særskilt ordning for denne pasientgruppen vil trykkesystemet kunne treffe mange som av økonomiske årsaker lar være å oppsøke tannlege for små problemer, men i stedet lar dem vokse og bli store. NTF mener at det vil være forebyggende og lønnsomt både for den enkelte og for samfunnet dersom personer med svak økonomi og klart behov ble fanget opp på et tidlig

stadium. Vi mener dette er noe som bør inkluderes i en helhetlig vurdering av regelverket.

NTF har også etterspurt en evaluering og en helhetlig gjennomgang av de regionale odontologiske kompetansesentrene, noe som må ses i sammenheng med evalueringen av forsøksordningen med tannhelsetjenester i sykehus og med en styrking av spesialistmiljøene ved universitetene. Dette er svært viktig også sett i lys av arbeidet med den pågående regionreformen.

Tannhelsetjenesten er en liten tjeneste, som spenner fra forebyggende og helsefremmende behandling til svært avansert spesialistbehandling, hvor noe også er behandling som utføres i sykehus. Det er derfor svært viktig at alle prosjekter i tjenesten ses i sammenheng, og at midlene til tjenesten brukes på riktig måte. NTF er opptatt av å bygge sterke og kompetente fagmiljøer. Fordi vi er få, er vi også svært sårbare. Universitetsmiljøene må være spydspissen i norsk odontologi. Forskning er viktig, men minst like viktig er robuste fagmiljøer, slik at vi kan opprettholde høy kvalitet både på grunn- og spesialistutdanningen. NTF mener dessuten at spesialistmiljøene på sykehusene må styrkes.

Vi venter i spenning på Blankholmvalgets rapport som er ventet i begynnelsen av januar 2019 – det er ingen tvil om at det må gjøres viktige prioriteringer også i tannhelsetjenesten i fremtiden. Vi forventer at foreningen og fagmiljøene blir tatt med i disse viktige prosessene.

Men først er det sommer. Jeg ønsker dere alle en herlig sommerferie, så ses vi til høsten – med nye krefter, til felles innsats for alle NTFs medlemmer!

Camilla Hanser Steinum

Frykter dårlig kvalitet i egen forskning



FOTO: YNGVE VOGT.

840 unge forskere i Norge har talt. Usikkerhet og midlertidighet rammer kvaliteten på egen forskning, og det går på framtidstroen løs.

Det er særlig yngre kvinnelige forskere som sliter med drømmen om en akademisk karriere. Akademiet for yngre forskere (AYF) står bak en ny rapport som de mener gir økt grunn til bekymring for rekrutteringen til norsk forskning de neste årene, skriver Universitetsavisa.

I rapporten «Unge forskere i Norge – Karriereveier og ambisjoner» har 840 yngre forskere med en snittalder på 32 år, og i alle faser av karrieren, deltatt. Funnene støtter opp under konklusjoner fra Karrierebarometeret, kandidatundersøkelser og tidligere rapporter fra AYF: Tidligere funn som gir grunn til uro for rekruttering til norsk forskning i årene som kommer, understøttes også i denne rapporten. For to år siden viste AYFs undersøkelse at bare litt over halvparten av de spurte var positive til å anbefale unge en forskerkarriere. Usikre arbeidsforhold gjør fortsatt at færre enn halvparten ser for seg at de jobber med forskning 10 år fram i tid. Dette gjelder i særlig grad kvinner.

I årets rapport, utdyper AYF tidligere funn og gjør større analyser av det som er påpekt tidligere. Det viser seg at stipendiater, postdoktorer og yngre forskere i andre stillinger påpeker flere av de samme problemene knyttet til midlertidighet:

- Mange stipendiater er bekymret for å ta fatt på en karriere som har svake og usikre framtidsutsikter.

- Postdoktorer anser usikre karriereutsikter som et stort problem i en fase

av livet der man ønsker å etablere familie og planlegge fremtiden.

- Postdoktorer og seniorforskere i midlertidige stillinger opplever at de har færre rettigheter og føler seg mindre verdsatt enn faste vitenskapelig ansatte ved samme institusjon. De vektlegger i tillegg den psykiske og sosiale belastningen knyttet til usikker stilling og stadig stress knyttet til å sikre neste prosjekt eller stilling.

En fjerdedel av yngre forskere har opplevd uønsket arbeidsledighet, eksempelvis som følge av manglende forskningsfinansiering. Mange opplever også at midlertidighet rammer forskningskvalitet fordi den gjør det vanskelig å utvikle en selvstendig forskningsprofil, og å investere i langsiktige og innovative forskningsprosjekter. Det er særlig stipendiater som ser på mulighet for spendende og mer stabile jobber utenfor akademien. Det er også en del etablerte forskere som anser seg som overkvalifiserte for alternative, relevante stillinger.

En del frykter også at spisskompetansen deres kan være en ulempe i jobbsøking utenfor akademien. Mange mangler også kunnskap om relevante muligheter utenfor akademien, og en av tre føler seg enten usikker eller ikke rustet til å søke en jobb utenfor forskning. Dette gjelder i større grad for kvinner enn for menn.

Norske forskere og postdoktorer føler seg også i større grad usikre enn forskere med, henholdsvis, annen bakgrunn eller stillingskategori. Ansatte ved forskningsinstitutter er mer optimistiske og føler seg i større grad rustet til å søke en jobb utenfor forskning enn universitetsansatte.

Andre funn er at over 83 prosent av respondentene aldri har fått karriereveiledning ved institusjonen sin. Blant stipendiaterne er det mindre sannsynlig for kvinner å ha fått slik veiledning utover det faglige enn for menn.

840 respondenter, 56,2 prosent av dem kvinner, har deltatt i undersøkelsen. Gjennomsnittsalderen er 32,12 år, 60,5 prosent av de spurte er norske statsborgere 52,9 prosent av respondentene er tilknyttet universitet, mens 12 prosent er ved høyskoler, 21,9

prosent ved forskningsinstitutt, 8,7 prosent ved universitetssykehus. Blant respondentene er 46,3 prosent stipendiater, 20,3 prosent postdoktorer og 33,4 prosent seniorforskere.

Stabil festrøyking



FOTO: VAY IMAGES

Andelen nordmenn som røyker daglig har falt voldsomt de siste årene, og ligger nå på 11 prosent. Samtidig ligger andelen festrøykere stabilt på 8–9 prosent, melder NTB.

I anledning 31. mai, verdens tobakksfrie, publiserte Statistisk sentralbyrå (SSB) en oversikt over røykevaner blant nordmenn.

Helt siden målingene av andelen røykere i Norge startet i 1973 har tallet på dagligrøykere falt. Fram til 2001 var over 30 prosent av befolkningen i Norge dagligrøykere, men etter innføringen av røykeloven i 2003 har andelen røykere falt kontinuerlig.

I dag regnes bare 11 prosent av befolkningen over 15 år som dagligrøykere.

- Til sammenligning var andelen av- og-til-røykere ni prosent i 1973 og åtte prosent i 2017, noe som vitner om stabilitet i tallene til tross for noen svingninger underveis i perioden, skriver SSB i sin analyse.

SSB nevner også at selv om færre røyker, og at det er store forskjeller mellom generasjonene, var det i 2017 for første gang flere som snuser enn som røyker tobakk i Norge.

Det er også en klar sammenheng mellom røyking og utdanningsnivå. I 2005 røyket 37 prosent av dem med grunnskole som høyeste utdanningsnivå. I 2017 var bare 22 prosent i denne gruppen som fortsatt røyket daglig. Blant folk med universitetsutdannelse falt andelen røykere fra 12 til 5 prosent fra 2005 til 2017.



Kostholdsendringer påvirker kreftfrisiko



På 1970-tallet fikk norske menn i 40-årene kostholdsråd for å ikke dø av hjerte- og karsykdom. Livsstilsendringene viser seg å ha påvirket kreftfrisiko også.

Forsker Paula Berstad og kollegene hennes i Kreftregisteret har dypdykket i data fra Oslo-undersøkelsen, som fulgte drøyt 1 200 menn fra begynnelsen av 1970-tallet og 43 år framover.

Halvparten hadde fått råd om å legge om kostholdet for å bedre hjertehelsen, ikke egentlig for å unngå kreft. Kostholdsendringenes effekt på hjerte-kar-sykdom er godt dokumentert. Nå har Berstad sett på forekomst av kreft hos de to gruppene og gjort unike funn

– De første 18 årene er det ikke så stor forskjell, kreft utvikler seg sakte, men så kommer effekten. Når mennene er i 60-årene, har de som endret kostholdet sitt, en signifikant lavere risiko for å få kreft enn kontrollgruppa, sier Berstad til NTB.

Effekten var tydeligst for kreftformer i fordøyelsessystemet hos de mennene som i begynnelsen av studien var røykere eller overvektige. Her var risikoen for å utvikle kreft nærmest halvert etter 25 år, når man sammenlignet med dem som ikke fikk veiledning.

Når deltakerne er i 80-årsalderen, er risikoen for å utvikle kreft omtrent like stor for både kontrollgruppa og gruppa som hadde lagt om til sunt kosthold, den utjevnes altså med alderen. Høy alder er den viktigste risikofaktoren for kreft, tross alt.

– Poenget her er at å legge om til sunnere livsstil kan ha en utsettende effekt, senke risikoen for å få kreft for

tidlig og gi flere gode, yrkesaktive år og bedre livskvalitet, sier Berstad.

Det er fra før mange indikatorer, men få bevis for at det å endre fra usunt til sunnere kosthold i voksen alder faktisk reduserer kreftfrisiko. Når sykdom utvikler seg såpass sakte, er det enda vanskeligere å påvise sammenheng.

Hos menn som enten var overvektige eller røykere i starten av studien, men så endret kostholdet, fant forskerne lavere forekomst av kreftformer som er knyttet til overvekt, kosthold eller røyking opp til 25 år etterpå. Disse er blant annet kreft i fordøyelsesorganer og urinveier, kreftformer som ellers har økt i den norske befolkningen de siste tiårene.

Oslo-undersøkelsens deltakere ble plukket ut etter at man på 1960- og 1970-tallet opplevde en dramatisk økning i dødsfall blant norske menn på grunn av hjerteinfarkt.

– Det var veldig alarmerende, for det var menn i sin beste alder, og noe måtte gjøres. Det var så vidt begynt å bli kjent hvilken betydning bedre kosthold og røykeslutt kunne ha, og Oslo-undersøkelsen ble igangsatt, sier Berstad.

Alle menn i 40-åra i Oslo ble kalt inn til sykehuset for kartlegging av kroppsvekt, blodtrykk, kolesterol, kosthold og røykevaner. De som fikk dårligst samlet livsstilsscore, ble invitert til å delta i studien i 1972–1973. Over fem år fikk 595 menn kostholdsråd og oppfølging mens en kontrollgruppe på 621 personer ikke fikk veiledning. Alle ble fulgt med på i 43 år.

Mennene som la om kostholdet, fikk råd om å bytte fra smør til oljer og fra helmelk til skummetmelk, noe som ikke er så uvanlig nå, men som var ganske nytt og annerledes da. De fikk også beskjed om å øke inntaket av grønnsaker og fisk og helst stumpe røyken.

– De som var med, hadde dårlig kosthold. De var i en risikogruppe, og de visste det. Den gang hadde leger en annen autoritet, man gjorde som legen sa. Så rådene ble fulgt og førte i stor grad til langvarig livsstilsendring, påpeker Berstad.

Etter kun kort tid ga omleggingen resultater: En dramatisk reduksjon

i hjerte-kar-sykdom og også en reduksjon i dødelighet generelt hos gruppa som gjennomførte livsstilsendringer, sammenlignet med dem som ikke fikk råd.

Høyres ordfører kandidat



NTFs visepresident, Gunnar Amundsen, kan bli Høyres ordfører i Haugesund. Nominasjonskomiteen har innstilt Amundsen som sin ordfører kandidat foran kommunevalget i 2019.

I nominasjonskomiteens innstilling heter det at komiteens medlemmer er sikre på at Gunnar Amundsen er den riktige personen til å bekle rollen som ordfører etter valget i 2019. Han har alle de egenskaper de mener en ordfører skal ha, heter det i innstillingen.

Komiteen vil særlig trekke frem at Amundsen kan dokumentere gode resultater på en rekke områder, samtidig som han har vist et ærlig og oppriktig engasjement.

Tannlege leder Islands VM-lag

14. juni ble Fotball-VM i Russland sparket i gang og 16. juni var Island i aksjon mot Argentina.

Island ledes denne gangen av Heimir Hallgrímsson, også kjent som tannlegen fra Vestmannaeyjar. Vi ønsker vår kollega et godt mesterskap!

Du kan følge oss på Facebook
Navnet er Tannlegetidende

Mitt liv som hundefører

Av tannlege Ingvid Hogstad

I 2011 var min nye schäfervalp akkurat født da 22. juli kom. I etterdønningene leste jeg om redningshundene, og innsatsen de gjorde i forbindelse med hendelsene på Utøya. Og beslutningen ble tatt. Dette ville jeg være med på.

Jeg fant ut at det var to organisasjoner som utdannet redningshunder, og valget falt på den største. Jeg meldte meg inn i Norske Redningshunder, og stilte på første treningskveld allerede før valpen var hentet.

Det jeg ikke visste var at veien skulle bli veldig lang. Det tar to-fire år å trene opp, og godkjenne en redningshund. Men jeg endte etter hvert opp med hele tre hunder som ikke kunne brukes på grunn av dårlig helse eller mentalitet. Så det virkelige eventyret begynte da jeg hentet Pim i Sverige i mai 2015. Da var han syv måneder gammel, fordi oppdretter tidligere ikke hadde funnet en egnet kjøper. Pim er en golden retrieverhann fra jaktlinjer. Han er avlet til bruk og ikke selskapshund. Han er atletisk, energisk, lettlært og har utrolig stor arbeidskapasitet. I tillegg har han golden retrieverens gode lynne.

HVA MÅTTE VI LÆRE FOR Å BLI EN GODKJENT EKVIPASJE? •

Godkjenningsprogrammet vårt overlapper med det brukshundene konkurrer i. Men det er mer fokus på at det er hund og fører som skal utdannes sammen. Og vi må lære å ta vare på oss selv og hunden i all slags vær, og under alle føreforhold, og lære å bruke elektroniske hjelpemidler som GPS med kartverktøy og samband.



Fri ved fot. Foto: Ingeborg Wilhelmsen.

Vi har et lydighetsprogram hvor hunden blant annet må gå pent på plass, kunne ligge stille sammen med andre hunder i fem minutter, med føreren ute av syne. Den må kunne apportere mange forskjellige slags gjenstander, og den må være håndterbar for andre enn føreren. Den må også komme når vi roper.

Hunden må videre kunne gå spor. Det vil si at noen går seg en tur og mister noen gjenstander mens de er ute og

går. Hunden skal gå med nesa ned mot bakken og følge fotsporene, og finne igjen gjenstandene som er sluppet ned på bakken. Gjenstandene kan være for eksempel lommestørkle, lommebok, nøkler eller mobiltelefon. Sporene i programmet er lange, tre kilometer, eller gamle, ett døgn, eller midt imellom, én kilometer, og fire timer. De kan gå på alle slags underlag, asfalt, grus eller skog. Og det kan for eksempel være å finne sporet fra føreren til en

forlatt bil, eller fra en ryggsekk funnet i skogen.

Så er det søk hvor hunden utnytter vinddraget i lufta: Overværssøk. Overværssøket er det flere taktikker for. Det er viktig at hunden har en måte å gi beskjed om funnet på. Det finnes to. Den ene er at hunden blir værene ved funnet sitt og bjeffer til føreren kommer og belønner den: En halshund. Den andre er at hunden har en dings (bitt) i halsbåndet sitt, som den kan ta i munnen: En bringkobbelhund. Da kommer de tilbake til føreren med bittet i munnen slik at fører forstår at den har funnet noe. Føreren ber da hunden om å vise, og så springer de sammen ut til funnet, og hunden får belønningen sin. Det blir ofte det hunden finner mest naturlig som blir meldingsformen. Pim er en retriever, og apportering er lett for ham. Så valget var enkelt for oss. Han bruker bringkobbelt.

Vi har brukt mange timer med hjelpere (figuranter) som sitter ute i skogen med hageslangebiter som Pim henter.

Rundering heter testøvelsen for overværssøk. Da går hundefører på stien mens hunden springer i sløyfer til høyre og venstre ut i terrenget, 50 meter til hver side, og hele tiden framover. På prøve er stien 800 meter lang, og hunden skal dekke terrenget 50 meter ut på begge sider. Det kan ligge inntil tre figuranter der. Alle må finnes innen 40 minutter for å bestå. Denne øvelsen er krevende fysisk og mentalt for hunden. På leteaksjoner blir derfor søket mer fritt. Vi kan få et lite utsnitt av kartet, en teig, og krysser oss gjennom teigen i sløyfer mens hunden løper og søker fritt. Da vil vinden og terrenget være bestemmende for hvordan vi legger opp søket. Søker vi langs veier, og områder med trafikk går hunden oftest i line.

Det tar tid å gjøre hunden sikker i øvelsene. Den skal finne og melde på mennesker som er gående, stående, liggende, sittende og skjulte. Folks som roper, folk oppe i trær, grupper, unge, gamle, og alt annet vi kan tenke på. De skal også melde fra om ting som rygg-



Foto: Ingeborg Wilhelmsen.

sekker, klær og sko. Alt som kan hjelpe til med å finne den savnede.

VEIEN MOT GODKJENNING • Pim og jeg gikk løs på oppgavene med glede. De første månedene ble det lydighetstrening med hovedfokus på apport. Og spor. Masse spor. Utpå sommeren kunne vi begynne runderingstreningen. Da er det mengdetrening som gjelder. Og å bygge opp øvelsen over tid. Først var det figuranter 50 meter fra stien hver eneste gang han løp ut. Etter hvert kunne det hende at det ikke var noen der. Og det var fint det også. Og så bygget vi det gradvis opp til at det kunne ligge ganske få figuranter der, og han søkte i de fine 50-meters sløyfene allikevel.

En del småprøver og testing må bestås underveis. Men 10. juni 2017 var dagen for selve godkjenningsprøven, «A-prøven». Nivået vårt etter mer enn to år med trening skulle testes. Først én kilometer spor. Jeg fikk en veistrekning på 100 meter og beskjed om at et eller annet sted på de 100 meterne går sporet fra veien og ut i skogen. Pim fant sporet etter noen nervepirrende minutter. Han fant sporet videre også, han. Etter 25 minutter var vi i mål med fire av de fem gjenstandene som var lagt ut. Og det var godt nok. Så var det 800 meter

rundering. Jeg måtte vente en stund før start. Med prøvenerver, skogsklær og håret til alle kanter, etter å ha gått spor i regn. Og jammen dukket det ikke opp pasienter på søndagstur. Mulig de ble så satt ut av å treffe tannlegen sin på «feil» sted at de ikke la merke til at hun var litt ute av lage. Håper det!

Det er alltid to dommere på A-prøvene. Pim og jeg kom til start, ble ønsket velkommen, og satte i gang søket. Pim løp og løp. Men jeg syntes det gikk en hel evighet før han kom med den første meldingen. Og vi fant den første figuranten. Dommene stopper kandidaten om en passerer en figurant uten at hunden finner den. Eller om de ser at kandidaten ikke kommer til å klare det på maksimumstiden. Eller om det rett og slett er for dårlig. Så jeg tenkte at så lenge de ikke stopper meg, så er det vel greit det vi gjør, Pim og jeg. Etter første figurant, fortsatte vi søket, og jeg hørte etter hvert at dommerne begynte å gå og småprate og skravle litt bak meg. Det var deilig. Etter hvert fant vi både den andre og til slutt den tredje figuranten. Og A-prøvene var bestått i første forsøk, og det med god margin.

Nå gjenstod ukas arbeid A. Den tas på et av sommerens hovedkurs. Man følges av to dommere gjennom en uke.

Det er der vi går tre kilometer, og ett døgn gamle spor. Det er sporoppsøk fra bil og fra gjenstander. Vi testes i ulike søksformer. Fritt søk av et gitt område (teig), søk på sti, søk av sti eller vei med flanker på 20 til 50 meter. Hunden må være sikker i meldingen sin. Den må melde når den er løs, og når den er i line. Den må være sikker i melding på ulike figuranter og på gjenstander. Hundefører bedømmes blant annet på taktisk opplegg, gjennomføring av søk, sambandsrutiner og GPS-bruk. Vi må være fysisk i stand til å gjennomføre uka. Og vi må vise at vi kan samarbeide for å løse oppgavene. Det er også en dag med stor øvelse.

Jeg dro til Hovedkurs Midt-Norge. Det ble avholdt på Røros en uke i juli. Vi fikk en uke med flott vær. Mitt lag fikk terreng i Femunden. Litt vind gjorde at myggen hold seg borte. Pim gjorde som han skulle. Jeg plumpa til halsen i en bekk andre dagen. En annen gikk seg fast i en myr tredje dagen. Terrenget var vått. En runde med Lamisil måtte til da jeg kom hjem. En av oppgavene på øvelsen var søk i by, så da fikk Pim og jeg en tur i Røros sentrum. Og en var i sanddynene rett utenfor. Røros er flott! Vi var åtte deltagere på laget, og de to dommerne. Det ble en uke med mye slit, latter og glede, men også en del tårer. For ikke alle bestod.

Siden jeg hadde bestått prøvene mine før ukas arbeid kunne jeg på festmiddagen lørdag kveld motta hundeførervesten, tjenestetegn til Pim, diplom og beredskapsutstyr. Jeg var hundefører i Norske Redningshunder. Pim var blitt godkjent på bare drøyt to år, og et seks år langt prosjekt var i havn. Nå skulle vi ut på leteaksjoner!

KLAR FOR OPPDRAG • Vel hjemme igjen rigget jeg aksjonssekken, ladet GPS med hundepiler, nødnetterminal, hodelykt og backupbatterier. La fram klær, og ventet på alarmtelefon. Så ble det stille i to uker. Antiklimaks.

Men plutselig ringte det en torsdagskveld. Jeg hadde få pasienter dagen etter, det var første leteaksjonen min, så jeg tenkte at nå må jeg bare dra.



Søk. Foto: Olav Østborg.

Det var en sopplukker som var blitt borte i skogen i Østfold. Jeg kledde meg, lastet hund og utstyr i bilen og kjørte 10 mil gjennom natten. Kommandosentralen (KO) var satt opp i et privat bolighus langt ute på landet, i nærheten av der savnede var sist sett (SSO). Der var det full aktivitet. Politiet, Røde Kors og Norske Redningshunder.

Jeg meldte meg i KO, fikk en teig på GPS-en, og skulle dra ut. Klokka var blitt 01.00. Og bilnøkkelen var borte. Det var flaut. Jeg lette og lette. Vrengte klær, lånte lommelykt av politiet og saumfarte bakken mellom bilen og KO. Ingen nøkkel. Da følte jeg meg ganske dum. Litt sånn middelaldrende dame gjør ting hun egentlig ikke kan. Til slutt ba operativ leder om at alle politimennene som satt ved bordet i KO, skulle tømme lommene, og jammen dukket ikke nøkkelen opp av en politilomme.

Endelig kunne jeg dra ut. Klokka 02.00 var vi i søk. Det var bekmørkt, teigen var stor, og det regnet. I tre timer snublet vi oss gjennom hogstfelt, over myr og bekk, opp og ned skrenter. Og ble ganske slitne. Og full av blåmerker. Men hunden fungerte, utstyret fungerte, og jeg fungerte. Da vi kom tilbake til KO var det baguetter og kald PepsiMax der. Det var godt det.

Var hjemme igjen klokka 06.30. Lufte den andre hunden. Tok en dusj, sov en halvtime og gikk på jobb. Det kan

ikke anbefales. Jeg kommer ikke til å gå på leteaksjon på natten før jobb igjen. Dobbeltsjekket de røntgenbildene mandagen etter, for å si det sånn. Den savnede ble funnet i god behold neste morgen et godt stykke unna leteområdet. Han hadde gått ganske langt.

Neste utkalling kom 02.00 natt til en søndag. Hørte litt omtåket på utkallingen på telemeny tre ganger og skjønte til slutt at nå gjaldt det pygturen. Da våknet jeg skikkelig! Jeg husker jo (relativt) godt min egen pyggtur for 25 år siden. KO var på Nordmarkskapellet. Da jeg kom fram hang politihelikopteret i luften, og det krydde av letemannskaper. Det var stor aktivitet. Jeg fikk i oppgave å lete på stien mellom Nordmarkskapellet og studenterrytta. Med 10–20 meter flanke på begge sider. Studenten hadde kanskje gått seg bort, og kunne ha falt og skadet seg. Været var fint. Og det begynte å gry av dag før jeg var ferdig. Terrenget var til dels bratt og kronglete utenfor stien. Men Pim og jeg gjorde så godt vi kunne. Jeg dro hjem etter søket mitt, og kunne ganske snart høre at studenten hadde funnet veien hjem selv, og var i god behold. Tror de kommer til å huske den natten godt, alle de som satt på tannlegehytta og bare måtte vente.

Deretter ble det tristere. En eldre mann var blitt borte på turen sin en kveld i oktober. Pim og jeg hadde god

tid, så vi søkte tre teiger den natten. Jorder, skogholt og idrettspark. Men mannen ble funnet omkommet i elven da det ble lyst neste morgen.

Den foreløpig siste aksjonen var ikke langt hjemmefra. Den savnede hadde vært bort i ett døgn i vinterkulden. Politiet hadde lite å gå etter, men noen få ledetråder hadde de, som pekte mot et populært utfartsområde. Det ble satt i gang en småskala leteaksjon med kun hunder og hundeførere. Pim og jeg snirklet oss mellom skiløperne i lysløypa og fintråket alle skogholtene mellom løypene i teigen vår. Etter tre timer ble savnede funnet av hund, omkommet, i naboteigen.

Jeg har i alt dratt på åtte leteaksjoner til nå. Det har også vært noen aksjoner hvor jeg ikke har kunnet dra, på grunn av jobben. Alle aksjonene har hatt helt ulike karakter. Utfallene har vært ulike. Stemningen er forskjellig fra aksjon til aksjon. Hva som går innpå meg og ikke, kan være veldig uforutsigbart. Jeg kan være helt uberørt en gang, og veldig berørt en annen gang. Det er akkurat som om jeg er i en boble der jeg er ute og leter. Jeg vet ikke om jeg kommer til å finne noen, og ikke hvilken tilstand den savnede vil være i om jeg noen gang gjør et funn. Noen ganger leter vi etter sopplukkere, barn, turgåere eller jegere. Men cirka to tredeler av de savnede er deprimerte, og en tredel er demente. Det betyr at jeg er forberedt på å finne mennesker som er omkommet. Men hvordan jeg vil reagere på det er vanskelig å vite. Vi har kameratstøtte som tar kontakt med dem som har gjort funn. Vi kan også selv ta kontakt med kameratstøtten ved behov. Vi har hundeførermøter og hundeførersamlinger hvor mentale reaksjoner er et hyppig tema. Og vi har hverandre. Jeg er også

så heldig å ha gode arbeidskamerater ved Helsefyr tannklinikk. De er veldig tålmodige med meg.

Og i hverdagen forsetter treningen som før. Redningshund kan man ikke utdanne alene, så lagmedlemmer skal hjelpes fram til godkjenning, og egen hund skal holdes ved like, og i god kondisjon. Godkjenningen varer i to år. Så må vi ta A-prøver og ukas arbeid om igjen. Det gjelder å holde nivået oppe. Vi trener sammen en ettermiddag hver uke, og en heldagstrening hver helg gjennom hele året. Så er det helgesamlinger en helg eller to hver høst og vår, ukeskurs om sommeren og mye egen trening utenom.

Noen bruker også vinteren til lavine-trening. Det er Norske Redningshunder som utdanner lavinehunder og da må mange av helgene fra jul til påske tilbringes der det er snø nok til å grave dype groper. Lavine er en egen godkjenningsdisiplin. Om vinteren stilles det store krav til hundeføreren, mens det er enklere for hunden. Jeg trener

ikke lavine. Om vinteren trener jeg søk i snø. Søk i industriområder, spor på asfalt, og lydighet. Mens jeg venter på våren, og lyse kvelder, og på at snøen skal forsvinne fra skogen.

LINKER OG LITTERATUR •

nrh.no
forf.no
redningsfaglig.no
hovedredningssentralen.no
Nasjonal veileder for søk etter savnet person på land.
<http://www.nrh-oslo.no/files/dmfile/Godkjenningsprogram-1.1.20184.pdf>
Lost person behavior av Robert J. Koster

LITT FAKTA • Norske Redningshunder har cirka 1 600 medlemmer, og cirka 300 godkjente hundeførere i tre disipliner:

Ettersøk, lavine og katastrofe.

Hundeekvipasjer fra NRH deltok i 476 leteaksjoner i 2016.



Foto: Ingeborg Wilhelmsen.

Kl. 0000 på utgivelsesdato
www.tannlegetidende.no

Nils Jacobsen

Tannsten, en dental tidskapsel?

Tannsten er resultatet etter mineralisering av biofilm som blant annet inneholder orale mikrober og komponenter fra dietten. Analyse av tannsten fra arkeologisk tannmateriale kan derfor gi et innblikk i forhistorisk kosthold og levekår. Slike analyser har antydnet bruk av varmebehandlet planteføde allerede hos Neandertalerne. Andre undersøkelser av tannsten fra prehistoriske tidsperioder har vist identifiserbare spor av planteføde og animalsk føde som har speilet utviklingen fra jakt- og samlerskultur til jordbrukskultur. Videre har isotopanalyse av tannsten og jordsmonn bidratt til hypoteser om eldre tiders migrasjoner. I tillegg har nyere DNA-baserte forskningsmetoder gjort det mulig å følge hvordan det samlede arvemassen av orale mikrober, det orale biom, har utviklet seg i tråd med den kulturelle utviklingen. Slike studier har vist større mikrobiell variasjon og færre bakterieretaxa med relasjon til karies og periodontitt i tannsten fra den gamle jakt- og samlerskulturen sammenliknet med senere jordbrukskulturer. Supplert med nyere proteomiske analysemetoder har det også vært mulig å påvise at virulensfaktorer og bakterielle DNA-sekvenser med potensiell resistens mot antibiotika var tilstede i tannsten lenge før introduksjonen av antibiotika. På denne bakgrunn kan tannsten anses som en tidskapsel med verdifull kulturell og mikrobiologisk informasjon fra tidligere tider.

Dental paleopatologi er betegnelsen på forskning på menneskers levekår på grunnlag av tenner i arkeologisk skjelettmateriale. Det foreligger en rekke slike studier fra forskjellige tidsaldere (faktaboks 1) eksempelvis fra sen steinalder i Midtøsten (2 000–1 000 år fvt.) (1), fra jernalderen i Italia (2) og fra middelalderen i Serbia (3). Analysene består av visuell inspeksjon der man registrerer kariesangrep, ante mortem tanntap, slitasjemønster, emaljehypo-

plasier, tannsten, og, der hvor kjeveben er til stede, også hulrom etter abcesser og resorpsjon av alveolarben. Observasjoner og tolkninger i slike studier har mange felles trekk: Karies gir indikasjoner på et karbohydratholdig kosthold, ante mortem tanntap og hypoplasier vitner om dårlig ernæring og sykdom, mens attrisjon tolkes som resultat av hard, fibros plantekost, og, når det gjelder fortenner, også som spor etter bruk av tenner som redskap. Tannsten blir satt i sammenheng med inntak av proteinrik føde både fra dyr og planter (2).

Mer avanserte analyser av arkeologisk tannmateriale omfatter undersøkelse av karbon- og strontiumisotoper opp tatt fra dyr og planter i hydroksylapatitt. Stabile karbonisotoper finnes i forskjellige former i forskjellige planter, stabile nitrogenisotoper gir pekepinn om marine fødevarer, og innholdet av strontiumisotoper i dentalt vev varierer med jordsmonnet. Analyse av stabile isotoper gir derfor mulighet til å trekke slutninger både om kosthold og om geografisk opprinnelse og vandringer av gamle folkeslag (4,5). Felles for slike analyseteknikker er imidlertid at de krever destruksjon av tenner.

Enkelte forskere gjorde forsøk på å trekke inn tannsten (figur 1) i resonnementene ved å kvantifisere forekomsten på forskjellige lokasjoner, men dette var vrient fordi mye tannsten gikk tapt eller ble fjernet under utgravingen (3). Det tok tid før man forsto at dette materialet kunne inneholde interessante ingredienser fra kost og oral mikrobiologi. Mikroskopisk analyse av tannsten kunne identifisere mikrofossiler fra

Forfatter

Nils Jacobsen, Nordisk institutt for odontologiske materialer (NIOM as)
e-post: n.j.jacobsen@niom.no

Hovedbudskap

- Tannsten i skjelettmateriale inneholder verdifulle arkeologiske opplysninger
- Fossile rester fra planter og dyr i tannsten belyser levekår og kultur fra vedkommende tidsepoke
- Fossile mikrobiologikomponenter kan belyse utviklingen av oral patologi og resistensfaktorer



Ikke mange tannleger tenker på tannsten som et verdifullt arkeologisk materiale. Foto: J. E. Dahl.

planter og andre matvarer som var blitt fanget i matriksen av kalsiumfosfat, og elektronmikroskopiske (6) og DNA-relaterte analysemetoder (7) utvidet muligheten for å studere tidligere tiders diett og orale mikrobiom uten å destruere selve tennene. Bare tannstenen ble ødelagt. Det følgende er et forsøk på å få et innblikk i slike problemstillinger i arkeologisk materiale. Fremstillingen er bygget på et utvalg av enkeltrapporter og oversikter, valgt ut etter skjønn og tilgjengelighet og må betraktes som et forenklet innblikk i et interessant forskningsområde som ligger i odontologiens periferi.

Hvordan dannes tannsten?

Antropologer har vært opptatt av at kostens betydning for tannstensdannelse, eksempelvis at proteinrik kost ved høyt kjøttkonsum ville gi et alkalisk munnhulemiljø som forsterker tannstensdannelsen (8). Andre forskere har påpekt betydningen av karbohydrater i denne sammenheng, og etter hvert er vekten blitt lagt på andre trinn i tannstensdannelsen ved at salivaproteiner danner et pellickel på tannoverflaten der orale mikroorganismer fester seg og blir del av en sammenhengende biofilm. Biofilmen omfatter etter hvert også deskvamerte komponenter fra munnslimhinnen og mikroorganismer fra respirasjonsveiene sammen med organiske komponenter fra kostholdet, som samlet blir mineralisert til tannsten (9). Mineraliseringen gjør at mikrobene og de øvrige organiske komponentene holder seg godt over tid. Tannsten mangler kanaler og tubuli som i henholdsvis ben og dentin og er derfor mindre utsatt for forurensing av bakterier fra omgivelsene i arkeologisk materiale. Tannsten i arkeologisk materiale kan derfor inneholde informasjon om hvordan kosthold og oral helse har utviklet seg gjennom tidligere tidsperioder i samspill med det orale mikrobiom (10).

Tannsten og kosthold hos neandertalerne

Neandertalere befant seg i Europa i en epoke mellom 130–30 000 år før vår tidsregning, en del av denne tiden parallelt med homo sapiens. Blant antropologer har det lenge vært en debatt om hvorfor neandertalerne i sin tid ble utkonkurrert av mennesker. Mange forskere har ment at dette kunne skyldes at neander-

talerne var avhengig av dyrejakt og, i motsetning til mennesker, unngikk proteinrik planteføde. Men Henry og medarbeidere (2011) påviste mikrofossiler fra plantekost i tannsten fra neandertalere både i Irak og Belgia (11). Det dreide seg om rester av skjelettmateriale som stammet fra 40 000 år før vår tidsregning. Stivelseskorn og fytolitter (silikakorn i planter) ble mikroskopert og fotografert og plantene bestemt etter sammenlikning med data fra National Herbarium i USA. Stivelseskornene fra Belgia stemte med ville former for hvete, bygg og rug, mens fytollittene i Irakmaterialet kom fra fruktene til daddelpalmen. Disse forskerne behersket også metodikk for å se om plantene hadde vært oppvarmet eller kokt. Samlet gav disse opplysningene grunnlag for å si at neandertalerne hadde tatt i bruk bestemte planter og hadde omdannet dem til spiselig føde, noe som tydet på et relativt høyt kunnskapsnivå når det gjaldt preparering av mat. Med andre ord gav ikke resultatene grunn til å støtte teorien om at neandertalerne manglet evne til å nyttiggjøre seg planteføde. I følge Henry (2012) er mikrorester av planter i tannsten og fekalit materiale en verdifull kilde for å rekonstruere fødeemner både hos mennesker og primater (12).

Tannsten og vegetabilsk kosthold ut fra arkeologisk materiale fra mennesker

Et eksempel på undersøkelse av plantekost ved hjelp av tannsten i humant skjelettmateriale ble presentert av Buckley og medarbeidere (2014). Dette materialet stammet fra en gravplass i Al Khiday i det sørlige Sudan og inneholdt materiale både fra pre-mesolittisk og neolittisk tidsalder (faktaboks 1). I tillegg fantes levninger fra en lokal kultur i tidsrommet 300 år fvt. til 400 år etter. Det forelå altså arkeologisk materiale både fra samler- og jaktkulturen og fra jordbrukskulturen i dette området. Tannsten var mest fremtredende på tenner fra den begynnende jordbrukskulturen i sen steinalder og fra den seneste perioden med utviklet

Faktaboks 1.

Noen arkeologiske tidsepoker

Forhistorisk tid: Tiden før bevarte skriftlige opptegnelser og før nøyaktig kalender. Omfatter steinalder, bronsealder og jernalder. Fvt (før vår tidsregning) = før Kristi fødsel.

Paleolittisk (eldre) steinalder: Fra 2 millioner år siden frem til slutten av siste istid, ca. 10 000 år fvt. Jakt og samlerkultur.

Mesolittisk steinalder: Tiden mellom 10 000 til ca. 6–5 000 år fvt. Jakt og samlerkultur.

Neolittisk steinalder: Tiden fra mesolittisk steinalder frem til bronsealderen, ca. 1500 år fvt. Dyrehold og jordbrukskultur utvikles.

Bronsealder: Tiden fra ca. 1500 år – 500 år fvt.

Jernalder: Tiden fra ca. 500 år fvt. til 500 år e.K. Senere i Norden.

Middelalder: Tiden fra år ca. 1050 til 1500 e.K.

De forskjellige kulturelle tidsepoker varierer fra sted til sted, bl.a. i forhold til klimatiske endringer. Kulturutviklingen i vår del av verden starter ofte i Midtøsten, og Norden kommer sist. Men jordbrukskultur fantes også på Balkan og rundt Middelhavet allerede 6–5 000 år fvt.

jordbrukskultur. Tenner fra steinalderen viste også hyppige okklusale kariesangrep med ante mortem tanntap og periapikale lesjoner, noe som ble tolket som resultat av utpreget tannslitasje, mens tenner fra den siste jordbrukskulturen viste rikelig med tannsten og påfallende lite karies.

Tannstenen ble gjenstand for mikroskopiske, kjemiske og gasskromatografiske analysemetoder. Mikroskopering viste en rekke organiske og uorganiske komponenter inklusiv stivelseskorn og plantefibrer. Den kjemiske profilen indikerte blant annet et kornliknende halvgrass (*Cyperus rotundus*, «starr»), der knollene var vanlig kost for jegere og samlere. Bortsett fra å være en karbohydratkilde var denne planten kjent for mange aromatiske og medisinske egenskaper som omfattet antibakteriell virkning, eksempelvis mot *Streptococcus mutans*. Det kunne forklare den lave kariesforekomsten man observerte under jordbrukskulturen i den siste perioden i Al Khiday. Samlet mente forskerne at tannstensanalyser gav innsikt i at planteføde var en viktig del av kostholdet og at forbehandling av føde ved oppvarming var vanlig også i tiden før jordbrukskulturen satte inn (13).

Tannsten og animalsk kosthold ut fra arkeologisk materiale

En annen tilnærming har vært å påvise animalsk kosthold og dyrehold ut fra tannsten i arkeologisk skjelettmateriale. Warinner og medarbeidere (2014, A) undersøkte rester av beta laktoglobulin (BLG) i arkeologisk tannsten fra mange verdensdelar og tidsepoker helt fra bronsealderen til 1900-tallet. Dette globulinet finnes i mysedelen av melk fra dyrearter som storfe, geit, sau, bøffell etc., men finnes ikke hos mennesker. Man hadde tidligere forsøkt å påvise kalsiumisotoper fra melk i benmateriale og i rester fra stentøy, men med tvilsomt resultat. Proteomisk analyse ved såkalt tandem massespektrometri av BLG i tannsten gav sikrere indikasjoner, fordi det bare forekommer i dyremelk og er mer resistent overfor enzymatisk degradering enn andre melkeprodukter. Dette globulinet har dessuten ingen bakterielle paralleller. I tillegg er en del aminosyresekvenser i laktoglobulin ulik i forskjellige dyr og åpner derfor for resonnementer om hvilke dyrearter som er aktuelle. Forskerne fant BLG i tannsten helt tilbake til bronsealderen i Europa og Sydvest-Asia, men ikke Vest-Afrika. På dette og annet grunnlag kunne man trekke konklusjoner om kulturforskjeller og levkår til ulike tider og steder. Og på samme bakgrunn analyserte de samme forskerne også tannsten fra gravplasser på Grønland som stammet fra perioden 950–1250 år e.K., dvs. en periode der klimaet gradvis forverret seg. Etter hvert forsvant laktoglobulin i materialet, noe som ble tolket som tegn på at befolkningen var tvunget over fra husdyrhold til marint kosthold før de måtte gi helt opp (14).

Tannsten og det orale mikrobiom

«Mikrobiom» er betegnelsen for alle mikrober, eller for den samlede arvmasse av mikrober, det såkalte metagenom, som normalt finnes på bestemte steder av kroppen og har funksjon relatert til helse og sykdom (15). Det orale mikrobiom er beskrevet som det samfunn av kommensale, symbiotiske og patogene mikroorganismer som holder til i munnhulen. Det omfatter habitat

Faktaboks 2.

Noen molekylærbiologiske begreper med relasjon til det orale biom

Sekvensere: Bestemme rekkefølge av nukleotider i DNA

Amplikon: Oppkopiert del av DNA-kjeden

Polymerasekjedereaksjon (PCR): Metode for å oppkopiere DNA-fragmenter. Reaksjonen trenger en varmestabil polymerase, derav navnet.

Metagenom: Det kollektive genom av mikroorganismer fra en bestemt prøve.

Metagenomikk: Sekvenseringsanalyse av det genetiske materialet i en klinisk prøve som inneholder et kompleks mikrobielt samfunn inkludert ikke dyrkbare mikrober.

16S rRNA sekvensering (amplikon sekvensering): Metode som anvender det ribosomale 16S rRNA gen-området for identifisering av bakterier. Etter at bakterielt DNA er isolert, blir 16S rRNA-området oppkopiert ved PCR, sekvensbestemt og resultatet sammenliknet med opplysninger i den orale genbanken.

Metagenomisk sekvensering med haglemetoden: Metode som gjør det mulig å studere det samlede genbildet fra alle slags bakterier i samme prøve, noe som kan gi innsikt i biodiversiteten på det området prøven kommer fra, og som gir mulighet for å karakterisere bakterier som ikke lar seg dyrke. Man deler opp DNA-tråder i kortere biter som sekvenseres og settes sammen igjen.

Metaproteomisk karakterisering med haglemetoden: Metode for direkte karakterisering av funksjonelle proteiner både fra mikrober og vert. Mer komplisert enn foregående, men nyttig for å undersøke patogen/vert interaksjoner og immunrespons.

som tenner, gingiva, gingivalommer, tunge, leppe og gane. I tillegg kommer tilstøtende områder i hals, strupe, spiserør, luftrør, lunge, øreganger, neseganger og sinus. De fleste studier av det orale mikrobiom er fra selve munnhulen. I 2010 var omtrent 280 forskjellige bakterielle arter isolert, kultivert og satt navn på. Dette representerer sannsynligvis ikke halvparten av de orale bakteriene, de fleste lar seg vanskelig dyrke (16). I dag regner mikrobiologene med at det finnes ca. 700 arter av bakterier i munnhulen, derav mange som ikke lar seg dyrke (17).

For å identifisere hvilke bakterier som er til stede, har man tatt i bruk molekylære, DNA-baserte identifiseringsteknikker som for eksempel oppkopiering og sekvensering av 16S rRNA genet og metagenomisk sekvensering med haglemetoden, som gjør det mulig å sekvensere den samlede mengde bakterier i samme prøve (7) (faktaboks 2). I stedet for tradisjonelle morfologiske dyrkingsdata kan forskerne sammenlikne resultatet av sekvenseringen med referansedata som for eksempel finnes i den såkalte Human Oral Microbiome Database, som er resultat av et omfattende arbeid med å klassifisere orale bakterier og relatere dem til hverandre (18). I tillegg finnes metoder for å karakterisere tilhørende proteiner direkte (19).

Arkeologisk tannsten og det orale mikrobiom

Siden det orale mikrobiomet avspeiles i tannsten blir de DNA-baserte analysemetodene av mikrober i fossil tannsten et verdifullt

middel både til å følge utviklingen av patogenitet og antibiotikaresistens og til å rekonstruere det helsefremmende mikrobiom i forhistorisk tid (20). Forbedret kontamineringskontroll fra det ytre miljø har også bidratt til sikrere mikrobiologiske data fra arkeologisk tannsten.

Adler og medarbeidere (2013) studerte bakterier i tannsten fra levninger som stammet fra forskjellige steder i Europa i midlere og nyere steinalder (7 500–5 450 år fvt.), fra bronsealderen (1800–700 år fvt.), fra middelalderen (500–1500 e. Kr.) og fra nyere tid ved hjelp av 16 S rRNA sekvensering. Kontroller var prøver fra det indre av tenner og fra omgivelsene. På slektsnivå (fylum) var den bakterielle sammensetningen i den arkeologiske tannstenen lik nåtidens og svært ulik kontrollene fra det ytre miljø, altså ingen kontaminasjon (21). Med sekvenseringsmetodikk kunne forskerne identifisere oralpatogene bakterier som *Streptococcus mutans* og *Porphyrromonas gingivalis* med relasjon til henholdsvis karies og periodontal sykdom. Det viste seg at tannsten fra samle- og jaktkulturen i de tidligste tidsperiodene hadde færre bakteriearter med relasjon til karies og periodontitt enn tannsten fra senere tidsperioder. Et skifte skjedde da jordbrukskulturens diett forandret det orale økosystemet og forårsaket en økning i periodontale patogener. Dette forhold holdt seg gjennom middelalderen, mens nyere tids tannsten hadde mindre mikrobiell variasjon og større innslag av kariogene bakterier. Det siste ble satt i sammenheng med inntak av industrielt behandlet mel og sukker i nyere tid (22).

Warinner og medarbeidere (2014, B) tok i bruk DNA-sekvenserende metoder og metaproteomiske metoder for å analysere mikrobiomet i tannsten fra tysk middelalder (ca. 950–1200 år e.Kr.) sammenliknet med tilsvarende fra vår tid. De dominerende bakterieartene var de samme som i dagens orale biom. Det ble lagt vekt på å påvise patogene bakterier og å avdekke virulens- og resistensgener i orale mikrober. Blant mengden av bakterier ble det identifisert 40 potensielt opportunistiske patogener i middelaldertannstenen. Tre av disse, *Tannerella forsythia*, *Porphyrromonas gingivalis* og *Treponema denticola*, som assosieres med periodontal sykdom, ble påvist med større frekvens i middelaldertannstenen enn i det moderne referansematerialet fra friske mennesker. Den gamle tannstenen innholdt også orale bakterier med kjent relasjon til kardiovaskulære sykdommer, dentale infeksjoner, karies, gonorré og sykdommer i respirasjonsveiene (23).

Ved å sammenlikne med registreringer i det nasjonale bioteknologisenteret i USA (NCBI) ble det påvist flere mulige virulensgener med tilhørende proteiner i patogene mikrober fra arkeologisk tannsten, noe som kunne gi virulensfaktorer eksempelvis assosiert med adhesjon, parasittisme eller horisontal genoverføring mellom mikrober.

Også bakterielle DNA-sekvenser med homologi til resistensgener mot antibiotika, ble påvist i den gamle tannstenen. Dette ble tolket som at det biomolekylære maskineriet for antibiotikaresistens har vært til stede i det orale mikrobiomet lenge. Det ble lagt særlig vekt på metaproteomiske analyser av den Gram negative, anaerobe bakterien *T. forsythia*, som assosieres til periodontitt og

har vært påvist i tilknytning til aterosklerose. Analysene viste at både virulens- og antigenrelaterte faktorer var til stede. Liknende analyser påviste også humane, proteinbaserte inflammatoriske og antiinflammatoriske faktorer knyttet til immunsystemet, noe som sammen med visuelle observasjoner av skjelettmaterialet, tydet på en aktiv periodontal inflammasjon.

Forskerne konkluderte med at de periodontalpatogene bakterieartene har holdt seg uforandret gjennom store forandringer i levekår, hygiene og diett siden middelalderen. De påpeker også at opportunistiske bakterier med relasjon til kardiovaskulær patologi lenge har holdt til i munnhulen. Det samme har potensielle resistensgener mot antibiotika. Forfatterne peker også på at forekomsten av visse bakterielle overflateproteiner knyttet til aggregeringsevne og evne til å unngå vertens immunapparat kan være nyttig for å studere hvordan periodontal patogenese har utviklet seg (23).

Avsluttende bemerkninger

Eldre forskning på arkeologisk skjelettmateriale som omfattet tenner, trakk slutninger om levekår og kosthold på grunnlag av slitasjemønstre, hypoplasier og spor av karies og periodontitt, mens nyere forskning har kunnet gjenskape kosthold og det orale biom etter analyse av fossile rester i tannsten. Et gjennomgående trekk er at eldre og yngre forskning bekrefter hverandre: Der hvor karies registreres, finnes også spor av kullhydratrik kost sammen med potensielt kariesfrembringende bakterier, og der hvor det er spor etter i dental patologi i benvevet, finnes også periodontittrelaterte bakterier i tannsten.

For en tannlege er det interessant å følge botanikere, antropologer, mikrobiologer og andre forskningsdisipliner i deres resonnementer for å rekonstruere tidligere tiders levekår på grunnlag av et hverdagslig fenomen som tannsten. Like interessant og nærmere odontologisk forskning er det å få et innblikk i hvordan det orale biom har utviklet seg ved hjelp av moderne, DNA-baserte og metaproteomiske analyseteknikker anvendt på arkeologisk tannsten, uavhengig av tradisjonell bakteriedyrkning. Med slike teknikker er mikrobiologene i stand til å følge opptreden av bakterielle virulensfaktorer og resistensgener lang tilbake i tid, noe som bl.a. kan bidra til å forstå den antibiotiske resistensproblematikken bedre (24).

Samlet representerer tannsten i arkeologisk materiale en slags tidskapsel som inneholder både ekstraorale og intraorale spor.

English summary

Jacobsen J.

Dental calculus as a time capsule

Nor Tannlegeforen Tid. 2018; 128: 422–6

Dental calculus is the result of mineralized biofilm containing traces of dietary components and oral microbial cells. On this basis, analyses of dental calculus in archeological skeletal material including teeth may reveal information on prehistorical diet and living conditions. Research of this kind has indicated the use of

heat treated plant based diet already by Neandertals, and prehistoric human calculus has showed traces of plant and animal food following changes from hunter-gatherer to farming. Isotope studies in dental calculus and environment has also offered arguments associated with human migrations. Moreover, advanced DNA-sequencing methods have made it possible to follow changes of the oral microbiome through the ancient cultural periods. Studies of this kind have shown greater microbial diversity and less bacterial taxa related to dental pathology in hunting/gathering cultures as compared to more recent farming cultures. Supplemented with modern proteomic methods it has also been possible to trace the appearance of bacterial virulence related factors and DNA-sequences with potential antibiotic resistance in dental calculus from times long before the introduction of antibiotics. Dental calculus therefore could be considered a time capsule containing valuable cultural and microbiological information of ancient times.

Referanser

1. Høigaard K. Dentition on Bahrain, 2000 B.C. *Scand J Dent Res* 1980; 88 : 467–75.
2. Gualandi PB. Food habits and dental disease in an iron-age population. *Anthropol Anz* 1992; 50: 67–83.
3. Djuric Srelic M. Dental paleopathology in a Serbian Medieval population. *Anthropol Anz* 2001; 59: 113–22.
4. Scott GR, Poulson SR. Stable carbon and nitrogen isotopes of human dental calculus: a potentially new non-destructive proxy for paleodietary analysis. *J Arch Sci* 2012; 39: 1388–93.
5. Foreshaw R. Unlocking the past: The role of dental analysis in archaeology. *Dent Hist* 2015; 60: 51–62.
6. Preus HR, Marvik OJ, Selvig KA, Bennike P. Ancient bacterial DNA (aDNA) in dental calculus from archeological human remains. *J Archeol Sci* 2011; 38: 1827–31.
7. Warinner C, Speller C, Collins MJ. 2015. A new era in paleomicrobiology: prospects for ancient dental calculus as a long term record of the human oral microbiome. *Phil. Trans. R. Soc. B370*: 20130376 *Bio Sci*2015; 370
8. Lieverse AR. Diet and the Aetiology of dental Calculus. *Int J Osteoarchaeol* 1999; 9: 219–32.
9. Jin Y, Yip HK. Supragingival calculus: formation and control. *Crit Rev Oral Biol Med* 2002; 13: 426–41.
10. Weydrich LS, Dobney K, Cooper A. Ancient DNA analysis of dental calculus. *J Hume Evol* 2015; 79: 119–24.
11. Henry AG, Brooks AS, Piper DR. Microfossils in calculus demonstrate consumption of plants and cooked foods in Neanderthal

diets (Shanidar III, Iraq; Spy I and II, Belgium). *Proc Natl Acad Sci USA* 2011; 108: 486–91.

12. Henry AG. Recovering dietary information from extant and extinct primates using plant microremains. *Int J Primatol* 2012; 33: 702–715.
13. Buckley S, Usai D, Jakob T, Radini A, Hardy K. Dental calculus reveals unique insight into food items, cooking and plant processing in prehistoric central Sudan. *PLoS One* 2014; 9(7): e 100808.doi: 10.1371/journal.pone.01 – – ?.
14. Warinner C, Hendy J, Speller C et al. Direct evidence of milk consumption from ancient human dental calculus. *Sci Rep* 2014; 4: 7104. Doi: 10.1038/srep07104
15. Cho I, Blaser MJ. The human microbiome: at the interface of health and disease. *Nat Rev Genet* 2012; 13: 260–70.
16. Kilian M, Chapple IAC, Hannig M, Marsh PD, Meuric V, Lynge Pederen AM, Tonetti MS, Wade WG, Zaura E. Det orale mikrobiom – en opdatering for tandpleieteamet. *Nor Tannlegeforen Tid* 2017; 127: 398–411.
17. Drewhirst FE, Chen T, Izard J et al. The human oral microbiome. *J Bacteriol* 2010; 192: 5002–17.
18. Chen T, Yu WH, Izard J og medarb. The Human Oral Microbiome Database: a web accessible resource for investigating oral microbe taxonomic and genomic information Database (Oxford) 2010 doi: 10.1093/database/bag013
19. Kuboniwa M, Tribble GD, Hendrickson EL, Lamont RJ, Hackett M. Insights into the virulence of oral biofilms. Discoveries from proteomics. *Expert Rev Proteomics* 2012; 9: 311–23.
20. Metcalf JL, Ursell LK, Knight R. Ancient human oral plaque preserves a wealth of biological data. *Nat Genet* 2014; 46: 321323.
21. Adler CJ, Dobney K, Weydrich LS et al. Sequencing ancient calcified dental plaque shows changes in oral microbiota with dietary shifts of the Neolithic and Industrial revolutions. *Nat Genet* 2013; 45: 450–5.
22. Sajantila A. Major historical dietary changes are reflected in the dental microbiome of ancient skeletons. *Invest Genet* 2013 doi: 10.1186/2041–2223–4–10
23. Warinner C, Rodrigues JF, Vyas R og medarbeidere. Pathogens and host immunity in the ancient human oral cavity. *Nat Genet* 2014; 46: 336–44.
24. Huynh HT, Verneau J, Levasseur A, Drancourt M, Aboudharam G. Bacteria and archaea palomicrobiology of the dental calculus : a review. *Mol Oral Microbiol* 2016; 31: 234–42.

Korresponderende forfatter: Nils Jacobsen, Nordisk institutt for odontologiske materialer (NIOM as). E-post: n.j.jacobsen@niom.no

Jacobsen N. Tannsten, en dental tidskapsel? *Nor Tannlegeforen Tid*. 2018; 128: 422–6.



**9 av 10 synes at
Paroex smaker bedre! ***

• **Klorhexidin-skyll med GOD SMAK**

- Pasienten **fullfører behandlingen**

• **Optimal konsentrasjon**

- 0,12 CHX + CPC gir **like bra effekt** som
0,20% CHX og **færre bivirkninger**

Mail info@se.sunstar.com
eller ring 909 84 154 **for prøver!**

* I en undersøkelse utført på 125 spesialklinikker.



Villa Grande, en oase i den forbudte by

Av tannlege Nils J. Jacobsen

Du er ikke velkommen i Oslo, i hvert fall ikke om du kommer på fire hjul. Myndighetene har konstruert en digital bymur som bringer tanken inn på middelalderens behov for å holde fiender borte. Skulle du likevel våge deg inn i byen i bil, så vil du finne at parkeringsplassene er omgjort til sykkelstier.

Det hele virker etter hensikten, plagsomme mennesker, som ikke lenger er balansekunstnere på to hjul, er tryllet bort fra gatebildet. Og for den som måtte være i tvil: Dette er viktig global klima- og miljøpolitikk. Ikke la deg forstyrre av kjetterske tanker etter besøk i verdens storbyer.

Men det finnes en oase der du fortsatt er velkommen uansett fremkomst-middel. Denne oasen finnes midt i fineste Bygdøy der «Senter for studier av Holocaust og livssynsminoriteter» (HL-senteret) holder til. Den staselige hovedbygningen i dette komplekset har fått navnet «Villa Grande» og er omgitt av store parkområder inklusiv det velkjente badestedet Huk, et sted som var beryktet for smuglervirksomhet under forbudstiden. Noen vil kanskje huske (pseudonymet) Arthur Omres krimbøker herfra, etter at han selv var dømt for smugling. Stedet ble etter hvert statlig eiendom.

QUISLINGS GIMLE • Det som gjorde Villa Grande landskjent var imidlertid Vidkun Quislings «fortjeneste». Historikeren Bodil Stenseth har nylig gitt ut en bok om stedet: «Quislings Ran. Historien om Villa Grande». Tittelen henspiller på at Quisling fikk ombygget og om-innredet den formidable bygningen tidlig i krigstiden og bodde der med sin russiske kone til frigjøringen i 1945. I den tiden fylte han huset med møbler og kunstgjenstander som var ervervet på høyst tvilsomt vis, blant annet ved plyndring etter jødiske nordmenn som var sendt til gasskamrene. Lenge gikk stedet under navnet «Gimle», som var Quislings foretrukne betegnelse, opp-tatt som han var av det urnordiske. I norrøn mytologi var Gimle gudenens bolig, etter Ragnarokk.

I følge Stenseth ble stedet planlagt under første verdenskrig av Sam Eyde, grunnleggeren av Norsk Hydro, og deretter overtatt og bygget halvveis opp av en bergensk skipsreder. Men så ble bygningen stående uferdig og tom, til Vidkun Quisling kom inn i bildet. Ved en skjebnens ironi ble Villa Grande etter krigen først brukt som residens for en fransk ambassaderåd av jødisk herkomst. Så ble det sykehjem, og dernest i mange år utdannings-senter for helsepersonell etter initiativ av den legendariske helsedirektøren Karl Evang. Dette

senteret inkluderte også etterutdanning av tannleger.

PÅDRIVERE FOR ET HL-SENTER •

Nærmere tusenårsskiftet var Villa Grande igjen ledig og til salgs, og i mellomtiden hadde debatten om Norges tvilsomme behandling av beslaglagt jødisk eiendom blusset opp blant annet etter reportasjer av journalisten Bjørn Westlie, han som skrev «Fars krig», boken om farens rolle som frontkjemper. Jeg traff ham gjennom søsteren, som jeg jobbet sammen med. Dette satte fart i ønsket om et norsk holocaustsenter i likhet med mange andre europeiske land. HL-senteret kom i sving rundt 2005.

En pådriver i denne saken var Bjørn Egge, den iderike generalen som selv bodde på Bygdøy og som kjente krigshistorien godt etter eget opphold i tyske konsentrasjonsleirer. Jeg husker ham som en inkluderende person som inviterte alle oss nordmenn i Boston-området til hagefest på 17. mai for mange år siden. Han selv oppholdt seg der som deltaker i en tenketank. En annen pådriver var professor Bengt Hagtvedt, statsviteren, som er spesialist på totalitære politiske bevegelser og finnes i miljøet ennå, gift som han er med senterets direktør Guri Hjeltne, og som en

NORTANN
- alltid vakre tenner
NORSMILE
- agent for Hong Kong Dental Technology

Vi tror på samarbeid med tannleger som vil ha dialog med tannteknikeren.

Send gjerne pasienten din til fargeuttak i våre representative lokaler rett ved Jernbanetorget i Oslo, Skippergata 33 (inngang vis-a-vis P-hus Clarion Hotel Royal Christiania).

Tlf: 22 29 27 14 - Tlf: 23 38 80 08 | www.nortann.no - www.norsmile.no





Villa Grande på Bygdøy.

Foto: Mike Mills.

gang i blant opptrer som engasjerende foredragsholder.

HL-SENTERETS VIRKSOMHET • Senteret driver en permanent utstilling om norske jøders skjebne under krigen, har en fast forskerstab og mulighet for å knytte til seg stipendiater fra mange hold. Foruten kontakt med skoleklasser består formidlingsvirksomheten av foredrag og samtaler med høyt kvalifiserte personer fra egen stab eller gjester. Seminarer og kurs foregår også

i samarbeid med den såkalte «Venneforeningen». Temaene varierer mellom historiske og kontemporære spørsmål, eksempelvis «Nazifiseringsfremstøt ved okkupasjonsmakten under krigen» eller «Folkemord i Myanmar?». Kafé finnes også, og en gang i blant arrangeres konserter av innbudte ensembler.

Det står ikke til å nekte at foredragspublikumet har en overvekt av eldre mennesker, etter diskusjonene å dømme ofte med omfattende historiske kunnskaper og god hukommelse,

men ikke alltid like lett til bens. Disse forhold gir gjenklang hos meg. Bare det å være velkommen som bilist i den forbudte hovedstaden er en opplevelse, så lenge det varer. Den alltid like smilende miljøbyråden i Oslo kan jo når som helst finne ut at her er noe de har oversett. Men foreløpig er vi fossiler i fossilbiler velkommen til å parkere og nyte naturen rundt Villa Grande og kulturen innendørs.

Les boken og ta et besøk om du har tid til overs.

Du kan følge oss på Facebook
Navnet er Tannlegetidende

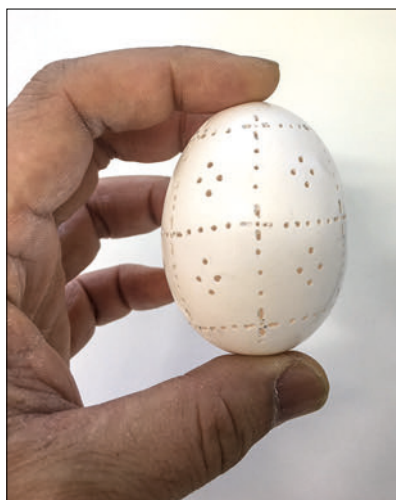
En artist med finbor

Det hele begynte før påske for to år siden. Kha Duong jobber som tannlege i Kristiansand sentrum, og han lette etter spesielle og fine påskeegg i butikkene, men fant ikke det han lette etter.

Vi blir invitert inn i lunsjrommet i tannlegefellesskapet en grå vinterdag, hvor han sitter sammen med mange hyggelige kollegaer. Både bilder fra Kristiansand og en trollhasselgren med de vakreste påskeegg dekorerer rommet. Påskeeggene har han laget selv.

– Hvordan begynte du med dette? spør vi.

– Jeg synes det er hyggelig å gi en gave til sekretærene til påske som takk for god hjelp, og jeg lette etter fine påskeegg. Etter hvert begynte jeg å google litt, og fant plutselig noen egg jeg likte godt. De var laget med et bor, og det var da jeg fant ut at det faktisk går an å bore i vanlige egg, svarer han.



Det aller første egget. Foto: Kha Duong.



Pauserommet på klinikken.

Dette er signaturfuglen han liker best.

– Her ble det anbefalt å bruke et spesielt bor. Men så tenkte jeg at jeg har jo faktisk et bor på jobb, og så forsøkte jeg meg med det. Det første prøveegget ble litt merkelig, men etter hvert har jeg faktisk utviklet det til litt av hvert, fortsetter han.

Kristiansandstannlegen er 42 år, oppvokst og utdannet i Bergen og hadde sine fire første år i Vietnam. Han trives godt på Sørlandet, og har etter hvert arbeidet her i mange år.

SOM TAKK TIL SEKRETÆRENE •

–Hvem er så heldige å få kunstverkene?

– Til påske har vi en stor trollhassel-

gren hengende på pauserommet, med mange egg på. Men bortsett fra det, gir jeg eggene først og fremst som takk for all hjelp til sekretærene. De tre får tre egg hver, hver påske. Det er ingen andre som får, bare dem. Det er mange privatpersoner som har spurt om de kan få kjøpe, men jeg har bare sagt nei takk. Det er ikke så gøy å lage dem for å selge. Da blir det litt mer som industriproduksjon, og da er det ikke så morsomt lenger, sier han.

– Omtrent hvor mange har du laget?

– Det kan kanskje dreie seg om rundt 250 egg gjennom de siste to årene.

– Denne er veldig populær hos



Kanskje det mest populære egget?



I kartongen ser vi både signaturfuglen, til høyre, og egg med mønstre tegnet med blyant.

damene, sier han, og holder opp et egg formet som en kurv, hvor en liten, gul påskekylling titter ut.

Vi går til det andre rommet, hvor han har behandlingsstol og bor.

Han tegner alltid opp mønstrene på eggene med blyant på forhånd. Etter at eggene er ferdige, vasker han dem med vann.

– Eggeskallene er egentlig veldig sterke. Selv når de er boret i, og det bare er tynne felt igjen, kan jeg bare vaske dem, sier han

– Hvordan finner du mønstrene?

– Jeg googler, jeg er ikke så kreativ at jeg finner på alt selv, sier han. Men jeg har ting jeg liker spesielt godt. Dette er signaturfuglen, den liker jeg aller

best, sier han og viser fram et egg dekorert med en flyvende liten fugl, sier han.

Og den har han fått god trening i å lage. Han viser en eggekartong med egg, hvor han har tegnet opp mønstre på flere. Han tar ett, og begynner å bore. Boret glir forbausende mykt og lett gjennom skallet. Men til gjengjeld lukter det skikkelig svidd av brent eggeskall og svovel, så vinduet må alltid stå åpent.

– Bruker du en spesiell type bor?

– Nei – jeg bruker bare et vanlig finbor.

HVA BLIR DET NESTE? • – Men nå får det holde. Nå slutter jeg. Nå har jeg la-

get så mange at det ikke er så morsomt lenger. Det er jo bare sekretærene som får, og påsken 2018 har de ni egg hver. Det tenker jeg holder på en trollhasselgren, sier han.

– Hva skal du drive med når du slutter å lage påskeegg?

– Vi får se. Før jeg laget påskeegg, strikket jeg mye. Jeg har strikket i hvert fall ti Marius-gensere til familie og venner. Jeg liker å holde på med noe, men bare så lenge det er morsomt. Da finner jeg på noe nytt, avslutter Kha Duong.

Vi venter i spenning!

Tekst og foto: Kristin Aksnes



Eggeskall tåler mye, også etter at de er boret mønstre i.



De heldige som får påskeegg. Fra venstre: Åse Kårikstad, Bente G. Buås og Bente Bratland.

Ta Fantaskiene fatt!

Langrennsskiene trenger ikke festesmøring, men gir både spikerfeste og optimal glid på alle typer føre. For en skientusiast som ofte legger ut på tur i kupert terreng, høres det ut som en uoppnåelig drøm. Men hva om det var sant?

Alt du må gjøre er å vippe litt med foten, sier Arnfinn Hegg.
- Prinsippet er så enkelt at mange ikke tror det vil fungere. Men det er akkurat det det gjør. Det fungerer utmerket.

Fra 1984 og frem til han tok fatt på pensjonisttilværelsen i 2011, drev Hegg privat tannlegepraksis i Rauland i Telemark. Siden har han fortsatt med det han startet opp i verkstedet hjemme i 1992: Produksjon av ski med en langsgående deling av skisålen som gir en glideflate og en festeflate på ulike nivå. Takket være nivåforskjellen mellom de to flatene, vil ikke festeflata komme i kontakt med underlaget når skiene glir fremover.

BÅDE GLID OG FESTE • Arnfinn Hegg har alltid vært en ivrig skigåer. Allerede under oppveksten ergret det ham at glipptak i motbakkene hindret ham i å bruke kreftene sine skikkelig.

- Jeg tenkte det var rart at mennesket har vært på månen, men at ingen har klart å lage ski som glir godt fremover, samtidig som de sitter godt i motbakke. Jeg fikk en idé om å legge glideflata og festeflata på ulike nivåer, og begynte å eksperimentere med dette prinsippet i 1991. Mange år og skipar senere, har det endt opp med en skitype jeg er veldig godt fornøyd med, forteller han.



Tannlege og hobbyoppfinner, Arnfinn Hegg, på toppen av Blåskavlen (1809 moh) i Aurland kommune. Han har naturligvis tatt seg til topps på et par Fantaski.



Sålen på en Fantaski. Glideflate på innersida og ei smal festeflate med nylonfell på yttersida.



Fantaski gir deg spikerfeste uten festesmøring. Dermed kan du gå rett opp de bratteste bakkene, samtidig som du til enhver tid har optimal glid.

Det nye skiprinsippet har fått navnet Fantaski.

I glidefasen er ikke festeflata i kontakt med underlaget. Så snart man trener godt feste, gjør man et lite utfall med foten mot yttersiden av skien.

- En liten vipp på ti grader av skia, og så griper fellen. Når man slapper av vil trykket fra foten igjen falle inn på glideflata. Festeflata vil da løfte seg fra underlaget. Etter tre turer på Fantaski sitter teknikken for de fleste, sier Hegg, som har tatt patent på oppfinnelsen.

Det tar cirka en uke å lage et par Fantaski. Hegg har en avtale med en skiimportør som lar ham kjøpe ferdige ski til innkjøpspris. Produksjonen inneholder blant annet flere limeprosesser som skal herde over natta.

- Men skulle en skiløper ønske å prøve et par Fantaski i et mesterskap, klarer jeg å levere på tre dager, hvis det er det om å gjøre, sier han lurt.

FISKEBEIN ER UT • Hegg har laget mange hundre par ski opp gjennom årene. Fantaski er blitt testet for glid og

feste i turløp som Birkebeinerrennet, Vasaloppet og Marcialonga. Da felleski slo gjennom i markedet for fullt i fjor, sank antallet bestillinger til verkstedet på Rauland.

- Hva er forskjellen mellom Fantaski og vanlige felleski?

- På Fantaski flukter ikke fellen med glideflata. Dermed er ikke fellen i kontakt med underlaget når du ikke trenger den, og gliden på skiene blir mye bedre. Uten god glid, blir det veldig tungt å skøyte. Fantaski er like gode å bruke på skøyting som på klassisk. Jeg bytter teknikk etter føreforholdene på hver eneste tur, og har ikke gått fiskebein på 26 år, sier han.

BLIR OVERSETT • Hegg har vært i kontakt med alle de store skiproducentene med tanke på å sette Fantaski inn i kommersiell produksjon. En vinterdag på midten av 1990-tallet, møtte han salgssjef og teknisk sjef hos Mads-hus på Lillehammer stadion for testing og sammenligning. Teknisk sjef ville gjerne gå inn på en avtale, men fikk

ikke styret med seg. Som grunn ble det oppgitt produksjonstekniske utfordringer, samt det pedagogisk vanskelige med at folk skulle oppføre seg litt annerledes når de gikk på ski. Arnfinn Hegg trøster seg med at det tok 27 år fra sykkelkjedet ble patentsøkt til det ble satt i produksjon.

- Folk er generelt skeptiske til å prøve noe nytt. De siste årene har staketeknikken blitt veldig populær. Også jeg staker en god del på mine ski, og har like god glid som de som bare står og staker uten festesmøring. Forskjellen er at når jeg kommer til en bratt motbakke, kan jeg gå diagonalgang opp. Dette blir i stor grad oversett av de som etter beste evne staker seg oppover. Det er mye snodig psykologi ute og går, også i norske skiløyper, humrer han.

Lyst til å vite mer om fantaskiene? Gå inn på www.fantaski.no

*Foto: Privat
Tekst: Tone Elise Eng Galden*

Tannlege og søndagskunstner

Tannlege Vilhelm Tveteraas disponerte kun ferie og fritid til sin kunstneriske virksomhet. Likevel står han som en av etterkrigstidens mest betydningsfulle norske grafikere.

Ingolf Vilhelm Bull Tveteraas ble født 18. april 1898 i Stavanger. Som 19-åring tok han examen artium. I 1921 ble han uteksaminert fra Norges Tannlegehøyskole, og tre år etter åpnet han sin egen tannlegepraksis i Oslo.

Samtidig som han utdannet seg til tannlege, tok Tveteraas et år på Statens håndverks- og kunstindustriskole (SHKS) fra 1918–19. Etter dette drev han sin kunstneriske praksis parallelt med praksisen som tannlege.

Tveteraas er først og fremst kjent som grafiker, men debuterte på Høstutstillingen i 1931 som tegner, samme år som hans datter, Tone Tveteraas, senere gift med forfatteren Jens Bjørneboe, ble født. Året etter deltok han igjen på Høstutstillingen, denne gangen som maler. Tveteraas var gift med danser og koreograf Signe Edgren Hofgaard (1901–98).

SKILDRET DAGLIVET • Tveteraas hadde rukket å bli godt og vel 40 år før han lærte seg kunsten å arbeide med tresnitt. Han var svært opptatt av folkekunsten, spesielt fargekarakteren i maleri, vevkunst og ornamentikk, og skildret menneskenes dagligliv på landet med enkelhet og kraft. Motivene fra folkeliv og natur er hentet fra Ryfylke, Jæren og Telemark og ofte skildret så dekorativt forenklet og direkte at hverdagssituasjonene får et symbolsk innhold. Selv om naturen var utgangs-



©Vilhelm Tveteraas: Mann og stut, 1948, fargetresnitt. Foto©: O. Væring Eftf. AS

punktet er bildene aldri naturalistiske, snarere er formen forsterket til det monumentale og ruvende.

Bildene hans har en utpreget norsk karakter. Ikke sjelden har de innslag av humor som for eksempel i fargetresnittet «Mann og stut» fra 1948, fremstilt i fargetresnittets krevende og presise teknikk. (Se illustrasjon).

FARGETRESNITTSKOLEN • Som grafiker fikk Tveteraas en sterk posisjon i sin samtid, særlig innenfor fargetresnittet, som ble hans viktigste uttrykksform. Perioden fra 1935 til 1965 blir

i norsk kunst ofte referert til som «fargetresnittskolen». I boka «Norsk grafikk gjennom hundre år» (Aschehoug 2000), beskriver dr. philos i kunsthistorie, Sidsel Helliesen, perioden på denne måten:

«Karakteristisk er den sammensatte koloritten, det flatebundne, stiliserte formspråket og den innholdsmettede fortellingen. Isolert sett er elementer som fargerikdom, flatestil og figurativ fortelling ikke særskilt for etterkrigstidens fargetresnitt. De kan for eksempel gjenfinnes hos Rian og endog Astrup, men samlet sett og i samspill danner



Vilhelm Tveteraas: *Tre sortkledde*, 1963, fargetresnitt, 470 x 560 mm., Tjørhom-samlingen/Haugesund Billedgalleri. Foto: Haugesund Billedgalleri

disse elementene hos Gauguin og hans samtidige en særpreget billedstil».

Tveteraas brukte enkle trykkemetoder, og satte sitt eget preg på de teknikkene han kom frem til. For å gi fargen en spesiell karakter, foretrakk han å trykke hvert blad for hånd uten presse. Bildet ble delt inn i bevisste fargeplan, ofte blekt grått og rosa, og brutte jordtoner. Han la ned mye arbeid i å velge egnede materialer til hvert enkelt fargetresnitt, og varierte både

med hensyn til vedens tetthet og struktur. Papirkvaliteten vekslet fra tynt ris-papir til grovt bøttepapir. I Tveteraas' enkle flater blir treets struktur og sporet av jernene en del av uttrykket.

INNKJØPT VERDEN OVER • Vilhelm Tveteraas var en del av en rekke kollektivutstillinger i inn- og utland og hadde tre separatutstillinger her hjemme. Han er representert i Nasjonalmuseet/Nasjonalgalleriet i Oslo og i flere andre

norske og utenlandske gallerier. Fargetresnittene hans er blant annet kjøpt inn av Museum of Modern Art i New York, Bibliothèque nationale de France i Paris og Victoria og Albert-museet i London.

Vilhelm Tveteraas døde 4. januar 1972 i Oslo, 74 år gammel.

Tone Elise Eng Galåen

Kilder: Store norske leksikon, Haugesund Billedgalleri, Wikipedia.

Professor emeritus Ingar Olsen:

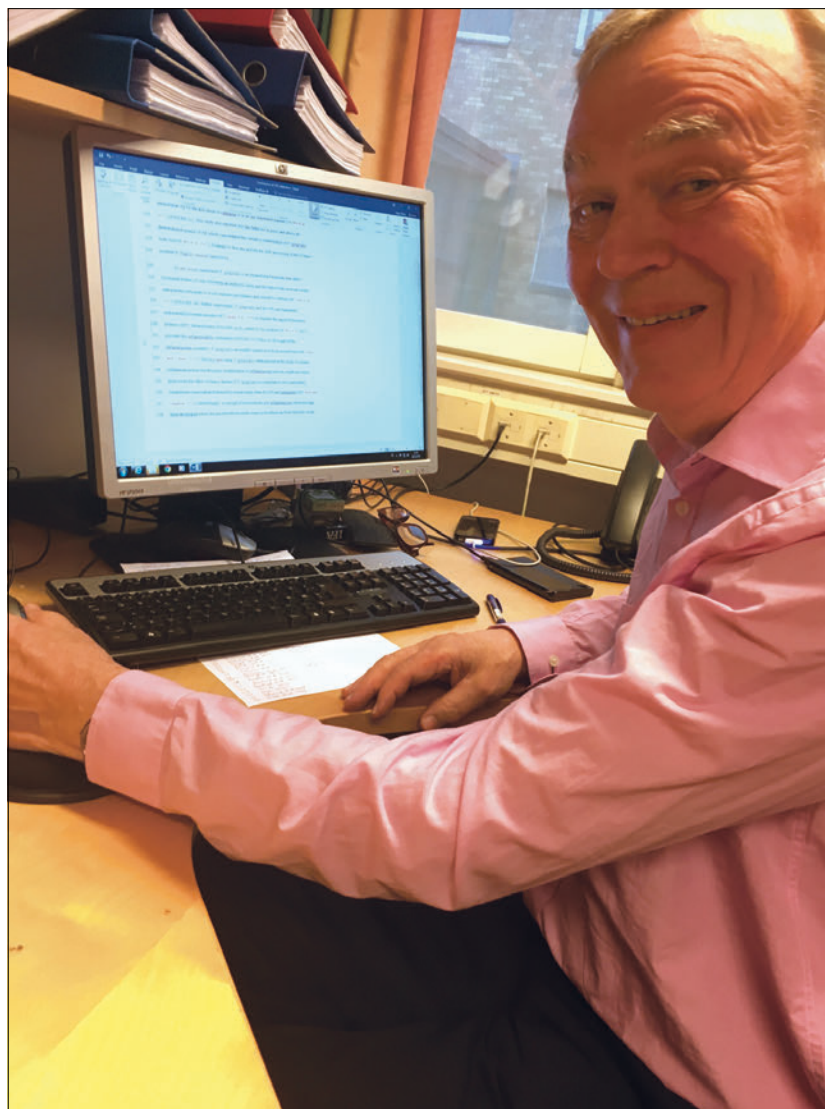
– Jeg er glad i utfordringer

I mer enn fem år har han vært emeritus, og møter opp på kontoret ved Institutt for oral biologi (IOB) på Gaustad mandag og tirsdag. De andre dagene bedriver han forskning fra hjemmekontoret sitt på Tåsen. Tidende har gitt meg i oppdrag å bli bedre kjent med denne mannen, som har veiledet flere enn 20 doktorander og har mer enn 700 publikasjoner på CVen sin. Har han noen hobbyer eller er det bare forskning som teller?

Vi har forsøkt å finne ut noe om Ingar Olsen ved å slå opp i Norges Tannleger, og de to siste utgavene har ingen opplysninger utenom navn, fødsel og tannlegeeksamen. Det begynte altså i Drammen, der han tok eksamen artium i 1962, før han begynte på tannlegestudiet. Men hvorfor var han 20 år?

– Jeg tok for sikkerhets skyld real-skoleeksamen, eller «rasken» som det ble kalt, fordi jeg ikke var sikker på om jeg ville klare å ta artium, forklarer han med et lite smil.

«PLIKTTJENESTE» I TRONDHEIM • Da Ingar Olsen ble cand.odont. i 1966, hadde vi fortsatt siviltjeneste med plikt til å arbeide i offentlig tannhelsetjeneste i ett og et halvt år. Så etter et år i det militære på Lutvann, kom han til skoletannpleien i Trondheim i 1967, og fikk arbeidsplass på Heimdal. Da har vi noe felles, for intervjueren hadde nylig forlatt Trondheim da Ingar Olsen kom oppover. Vi utveksler minner om masse karies, mange utenlandske tannleger og tannlege Marie Strand, som var regnet som en streng og krevende sjef. Gjerrig på diamanter og hardmetallbor var hun



Ingar Olsen ved PCen. Foto: Reidun Stenvik.

også. Men vi enes om at det var greit å ha sin plikttjeneste der oppe.

Ingar Olsen jobbet så i privat tannlegepraksis i Trondheim et års tid, men han hadde lyst til å bli oral kirurg og søkte om opptak ved avdelingen i Oslo. Det gikk bra, så 1. august 1970 var han på plass som instruktør i full tid på Klinikk for oral kirurgi og oral medisin ved Det odontologiske fakultet, Universitetet i Oslo (UiO).

FORSKNING I STARTEN • Ingar Olsen sa innledningsvis at hans forskning startet med et stipend i farmakologi med Per Løkken som veileder og mentor. Men når vi har snakket med Løkken og med Hans R. Haanæs, som var på ki-

rurgen i 1970, får vi et bestemt inntrykk av at flere har vært involvert. Og allerede det første året er han i gang. Sammen med Ingolf Bruaset konstruerte han et apparat for å måle hevelse ved fjerning av visdomstenner. Forutsetningen var like tenner på hver side, slik at motstående kunne brukes som kontroll.

– Ja, det stemmer jo det, humrer Olsen, og medgir at denne modellen visstnok har vært i bruk i mange forskningsprosjekt senere.

Men i 1971 dukket stipendet i farmakologi opp, og ikke bare Per Løkken men også professor Eigil Aas på «kirurgen» ivret for at Ingar skulle bli den utvalgte. Forskingen skulle dreie seg



Familiedugnad hvor Ingar har sagt ned trær på deler av hyttetomta. Foto Berit Olsen.



Britt og Ingar Olsen, Påsken 2018 i Riga. Foto Privat.

om soppinfeksjoner, og da han disputerte i 1976, besto avhandlingen av 10 publiserte artikler og hadde tittelen «Studies on Oral Yeast Infection, with Emphasis on Denture Stomatitis». Et sammendrag av avhandlingen ble publisert i desember samme år i NTFs Tidende.

FRA FARMAKOLOGI TIL

MIKROBIOLOGI • Etter at stipendet øremerket farmakologi var avsluttet, fantes det ingen aktuell stilling for In-

gar Olsen. Han søkte etter jobb et par steder uten hell, og så fikk han et tre måneders vikariat som amanuensis i farmakologi og toksikologi ved Norges Veterinærhøyskole. I denne perioden ble det imidlertid utlyst en amanuensisstilling ved Institutt for mikrobiologi med den legendariske Jon Jonsen som sjef. Den stillingen fikk han, og dermed var skjebnen beseglet. Ingar Olsen ble mikrobiolog.

Ikke lenge etterpå begynte hans internasjonale karriere som ble innledet

med studieopphold i USA. Han tok med familien og tilbrakte studieåret 1979–80 ved Forsyth Dental Institute i Boston, som postdoc hos Sigmund S. Socransky. Det andre oppholdet var på tre måneder i 1990 ved Anaerobe Laboratory, Virginia Polytechnic Institute and State University, Blacksburg hos WEC og Lilian Moore.

– Disse oppholdene har betydd svært mye for meg karrieremessig, sier han. Her hjemme førte denne karrieren til at han ble fakultetets første forskningsdekan – en stilling han hadde i sju år under to forskjellige dekaner.

SLEKTEN OLSENELLA • Vi hadde hørt at Ingar Olsen hadde fått bakterier oppkalt etter seg, og det høortes imponerende ut. Dette måtte vi få vite mer om. Jo da, han måtte innrømme at det er en slekt kalt *Olsenella* som inneholder følgende arter: *O. uli*, *O. umbonata*, *O. profusa* og *O. scatoligenes*. Alle disse artene forekommer i infeksjoner i rotkanalen og i karies. Han er svært opp-

tatt av spredning fra munnhulen til andre organer i kroppen, for eksempel til kardiovaskulært vev, lunger, hjerne og ledd. Olsen medgir at uttrykket «Munnhålan er kroppens spegel» så absolutt har mye for seg. For tiden arbeider han med forskning som kan tyde på at Alzheimers sykdom er knyttet til spredning av bakterier fra biofilm i munnhulen til hjerte-kar og hjernevev.

JOBBER ER HOBBYEN • Redaktøren hadde bedt spesielt om at vi skulle finne ut hva Ingar Olsen gjør når han har fri – for han kan vel ikke sitte ved datamaskinen eller være på labben døgnnet rundt? Det viser seg at han driver med en del hagearbeid sammen med sin kone, Britt Solveig Spinnangr, pensjonert sosiallærer og nå ivrig korleder. De har hus på Tåsen og vinterisolert hytte på Tjøme, så der tilbringer de mye fritid året rundt. Og fordi hun liker å gå turer, hender det han blir dratt med på tur. Vi har fått mange fine bilder som viser ak-

tiviteter – til og med utflukter til utlandet. Men da jeg ringte ham sist helg, satt han faktisk ved PCen. Kona var på korseminar, så da var det kurant å ta tilflukt i forskningen.

TANNSTEIN – EN NY UTFORDRING •

Kan tannstein som er tusenvis av år gammel si noe om hva slags helsetilstand bærerne av tannsteinen hadde? Det er temaet i prosjektet «ARCH-Gen» som skal gå over fire år, og har fått midler fra Oslo Life Science. Leder av prosjektet er professor Nils Christian Stenseth.

Ingar Olsen skal sammen med et internasjonalt forskernettverk tilknyttet en rekke fagdisipliner gå i gang med dette prosjektet. Det primære målet er å avsløre mønstre og prosesser som har formet det kulturelle og genetiske landskap hos mennesker i Øst-Eurasia i steinalderen. Forklaringen er at tannsteinen til mennesker som døde for tusenvis av år siden, inneholder kon-

serverte cellestrukturer av orale bakterier.

– Jeg skal undersøke hvilken mikroflora som finnes i tannsteinen, hvilke sykdomsfremkallende bakterier som er der, og deres genetiske sammensetning. Bakgrunnen er at bakterielle gener og proteiner holder seg uforandret i tannstein i tusenvis av år, forklarer Olsen.

Tidligere analyser har vist at bakterier og virus som forårsaket alvorlige og dødelige luftveisinfeksjoner hos både barn og eldre, er funnet i gammel tannstein. – Ved Institutt for oral biologi har jeg jobbet mye med spredning av oral bakterier til hjerte, hjerne, lunger og ledd. Det vil derfor bli interessant å se om de samme mikrobene blir funnet i dette prosjektet også, sier han avslutningsvis.

Reidun Stenvik

The General Data Protection Regulation (GDPR)

Ny personvernforordning –
vet du hva den betyr for din tannlegevirksomhet?



EUs forordning for personvern, GDPR (The General Data Protection Regulation), blir norsk lov i mai 2018. Det betyr at det kommer nye regler for personvern i Norge som gir virksomheter, inkludert tannlegevirksomheter, nye plikter.

Vet du hva endringene betyr for deg?



Den norske
tannlegeforening

Se www.tannlegeforeningen.no under
Jus og arbeidsliv / GDPR for mer informasjon



SERVER I SKY

Komplett, sikker og moderne skyserver integrert med dine programmer og applikasjoner. Tilgjengelighet fra hvor som helst og når som helst.

Komplett pakke inneholder:

- Helsenett
- Internett 100 mbit fiber*
- Online Backup
- Skyserver, kontinuerlig oppdatert og mest moderne serverløsning

Hvilke fordeler får du som kunde gjennom Upheads?

- Upheads er totalleverandør av alt utstyr, programmer og lisenser og ordner alt med ditt helsenettabonnement.
- Upheads datasenteret er godkjent av Norsk Helsenett.
- Upheads har vært Helsenett Partner siden 2010.
- Upheads har lang erfaring med pasientjournalssystemer, røntgensystemer og flere andre systemer for helseforetak.
- Upheads har gode innkjøpsavtaler på nettverk, datakommunikasjon og telefon.
- Konsulenter på døgntilgjengelighet. Alltid tilgjengelig hvis og når du trenger oss.
- Egen servicedesk åpent fra 07:00 - 21:00.
- Sertifiserte konsulenter. Microsoft Gold Partner og Apple Professional.

Kontakt oss på telefon 51 22 70 70.

E-post: salg@upheads.no eller gå inn på upheads.no

UPHEADS[®]
DIN IT-AVDELING FOR HELSE

Et langt liv i litteraturen

Johan Fredrik Grøgaard utdannet seg til tannlege, og trivdes godt som det. Like fullt var det en lettelse å slutte mens han ennå var ung, for å kunne vie seg fullt og helt til litteraturen.

Under en lunsj med tidligere kolleger blir jeg spurt om jeg har hørt om forfatteren bak romantitlene *Dyvekes grav* og *Kong Rad*?

– Nei, han har jeg ikke hørt om.

Hvem er det?

– Han er visst tannlege. Og romanene er veldig gode.

Dette blir jeg nysgjerrig på. Og jeg trenger stoff til sommernummeret. Kanskje jeg får tak i forfatteren, og får lov til å intervju ham?

Det er ingen sak å finne Johan Fredrik Grøgaard på 1881, men å få ham til å ta telefonen er verre. Jeg ringer og ringer. Dag etter dag. Og blir møtt av den samme telefonsvareren. Telefonen er slått av, sier den automatiske damen.

Jeg søker på adressen. Der dukker det opp et kvinnenavn. Jeg tar sjansen, og ringer Ellinor Kolstad. Kanskje hun kjenner Johan Fredrik Grøgaard?

– Ja da, Totto har telefonskrekk, skjønner du. Så det er meg du må ringe til. Helt riktig. Totto, blir tilkalt.

– Det er en hyggelig dame. Ikke noe farlig. Hun ringer fra tidsskriftet til tannlegene og skal komme hit og intervju deg. Kom nå!

Totto, som Johan Fredrik er blitt kalt helt siden han var liten gutt og faren var kunststudent i Frankrike, kommer til telefonen, uten merkbar skrekk, og vi avtaler.

Jeg får komme til Hadeland, og setter meg i bilen en mandag morgen. En



Forfatter Johan Fredrik Grøgaard hjemme på Hadeland.

drøy time etter at jeg kjørte ut av Oslo ankommer jeg Martegutua, og blir møtt av ekteparet, kaffe og formiddagsmat.

Ellinor skal holde seg unna, sier hun. Hun har noen telefonsamtaler hun vil ta. Og jeg får være på tomannshånd med forfatteren.

TARJEI VESAAS' DEBUTANTPRIS • –

Jeg begynte å drømme om meg selv som forfatter allerede i tolvårsalderen. Tannlegeutdanning var likevel ikke et fremmed valg for meg. En av mine mange onkler var tannlege, og jeg forsto at det var mulig å være både tannlege og menneske omtrent på samme tid.

– Dessuten hadde jeg allerede møtt Ellinor, min kone, da utdanningsvalget skulle tas. Vi hadde lyst til å stifte hjem. Derfor var det fint å ikke måtte studere så lenge, bare fire år.

Grøgaard debuterte med romanen *Dyvekes grav*, som handler om veldig mye. Ganske særlig om tannlege Mandt og hans vei mot undergangen. Det vrirmer ellers av merkelige og mislykkede menneskeskikkelser i denne romanen, som Grøgaard fikk Tarjei Vesaas' debutantpris for, i 1967.

– Det var en kolossal oppmuntring, og så uventet. Jeg ble så glad for endelig å ha fått til noe av verdi for andre enn meg selv.

Noen år senere, i 1971, kom Grøgaard ut med diktsamlingen *Elefant-språket & andre dikt*, og med to utgivelser var han kvalifisert til medlemskap i Forfatterforeningen.

VARIERT FORFATTERSKAP OG

LITTERÆRT VIRKE • – I 1973 slapp jeg altså endelig ut av det, det med å være tannlege. Det var ikke det at jeg ikke trivdes, men jeg innså at jeg ikke kom noen vei med å skrive hvis jeg også skulle være tannlege. Det har med tid å gjøre, og at det alltid er noe i veien for å få gjort det man egentlig vil gjøre.

Grøgaard forteller at han bruker lang tid på tekstene sine. Han er ikke en forfatter som kommer ut med en ny roman hvert år.

– Å skrive er både en lyst og en plage. Når man først er kommet inn i noe blir man aldri kvitt det, man er som i en kvern som maler og maler, fra morgen til kveld, og ofte til langt på

natt. Det er en lang vei frem, og det tar lang tid fra råtekst til ferdig bearbeidet manuskript.

– Hvor henter du ideer og inspirasjon?

– Noen tror kanskje at jeg finner på. Men det er ikke sånn. Alt er hentet fra ting jeg har sett og hørt, og lest.

Grøgaard har gitt ut romaner, diktsamlinger, noveller, gjendiktninger av William Shakespeare, ungdomsbøker og kriminalromaner, og mottatt flere priser, etter at han fikk Vesaas-prisen for debutromanen.

Han har også jobbet med oversettelser av skjønnlitteratur til norsk, fortrinnsvis fra engelsk, amerikansk, men også fra svensk og dansk.

Av hans egne utgivelser er novellsamlingen *Ser deg på TV* oversatt til svensk, og en av de tre ungdomsromanene i trilogien *Jeg, Wilhelm* er oversatt til dansk. For *Jeg, Wilhelm 13 år* mottok Grøgaard Norsk litteraturkritikerlags barnebokpris.

Det meste av disse tingene finner jeg ut når jeg googler. Når vi sitter og snakker sammen i timevis hjemme hos ham, denne mandagen i mars, forteller han heller andre ting – om hvor han har bodd og sånn. Han virker å være uten særlig evne til selvskrity.

UTENFOR ALLFARVEI • Nå bor forfatteren som nevnt på Hadeland, på Jaren, i et hyggelig hus i en hage, i et nabolag. Der har han bodd de siste 20 årene.

Før dette bodde han og Ellinor, etter hvert med to sønner, mange år i Nordmarka, fra 1963 til 1989, der de leide plassen Laskerud av Løvenskiold-Vækerø.

– Vi hadde bilvei inn om sommeren, og om vinteren gikk vi på ski. Vi lærte å klare oss. Vi hadde kjøkkenhage, poteter og fine jordbæravlinger. Og det var et fantastisk arbeidssted for meg, med fred og ro. Det var naturligvis før mobiltelefonen og alt dens vesen.



Unik SphereTEC™ teknologi gir optimale håndteringsevner

- Utmerket adaptasjon og formbarhet
- Enkelt fargesystem: 5 farger dekker hele VITA®-skalaen
- Poleres raskt til fantastisk glans

www.dentsply.no



THE DENTAL
SOLUTIONS
COMPANY™

 **Dentsply
Sirona**

– Laskerud, og bare tre dager i uken på tannlegejobben inne i Oslo, samtidig som Ellinor oppholdt seg i Moskva som statsstipendiat fra UD var avgjørende for fremdriften av siste fase i arbeidet med min debutroman, som altså kom i 1967.

– Da vi ble sagt opp av Løvenskiold i 1989 fant vi først et nytt bosted i Balangrudåsen ved Lunner. Det varte ikke lenge før vi måtte flytte igjen, og da ble det til området ved Ringkollen og Klekken. Etter kort tid der bosatte vi oss i høyden ved Randsfjorden. Da det i 1997 ble slutt også der, kjøpte vi huset her i Martegutua, 2770 Jaren.

– Det er ikke det samme som å bo på en plass langt fra folk. Men det passer for oss nå i vår alderdom. Det har litt med helse å gjøre. Og så er det et veldig hyggelig nabolag. Det er akkurat som de passer på oss.

2000-TALLET • Grøgaards hittil siste utgivelse, romanen *Kong Rad*, kom i 2010. Den skrev han med venstre hånd, til tross for at han er høyrehendt. Grunnen er diagnosen polyneuropati. En lidelse i armen, og også i det ene beinet.

På 2000-tallet har han også vært medlem i Forfatterforeningens litterære råd. Det er et tillitsvern i Forfatterforeningen, og rådet vurderer søknader om stipend og medlemskap i foreningen.

– Rådet hadde da tolv medlemmer, og jeg var talsperson for min generasjon. Dette vervet innebærer mye lesing, av og til opptil tre-fire romaner på en dag, og mye diskusjon. Det er mange gode forfattere i Norge akkurat nå.

Johan Fredrik Grøgaard er absolutt fortsatt med.

– Joda, jeg driver vel også på med mitt, men det holder jeg foreløpig for meg selv, forteller han før han takker for besøket.

I årets sommernummer får Tidendes lesere anledning til å bli kjent med forfatterskapet gjennom et utdrag fra *Dyvekes grav* og to noveller fra samlingen *Ser deg på TV, Fortellinger fra Norden* som kom ut på Gyldendal i 1980.

Tekst og foto: Ellen Beate Dyvi

Fakta

Bibliografi

Dyvekes grav – roman (1967)

Elefantspråket & andre dikt – diktsamling (1971)

Mannen som ikke kunne kose seg – (1972)

Kattens lek – kriminalroman, under pseudonymet Johs Ferdinand Grande (1975)

Skorpionens brodd – kriminalroman (1976)

Der humlene suser – roman, sammen med Øystein Lønn, Olav

Angell og Arild Nyquist (1979)

Ser deg på TV – noveller (1980)

Jeg, Wilhelm, 11 år – ungdomsbok (1981)

Jeg, Wilhelm, 12 år – ungdomsbok (1982)

Jeg, Wilhelm, 13 år – ungdomsbok (1983)

Eneboeren – ungdomsbok (1985)

Jan Erik Vold – et portrett – biografi (1989)

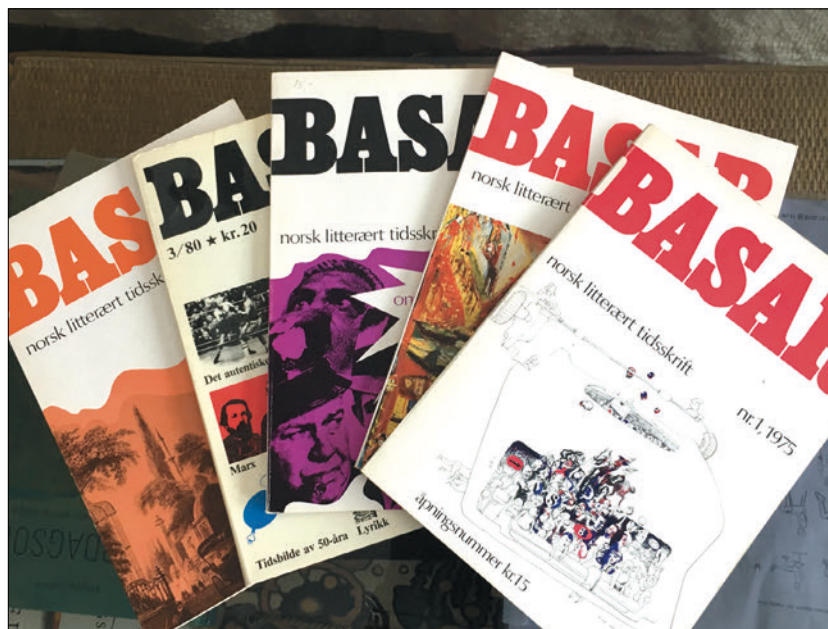
Kong Rad, eller Professor Andresens ratt (2010)

GJENDIKTNINGER • William Shakespeare: Kong Henrik V – skuespill (1995)

William Shakespeare: To herrer fra Verona – skuespill (1996)

William Shakespeare: Forvekslingskomedien – skuespill (1997)

PRISER • Tarjei Vesaas' debutantpris (1967), for *Dyvekes grav*
Norsk litteraturkritikerlags barnebokpris (1983), for *Jeg, Wilhelm, 13 år*
Bastianprisen (1992)
Kulturdepartementets litteraturpris



Grøgaard var redaktør av Cappelens litterære tidsskrift *Basar* sammen med Jan Erik Vold, fra 1975 til 1981.

goMatic.

BY PROTEKET

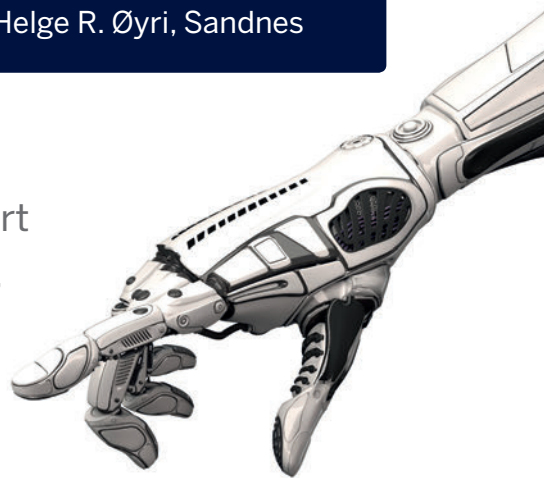


” Jeg har fått levert monolittiske kroner via goMatic. Passform til preparasjon samt kontaktpunkt og høyde i bitt har alt stemt svært tilfredsstillende!

Det som i tillegg er et fortrinn er at alle kronene er levert innen en uke.

Tannlege Helge R. Øyri, Sandnes

goMatic er løsningen for deg som har investert i en intraoral skanner, og ønsker en moderne, effektiv og heldigital prosess.



- Kutt kostnadene dine
- Få kortere leveringstid
- Bestill enklere på nett
- Koble automatisk til 3Shape



NexxZr-T
1100 mpa



Aidite Multilayer 3D
900 -> 600 mpa



DD cubeX2®
750 mpa



IPS e.max
360 mpa



Mye å se og oppleve:

Medisinsk-odontologisk historie-ferie i Bergen

Det er mange gode grunner til å besøke Bergen i sommer. I tillegg til de gode mulighetene for blant annet å oppleve nydelig regn, syv fjell og fire komponisthjem, kan vi her presentere fem andre gode grunner. Er du opptatt av og interessert i odontologisk og medisinsk historie, er Bergen en reise verdt. Tidende har gått opp en tidskronologisk løype fra Sandviken til Årstad. God tur!



Gamle Bergen: Vi starter på Gamle Bergen som ligger i Sandviken. Er du heldig får du omvisning av «borgermesteren» Trygve Fett. Det er guidede turer hele sommeren

Gamle Bergen, Sandviken:

TANDLÆGESTUEN • Bymuseet «Gamle Bergen» er en god start – av mange grunner. Gamle Bergen er et bymuseum i ordets rette forstand. Selv om gater og smau er kunstig satt opp, er bygninger og inventar helt ekte vare. Tannlegekontoret øverst i gaten er samlet og bygget opp av Bergen Tannlegeforenings Museumskomité, som ledes av Knut Meyer.

– Tannlegekontoret er pent innredet som en del av dagligstuen til byens «tandlæger» anno 1891 som er stiftelsesåret til Bergen Tannlegeforening. Selv om han (ja, det var nok en mann) hadde en parafinlyt lampe – en Tel-schows-prosjektor – var han avhengig av dagslys for å få noenlunde nok lys til å utføre nødvendig behandling. Ja, det gjorde nok vondt. Anestesi ble lite brukt og alt tok lengre tid. Det var slitsomt for tannlegene og ubehagelig for pasientene. Dette var på den tiden man begynte med eksamen etter utførte studier, og ikke minst praktiske øvelser. Blant byens første fastboende «tannleger» var det flere som hadde bakgrunn

som gullsmed. Etter noen ukers kurs i kunsten å trekke tenner, kunne de få bevilling til å behandle pasienter, forteller Meyer.

Behandlingen gikk ut på «at rense, utfylde, file, rette og uttrække tænder: at indsætte kunstige tænder, at forfærdige disse og de til deres fæstning fornødne apparater», slik det ble beskrevet i 1844. Selve svennestykket var å lage en fullstendig protese. Gebisset ble laget med dyretenner og noen ganger mennesketenner fra døde. Tennene ble festet i kautsjuk. Mot slutten av 1800-tallet ble det vanlig med porselenstenner, ofte importert like fra Amerika. På Tandlægekontoret finner du prøver på alt dette.

Tannlegeboret på Gamle Bergen er fra 1871 mens det vakre skapet for nødvendig utstyr er laget i Belfast. «Klinikken» var heller ikke utstyrt med innlagt vann. Men vann måtte man ha på klinikken den gang som nå, og dette ble ordnet med at man helte vann i en beholder som var koplet til en kran og vask. Under vasken står det en bønne som samler opp igjen vannet.

Det er dessverre ikke anledning til å gå inn i selve stuen. Til det er det for mange løse gjenstander og fine møbler, men til gjengjeld får man et godt inn-syn i «hjemmepraksisen» fra døren.

DET FØRSTE TANNLEGEKONTORET •

Vegg i vegg med stue-praksisen, har Meyer med flere innredet et tannlegekontor som gjenspeiler det ypperste av utstyr og innredning anno 1910. «Bergen fikk elektrisitet rundt 1900 og vi ser at tannlegen var tidlig ute for å ta i bruk nyvinningen. Prismegalssene i Rhein-lampen fra 1912 gir et utrolig godt og spredt lys som gjør tannlegen mindre avhengig av dagslys. Denne tannlegen har også investert i topp moderne røntgenutstyr, som kom på markedet i 1920. Modellen på Gamle Bergen er av tysk-amerikansk fabrikat Ritter. Apparatet var i bruk frem til 1980-tallet!

I tilknytning til tannlegekontoret, er det innredet et verkstedskontor for protesemaker. I utstillingen vises ulikt verktøy til bruk ved fremstilling av kunstige tenner.



Hjemmekoselig: Da Bergen Tannlegeforening ble stiftet i 1891, var det vanlig med praksiskontor i stuen. Hygienen kan nok diskuteres, men møbler og innredning for øvrig skapte en hyggelig ramme rundt et besøk, som gjerne var forbundet med smerte for pasienten.



High tech anno 1910: Tannlegekontoret var tidlig ute med ny teknologi. Elektrifisering gav mulighet for langt bedre arbeidslys og etter hvert kom røntgenapparat i bruk. Det vil nok overraske noen at versjonen på bildet var i bruk til ut på 1980-tallet.



Karies, karies: Etter at raffinert sukker kom (og ble lagret på Sukkerhusbryggen) til Bergen, skjøt kariesforekomsten i været. Skoletannlegen på 1920-tallet hadde mye å gjøre.



State-of-the-art: På Skolemuseet i Bergen har Museumskomiteen i Bergen Tannlegeforening samlet et komplett kontor med utstyr tilsvarende det som sto på den nye klinikken på Nygård skole da den åpnet i 1929.

Skolemuseet (Latinskolen), Lille Øvregate (ved Domkirken):

SKOLETANNLEGEN – «PINAREN» •

Fra Sandviken tar vi mot sentrum og setter retning mot Domkirken (som er verdt et besøk i seg selv). Til venstre for kirken begynner Lille Øvregate (mot Fløibanen). På høyre hånd ligger den gamle Latinskolen som har gitt grunnutdannelse for en rekke kjente kvinner og menn i Bergen. Blant de aller mest kjente bergenserne som har tråkket sine barnesko på skolen er forfatteren, vitenskapsmannen og europeeren Ludvig Holberg. Dagens bygg er fra 1706, men skolen går tilbake til 1153. Det er her vi finner Bergen Skolemuseum.

Bergens første skoletannlege åpnet i 1912 og holdt til i Øvre Korskirkealmenning som ligger like i nærheten av museet.

– Bybrannen i 1916 førte til at skoletannklinikken måtte flytte i 1917. Etter noen år i en barakke, fikk skoletannhelsetjenesten Norges største tannkli-

nikk på Nygård skole i 1929. I andre etasje i Bergen Skolemuseum, har vi gjenskappt skoletannlegens kontor fra denne tiden, forteller Meyer.

St. Jørgen Hospital, Marken:

LEPRAMUSEET – EN BY I BYEN •

250 meter fra Bergen Skolemuseum, rager tårnet på St. Jørgen kirke opp i Kong Oscarsgate. Kirken var i mange år menighetskirke for folk på Årstad, men det var de leprasmittede som bodde på St. Jørgen Hospital som utgjorde kjernen i menigheten. På det meste bodde det 170 voksne med lepra på St. Jørgen Hospital. Professor emeritus Lorentz Irgens har i mange år vært en drivende kraft for å ta vare på og utvikle dette viktige medisinsk-historiske monumentet.

– St. Jørgen Hospital kan dokumenteres tidfestet til 1411, men opprinnelsen er nok eldre. Bybrannene som preger Bergens historie, har også satt sine spor på hospitalet. Byggene fra 1411 brant i 1640, før en ny brann i 1702 påny la anlegget i akse. Dagens bygg er fra tiden etter 1702, og her bodde lepraspasienter like til 1946. Da hadde Pleiestiftelsen (se under, red.anm) vært i drift i en del år, men mange av beboerne på St. Jørgen foretrakk et litt friere



Den spedalske synden: Kirken på St. Jørgen Hospital var tilrettelagt for de 170 fastboende leprapasientene, men også for menigheten utenfor var kirken et samlingspunkt. Og under bildet på altertavlen står en tekst til ihukommelse: «Mit syndeoffer Jesu Blod, Jeg her ved herrens Alterbord til lægdom vil Samle op, for min Spedalsche Sjel og Krop.»



Trangbodd: Rundt 170 beboere med lepra var innkvartert på St. Jørgen Hospital. De bodde to og to på små rom.

liv her. De kunne gå fritt i byen, handle på Torget og drive på med aktiviteter i det store fellesrommet og i verkstedene, forteller Irgens.

Forholdene på St. Jørgen var slett ikke like idylliske som det kan se ut som i dag. På 1800-tallet ble hospitalet i et brev omtalt som «gravsted for de levende». Det var legen Daniel Cornelius Danielssen (1815–1894) som startet systematisk forskning på lepra, men det var hans svigersønn Armauer Hansen som «stakk av» med oppdagelsen av lepra-basillen. Til gjengjeld er et av byggene i «helseklyngen» på Årstad for Universitetet i Bergen oppkalt etter den handlekraftige og samfunnsengasjerte, men historisk undervurderte legen, oppkalt etter ham: Overlege Danielsens hus. Historien om overlege Dani-

elssen (Karen Helle, 2014) er vel verdt å lese.

Pleiestiftelsen, Kalfarbakken:

«HEMMELIG» ARV ETTER ARMAUER HANSEN • Fra St. Jørgen er det naturlig å følge veien videre mot sør. Midt i Kalfarbakken ligger Pleiestiftelsen (i moderne tid er det mange i Bergen som kaller det for Attføringsinstituttet). Pleiestiftelsen var en av tre i Norge: Reknes ved Molde, Reitgjerdet i Trondheim og Pleiestiftelsen i Bergen, som er fra 1857.

– Overlege Danielssen forsket i seks år på lepra før han i 1846 skrev en stor vitenskapelig monografi om sykdommen. Før denne tid var det vanlig antakelse at sykdommen var en Guds straffedom, noe som gjenspeiles i teksten under altertavlen i kirken på St. Jørgen. Danielssen mente at sykdommen var en arvelig sykdom. Monografien ble oversatt i flere språk, blant annet fransk, og den er det første norske vitenskapelige bidraget til internasjonal medisinsk forskning, forteller Irgens.

Det var likevel Armauer Hansen, utstyrt med moderne mikroskoper og metoder som identifiserte leprabasillen og derved kunne slå fast at sykdommen

var smittsom og ikke arvelig. Et fullstendig etisk uakseptabelt forsøk med å innpode en pasient med leprabasillen (forsøket var negativt), førte til at Armauer Hansen ble fratatt stillingen som lege ved Pleiestiftelsen. Han ble likevel rehabilitert av Kong Oscar som utnevnte Armauer Hansen til ridder av St. Olavs Orden og senere til Kommandør for sitt vitenskapelige arbeid med lepra.

På Pleiestiftelsen er det samlet utstyr som Armauer Hansen brukte, og ikke minst har de gjenskap hans kontor hvor den gedigne kontorpulten står i sentrum. Bøker og vitenskapelige artikler pryder hyllene og i montre er det lagt frem brev og akkrediteringer.

Armauer Hansens laboratorium og kontor på Pleiestiftelsen er ikke åpent for publikum. Det er likevel tilgjengelig, men du må avtale besøk på forhånd. Ta kontakt med administrasjonen på Institutt for global helse og samfunnsmedisin, telefon 55 58 61 00.

Odontologen, Årstadvollen

KLISS MODERNE – MED (LITT)

HISTORISK INNHOLD • Høsten 2012 tok Medisinsk fakultet ved Universitetet i Bergen i bruk det nye Odontologibyg-



Klinikk anno 1930: Den eldste uniten på utstillingen på Odontologen i Bergen, er fra Siemens. Den sorte fargen var moderne på denne tiden. Boret hadde en omdreining på cirka 6 000 per minutt. Stolen er av Ritter fra Tyskland. Mens uniten kommer fra tannlege Hans Ruus i Nittedal, kommer stolen fra tannlege Ragnvald Yri i Bergen.

get på Årstadvollen. Byggets utforming gir assosiasjoner til kjeveben og tanngard med røde og hvite overflater. Den gamle «Odontologen» (som bussholdeplassen het) skal rives, men heldigvis har Knut Meyer og hans venner klart å ta vare på historien også her. I to montre har de montert komplette uniter som henspiller på state-of-the-art av utstyr i henholdsvis 1930, og fra 1962 da det første bygget ble tatt i bruk.

Et besøk på Årstadvollen peker også mot fremtiden. Her skal eksisterende og nye bygg utvikles til en stor og i nasjonal sammenheng unik «helseklynge». På tomten hvor den gamle «Odontologen» lå, kommer det et nybygg for blant annet Psykologisk fakultet, og på andre siden av elven og veien, bygger Haraldsplass Diakonale Sykehus nytt bygg. Arven etter Jacob All-Moe, Overlege Danielssen, Armauer Hansen og alle de andre fremragende forskere



Godt bevart historie: Bergen Medisinsk-Historiske Selskap har tatt vare på arven etter Armauer Hansen. Lorentz M. Irgens har tatt plass ved kontorpulten til mannen som fikk en sykdom oppkalt etter seg: Hansens disease.

innen odontologi og medisin skal føres videre til glede for dagens og fremtidens pasienter.

Torbjørn Wilhelmsen

FUNFACTS • Tannlege Jacob Aall-Moe (1829–1914) kom fra Danmark, og åpnet praksis i Bergen etter at han tok eksamen i 1862. Aall-Moe tok initiativ til etablering av Bergen Tannlegeforening (BTF) i 1891. Hans «svenneprøve» er i BTFs eie. Protesen oppbevares på Gamle Bergen men er ikke utstilt. I følge Knut Meyer viser det hans velutviklede ferdigheter i protese-faget.

«CHOKOLADE FOR Helsen» • Gjennomslaget for industrialisert raffinert sukker førte til massiv skade på folketannhelsen. Det var først under annen verdenskrig at sammenhengen mellom sukker og karies ble endelig vitenskapelig fastslått. Til Bergen Skolemuseum har Knut Meyer fått fatt i et informasjonshfte om det fordelaktige med et sjokoladeholdig kosthold. Det skal tilføyes at heftet var utgitt av Freia...

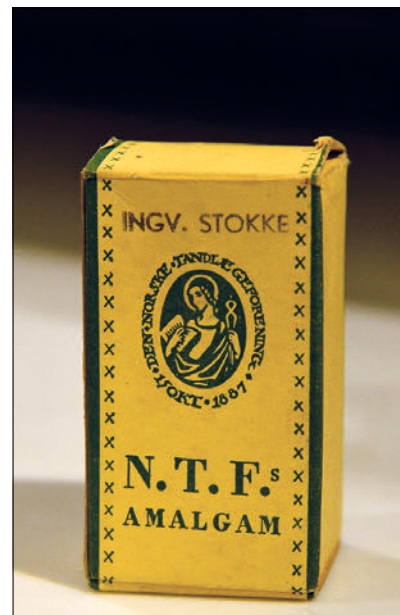
«NOE Å BITE I» • På bergensk gatespråk ble skoletannhelsetjenesten omtalt som «pinaren». Det kunne gjøre vondt å gå til tannlegen. Så vondt var det tidvis at tannlegene fikk dype bitt av smertefulle barnetenner. For å unngå bittskader på egne fingre var det tannleger som satte på en fiks fingerbeskytter.

AMALGAM I «KILOGRAM» • «Kan De hente en pakke amalgam til meg, frøken Andersen?» Det ble konsumert betydelige mengder amalgam på klinikkene da kariesepidemien raste som verst før fluoren gjorde sitt inntog. Også Tannlegeforeningen forsynte sine medlemmer med fordelaktige forpakninger.

DA SOM NÅ • Tannhelsetjenesten har brukt mye tid og ressurser på å opplyse barn og unge om betydningen av friske tenner. Sånn sett er plakaten fra 1920-årene like aktuell i 2018.



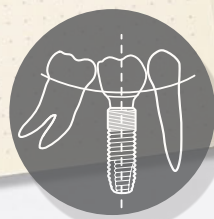
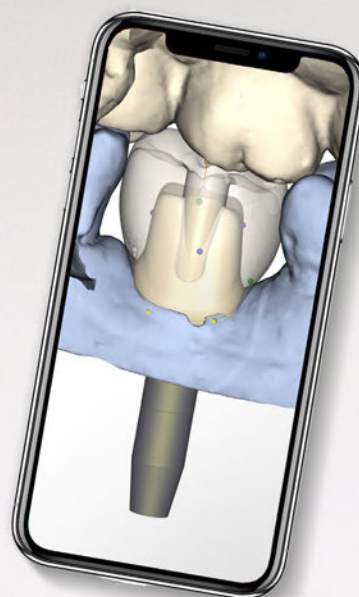
Knut Meyer.



NTF forsynte medlemmene med amalgam.



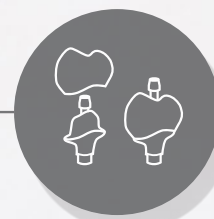
Plakat fra 1920-tallet.



Planning and
guided surgery



Digital
impression



Restorative
solutions

Digital implant workflow

Connect to the future

Fra datainnsamling, planlegging og guidet kirurgi, helt frem til den ferdige løsningen, har du med den digitale arbeidsflyten fra Dentsply Sirona alt tilgjengelig for å spare tid, samtidig som du gir dine pasienter den aller beste behandlingen.

www.dentsplysirona.com

 **Dentsply
Sirona**

Johnny B.(Goode):

Tannlege på Madeira

Av tannlegene Staale Bentsen og Birger Sunde

Etter tannlegeeksamen fra Bergen i 1979, jobbet Johnny Bjelkarøy noen år i militæret, bl.a. i Libanon. Utferdstrangen ble stor og higet etter varmere strøk, som Portugal, Saudi-Arabia eller Australia ble tent.

Etter mye fram og tilbake, fikk han portugisisk tannlegelicens og ferdig gikk til Madeira. Portugal og Universitetet i Bergen hadde

på det tidspunktet innledet et samarbeide om tannlegeutdanningen i Portugal gjennom NORAD.

Da han startet ble han tannlege nummer tre på øya! Det kan man kalle en ekte pionér! I dag er det 250 tannleger der, som betjener en befolkning på 250 000.



Utseendet skjemmer ingen!



Birger Sunde og Johnny Bjelkarøy til høyre.

MADEIRA • En liten øy, sørvest av Portugal og litt nord for Kanariøyene. Den er ca. 6 mil lang og 3 mil bred. Øya tilhører Portugal, med internt selvstyre. Madeira består av vulkanske bergarter, og er meget kupert. Høye fjell deles opp av dype daler.

Høyeste fjell er over 1800 meter. Det meste av bosetning er langs kysten.

KLIMA • Stabilt og behagelig klima for en nordboer. Om vinteren ligger temperaturen på 14 til 20 grader, om sommeren fra 24 til 29 grader. Fuktig luft, noe regn.

Øya er grønn og frodig, forhold for å dyrke jorda hele året. Alt som kan dyrkes på denne kloden, kan dyrkes på Madeira! For den

som er interessert i botanikk er øya et eldorado. Et besøk i botanisk hage kan anbefales.

BEFOLKNING • På 1400 tallet, ble portugisiske grupper beordret til å bosette seg på Madeira og dyrke landet.

En formidabel oppgave i det ulendte landskapet. Det ble bygd steinsettinger og hengende haver oppover fjellsidene.

Det er god havn på Madeira og i kolonitiden var det et yndet stopp for sjøreisende. Det ble utvekslet varer og genetisk materiale.

LEVADA • Levada er et sinnrikt vanningsystem, som tar vare på vannet og leder det til dyrkbar mark.

I hovedsak går levadaene fra den regnrrike nord siden av øya til sørsiden. Det fuktige klimaet gir gode vekstforhold for mange trær og blomsterarter.

TURISME • Masse turister hele året. Toppsesong, sommerhalvåret og jul/nyttår. Stor del av befolkningen lever av turisme. Det ville, vakre og frodige landskapet innbyr til turgåing.

Veldig populært er det å gå langs levadaene. Det er også mange fjellstier, men de er dog mer kupert.

Det er mer enn 5000 som går turer hver dag her nede.

Bading foregår i hovedsak fra saltvannsbasseng. De er bygget i flo- fjæ-



Fra saltvannsbassengene i Porto Moniz nordvest på øya.



Fugl eller fisk? Eller blomst?



Ståle Bentsen poserer ved en av de mange levadaene

resonen. Strandsonen er noe uryddig, med lavastein, strøm

og bølger. Det er i senere tid laget et par kunstig anlagte strender. Porto Santo, en liten naboøy nordøst for Madeira som kan nås

med ferge eller fly, har imidlertid en flere kilometer lang sandstrand!

Innimellom alle fjellene finnes også et par fine golfbaner som er flittig benyttet av dem som elsker den type aktiviteter.

ESPADA • Svart fisk er ofte på menyen. Det er kun skinnet som bedrar, da kjøttet er lyst og særdeles velsmakende! Anbefales på det varmeste!

Den fiskes på over tusen meters dyp og lever kun rundt Madeira og i Japanhavet. Den er ikke særlig pen og odontologisk sett er den velutstyrt.

Begynner det å bli slitemerker hjemme i sofaen, så er Madeira en annerledes feriedestinasjon og en reise verd!

Vi lånte leilighet av Johnny

Han leier ut et par hus og leilighet i hovedstaden Funchal, er behjelpelig med opplysninger, skaffer turguide, etc.

For opplysninger: e-post:

bjelkaroy@gmail.com

Tlf.: +351965522727

Reise: Norwegian har direkte rute i vinterhalvåret i tillegg til charterreiser hele året.

Flyreisen fra Gardermoen til Madeira (Funchal) tar fem timer.

Ført i pennen av Ståle Bentsen og Birger Sunde, kullinger av Johnny, som la ut på en ekspedisjon for å se hvordan Johnny hadde det i utlendighet! Det ble en særdeles hyggelig reunion etter over 40 år da vi alle tre strevde sammen på odontologen i Bergen! Vi skravlet, mimret, spiste pattegris fra lokal leverandør og drakk rød sprudlevin til langt på natt! Alle sammen var akkurat slik vi var

for 40 år siden! Det eneste som hadde forandret seg var at noen var blitt litt tynnere i luggen og fått enkelte grå hårstrå!

Tusen takk Johnny for din store gjestfrihet!

Takk for seg !



Seks tannleger deltok på hjelpeprosjektet sommeren 2017. Håkon Skeie, Ingrid Gramstad, Wuba Kassahun, Åsmund Pedersen, Magnus R. Halland og Helene R. Hellem.

Tannhelse Uten Grenser

Av tannlege Wubalem Kassahun

I sommerutgaven av Tannlegetidene i 2015 ble det publisert en artikkel om tannhelsen i Etiopia og om min visjon til å starte organisasjonen Tannhelse Uten Grenser. Som nevnt i artikkelen hadde jeg en drøm om å bruke min faglige kompetanse til å hjelpe mennesker i utviklingsland hvor behovet er stort. Drømmen jeg en gang hadde er nå blitt til virkelighet og jeg vil gjerne invitere dere med på reisen fra organisasjonens oppstart og til i dag.

Jeg er selv opprinnelig fra Etiopia og kom til Norge, i en alder av åtte år. Jeg studerte ved Universitetet i Bergen og som nyutdannet tannlege var jeg sommeren 2015 en uke på universitetet i Addis Abeba med Harald

Gjengedal og Cecilie Gjerde, og det var her jeg fikk inspirasjonen til å starte Tannhelse Uten Grenser.

Ved min tidligere arbeidsplass på Gol, traff jeg en god venn ved navn Shane Murray, som bistod meg med å stifte organisasjonen. I senere tid fikk jeg også med meg tre ildsjeler i styret, tannlegene Sinduja Nagendrarasa, Magnus R. Halland og Umair Zia.

I juli 2016 hadde jeg et to ukers prøveprosjekt i Etiopia sammen med Shane Murray, der jeg utførte behandlinger og møter med de fire institusjonene vi samarbeider med i dag. Vi hadde på dette tidspunktet ikke nok midler til å utføre arbeidet vi så gjerne ville utføre. Men siden jeg hadde en så stor tro på prosjektet, dekket jeg nesten alle kostnadene til prosjektet selv.

Gjennom bruk av sosiale medier nådde vi ut til annet tannhelsepersonell i Norge, interessen var stor og Facebook-siden fikk raskt mange følgere. Da jeg kom tilbake fra prøveprosjektet i Etiopia i august 2016 tok jeg kontakt med Den norske tannlegeforening med forespørsel om støtte. De var veldig behjelpelige og vi fikk tildelt en stand på Nordental i Stavanger. Nordental gjorde det mulig for oss å nå ut til enda flere. Vi fikk muligheten til å fortelle om vårt arbeid, i tillegg til å få mange nye medlemmer og donasjon i form av utstyr. Våren 2017 ble vi tildelt årets Zendium-pris for vårt humanitære arbeid og prispenger på 65 000 kr. Både anerkjennelsen og prispengene ble sterkt verdsatt og kom godt med i vårt arbeid.



Det ble gjennomført screening og behandling av barna på Abebesh Gobana barnehjemmet.



Tannhelse uten grenser vant Zendium-prisen 2017 for sitt humanitære arbeid.

I juli 2017 reiste jeg sammen med fem andre frivillige tannleger for å utføre et nytt hjelpeprosjekt i Etiopia. Vi hadde fått donert mye utstyr og dentale materialer fra norske leverandører, offentlige klinikker og private klinikker. Det var totalt 350 kg, deriblant tre røntgenmaskiner, som ble donert videre til våre samarbeidsinstitusjoner, alt ut ifra hvilket behov de måtte ha. Under

oppholdet behandlet vi pasienter og underviste tannlegestudenter. I tillegg utførte vi screening og behandling på barna som bor på Abebesh Gobana barnehjem og holdt forebyggende tannhelseundervisning til lokalbefolkningen.

I juli 2018 blir vi åtte tannhelsepersonell som skal på et nytt hjelpeprosjekt, fem tannleger, to tannpleiere og en tanntekniker. Vi ønsker å ha med oss

tannpleiere på laget fordi behovet for deres kompetanse i forebyggende og helsefremmende arbeid er veldig stort. Tannteknikeren skal bistå med enkelt protetisk arbeid, som for eksempel å lage proteser. Et slikt tverrfaglig samarbeid vil kunne være svært nyttig og lærerikt for alle parter. I tillegg til de samarbeidspartnere vi har i dag, har vi et ønske og et mål om å utføre akutt behandling i landsbyene utenfor hovedstaden. Omtrent 80 prosent av Etiopias befolkning bor på landsbygda. Det finnes få tilgjengelige tannhelsepersonell i disse områdene, og behovet for hjelp i disse områdene er derfor stort.

Forholdene i Etiopia står i stor kontrast til norske forhold. Da Etiopia har vanskeligheter med å håndtere de alminneligste sykdommer er det forståelig at tannhelse ikke er en høy prioritet, verken for barn eller voksne. Etiopia har Afrikas nest største innbyggertall på litt over 100 millioner, men landet har kun noen få hundretalls autoriserte tannleger. Til sammenlig-



Det var mye god etiopisk mat i løpet av oppholdet.



Tannhelse uten grenser vant Zendium-prisen 2017 for sitt humanitære arbeid.

ning har man i Norge omkring 5 000 tannleger tilgjengelig for omkring fem millioner innbyggere. Behovet for orale helseprogrammer og behandling er derfor betydelig.

Den offentlige tannhelsetjenesten er dårlig organisert og fattigdom er utbredt. Hovedutfordringen er at innbyggerne i hovedsak først går til tannlege når de får alvorlige smerter eller hevelse/infeksjon. Det kombinert med at tannhelsepersonellet som oftest

mangler materialer og utstyr og har redusert kompetanse, fører ofte til at ekstraksjon blir løsningen. Spesielt på de offentlige institusjonene som på sykehuset og universitetet var det tilfellet. Selv om muligheten for konserverende, endodontisk eller protetisk behandling var til stede så kunne pasientens økonomi sette begrensning på behandlingen, og det endte med ekstraksjon. Det at vi donerte så mye utstyr og forbruksmaterialer til våre

samarbeidspartnere var noe som ble sterkt verdsatt og som gjorde det mulig for dem å kunne hjelpe flere å bevare tennene.

Drømmen var den gang liten, men er nå blitt enda større. Fremtidshåpet for Tannhelse Uten Grenser er å bruke erfaringene vi får fra prosjektene i Etiopia til å utvide arbeidet til andre utviklingsland.

Sammen kan vi gjøre en forskjell, en tann om gangen.

Faktaboks

Tannhelse Uten Grenser er en nøytral og uavhengig hjelpeorganisasjon som arbeider for å fremme oral helse i land der det finnes dårlig tannhelsetilbud. En gruppe frivillig tannhelsepersonell reiser og hjelper dem som har størst behov for behandling. Vi skal hjelpe pasienter uavhengig av deres politiske, etniske og religiøse tilhørighet. De frivillige arbeiderne utfører gratis behandling, profylaktisk arbeid og undervisning i oral helse.

Våre samarbeidspartnere

Universitetet i Addis Abeba

Vi har etablert et godt samarbeid med Universitetet i Addis Abeba. De har et odontologisk fakultet som er en del av det medisinske fakultet. Fakultetet har fått mye dentalutstyr fra Norge og har et pågående samarbeidsprosjekt med Universitetet i Bergen. Tannhelse Uten Grenser samarbeider med det odontologiske fakultetet i Addis Abeba ved å bruke behandlingsrom i fakultetet til å utføre behandling, holde undervisning for odontologistudenter og gi opplæring til lokalbefolkningen for å bedre munnhygiene generelt. Gjennom prosjektet får de etiopiske odontologistu dentene mulighet til å utveksle faglig kompetanse og kliniske råd. Gjennom Tannhelse Uten

Grenser vil også universitetet få tilgang til utstyr donert fra givere i Norge.

African Leprosy Research Hospital (ALERT)

Vi har etablert samarbeid med Alert sykehus som er det sykehuset i Etiopia som behandler flest tilfeller av pasienter med HIV. De har en odontologisk avdeling med seks uniter og opplever daglig stor pågang fra behandlingstrenende pasienter. Tannhelsepersonell som reiser ned får anledning til å utføre pasientbehandling og utveksle klinisk erfaring med tannlegene ved sykehuset. Vi skal også hjelpe sykehuset med donasjon av dentalt materiale og behandlingsutstyr, noe de sårt trenger.

Faktaboks

Abebech Gobena Orphanage and School (AGOS)

Vi har også etablert samarbeid med Abebech Gobana som er et av de største barnehjemmene i Etiopia. De hjelper sårbare og foreldreløse barn med husly, utdanning og medisinsk hjelp. Vår plan er å bistå dem gjennom å utføre behandling på barn og unge som har behandlingsbehov samt gi opplæring i oral hygiene.

Mekedonia – Home for the Elderly and Mentally Disabled

Videre har vi utviklet et samarbeid med Mekedonia i Addis Abeba som er et hjem for eldre og psykisk utviklingshemmede. De ansatte ved hjemmet viser en enorm kjærlighet og ømhet for de 850 beboerne de har i dag. De tilbyr et tak over hodet, mat, klær, medisinsk hjelp til de hjemløse. Hjemmet tilbyr også samtalegrupper og gir dem viktige nøkkelredskaper til å eventuelt komme i gang med livet igjen på egenhånd. Vi skal bistå dem gjennom å utføre behandling samt gi opplæring i oral hygiene.

For at organisasjonen skal kunne utvikle seg i den retning vi ønsker, trenger vi økonomisk støtte og donasjon av dentalt utstyr og materialer. Det er stort behov for dentale produkter som kan brukes til pasientbehandling fordi det ofte er en mangelvare i Etiopia. Alt utstyr vi får doneres videre til Universitet i Addis Abeba, og det stilles garanti og krav om at det ikke skal videredistribueres til det private markedet.

Tannhelse Uten Grenser

Organisasjonsnummer: 916 875 932

Email: post@tannhelseutengrenser.no

Nettside: www.tannhelseutengrenser.no

Bankkonto: 8601 66 06032



Zirkonzahn®

ONLY THE BEST
FOR THE PATIENT

*Mock up i Multistratum® Flexible resin,
laget med digital pasientanalyse*

*Scan & lær – digital
pasientanalyse*



Zirkonzahn Worldwide – Syd-Tirol – T +39 0474 066 680
info@zirkonzahn.com – www.zirkonzahn.com

Utdrag fra romanen:

Dyvekes grav

Utdraget er valgt av forfatteren, tannlege Johan Fredrik Grøgaard.

For mange år siden i krigens tid var det trangere på bakværelset. Det sto en cello i kroken og opptok stor plass. Til hvilken nytte? Heinemann spilte sjelden, men av og til hengte han jakken sin på den.

Hvor var den blitt av nå? Frøken Nielsen bar den opp på loftet en dag eller hun solgte den til en skraphandler.

Ellers var det uforandret det meste. Det er ikke stort man kan gjøre med slike gammeldagse lokaler før det blir altfor dyrt. Frøken Nielsen klaget over gipsrosetten i taket, den samlet støv, hun kunne ikke forstå at den var til nogen nytte. Kroken hvor det borgerlige hjemms prismelysekrone skulle henge, var tom. Den hadde aldri vært i bruk.

- Den må være der i tilfelle en av oss skulle få lyst til å henge seg, sa Mandt.

Så måtte frøken Nielsen med fare for liv og lemmer klyve opp på et vaklevo-rent stativ, en stol satt oppå skrivebordet, ikke for å henge seg, men med støvkluten i hånden. Hun ble svimmel og torde ikke se ned. Mandt måtte holde stolen. - Nu må De holde godt, tannlege Mandt! Hun strakte seg mot taket, krocket og dirrende i alle ledd mens hun med den ledige hånden samlet kjolen om knærne. Mandt rugget på stolen - hahaha, men frøken Nielsen skrek og slapp taket i kjolekanten. - Gid, De må ikke, tannlege Mandt! Jeg kan brette både armer og ben!

Det var ennå sirkelrunde merker i gulvet etter den andre tannlegestolen, Heinemanns stol, en svart og brun museumsgjenstand hvor de rustfrie metalldelene var blitt grå og matte. Den ble avhendet sammen med celloen. I stedet hadde de fått en nett liten rønt-

genstol og et skjumbrett med blyglassrute. Med dette mellom seg og de farlige strålene, kunne frøken Nielsen endelig være trygg for gonadene sine.

Men det gamle stålrørsmøblementet på venteværelset gjorde fremdeles tje-neste. Det hadde alltid vært nakent og trist der ute bortsett fra en tegning på veggen som barna syntes var så morsom: Mickey Mouse smilte fra øre til øre og pekte med den hvite trafikkpoli-tihansen sin på en krocket jeksel som svevet umotivert i luften eller sto på gulvet ved siden av ham, en naiv tegning med tykke tusjstreker og klossete bokstaver: - Puss tenner morgen og aften. Var det Heinemann som hadde tegnet den?

Forskjellige antagelser om Heinemann.

Heinemann og kvinnene?

Frøken Nielsen vasket skjorter og stoppet strømper for ham, men det behøvde ikke bety noe, tvertimot, kunne man vel nesten si. Hun visste forresten ikke hvor han bodde en gang. Hvem visste det? Han fortalte meget lite om seg selv, bare enkelte betydningsløse detaljer: - Jeg liker avkokt blomkålhode med bearnaisesauce og en liten spiss med sennep, det synes jeg er godt.

Var han simpelthen vegetarianer?

Han puttet håndinstrumentene i munnen som om de var knappenåler og holdt dem der etter skaffet til han hadde bruk for dem. Det var heldigvis en fasong som helt var forblitt hans egen.

Hva gjorde han når han ikke var på kontoret?

Han ble frastjålet vinterfrakken sin på et sted hvor han vanket eller tilfeldigvis oppholdt seg. Det var en flun-

kende ny tweed ulster, førkrigs og «brand new» med lommene fulle av sigarer og engelske sigaretter. Men det var visst ikke det verste. De fikk aldri greie på hva som var det verste, skjønt han stadig kom tilbake til dette tyveriet og tydeligvis tok det som et avgjørende bevis for tidens dårlighet.

- Hva? Har du hørt på maken? Nåja, jeg skal ikke klage. Noen mister livet, andre mister bare en frakk. Men hva skal man si om dem som mister begge deler?

Det siste året var han nesten aldri på kontoret. Det kunne gå dager og uker uten at de så ham. Ingen visste hvor han var, og ingen visste når han ville komme. Det sto pasienter i boken hans som Mandt måtte ta seg av. - Å, tannlege Mandt. Jeg kan jo ringe og avbestille, men det har vært så mange avbestillinger i det siste, synes jeg ... Det var bedre å la dem komme, pensle med ett eller annet og be dem komme igjen om fjorten dager.

Når Heinemann endelig dukket opp, var det med en viss dramatisk effekt. Han kom alltid overraskende - uten en lyd og når de aller minst ventet ham, kunne han stå like bak dem i den åpne døren så frøken Nielsen for sammen og skrek: - Å gid! Nu skremte De meg ordentlig, tannlege Heinemann! ledsaget av en forsert latter som om hun ville understreke at det ikke gjorde noen ting at hun ble skremt vettet av så lenge det var tannlege Heinemann som gjorde det, og at det forresten bare var spøk. Først da, når de var blitt grundig oppmerksomme på ham, kom han helt inn i rommet, men fremdeles uten et ord, tok av seg hatt og frakk og sa med sitt sedvanlige gravalvor:

TheraCem® Ca

TheraCem Ca frigjør kalsium, hindrer bakterievekst og nøytraliserer bakterieproduserte syrer. TheraCem Ca er basisk og fremmer derfor apatittdannelse og reparasjon av pulpavevet.



Sterk binding til Zirkonia og til de fleste andre restaureringer, kombinert med enkel håndtering og røntgenkontrast gjør Theracem til ett førstevalg blant klinkere ved sementering av indirekte restaureringer.



- Nå, hva gjør dere her? Bare sitter og dovner dere?

Frøken Nielsen fniste og kroet seg, og Mandt sa hehe.

- Hm, det er bra, sa Heinemann og ble stående, så dreide han seg på hælen og forsvant ut på bakværelset.

De fortsatte arbeidet, men en viss nervøsitet var begynt å gjøre seg gjeldende. Mandt skottet urolig bak seg, og der sto ganske riktig Heinemann og vinket på ham med pekefingeren. Nå skal han ha penger igjen, tenkte han ille til mote, men nei.

- Hvem er det som sitter der i stolen? hvisket Heinemann. Er det frøken Bull?

Da han hadde forvisset seg om at vedkommende dame ikke var frøken Bull og heller ikke fru Berntsen, ville han se hva Mandt holdt på med. Tung og mutt i sine gammeldagse klær rugget han bort til stolen. Han rettet seg opp og vendte seg mot Mandt med et forferdet uttrykk.

- Du har vel ikke tenkt å rotfylle?

- Neida, neida, sa Mandt og gikk i gang med en usammenhengende forklaring mens han rødmet og svettet.

Heinemann ristet på hodet og mumlet en kort ordre til frøken Nielsen.

- En ren frakk, er De snill!

Så gikk han i gang med såpe og skrubb – det vil si, først tok han av seg jakken og de høye fadermorderne, deretter rullet han opp skjorteermene, han manglet hverken vest eller klokkekjede og ryggen på vesten var av blank, svart silke. Alt arbeide opphørte mens Heinemann vasket hendene, han vasket og skrubbet i ti minutter, begynte ved albuene og endte ved fingertuppene. Hos frøken Nielsen rekvirerte han rene, varme håndklær, og frøken Nielsen gikk ham til hånd med en mine som om hun mente at det nå endelig skulle bli sving på sakene. Da hendene var blitt tørre, dynket han dem i sprit. Til slutt tok han frem lommestørkleet og pusset nesen.

- Seså! Og nå må De være vennlig å gape. Hm, sa han og ristet tungsindig på hodet.

- Det er jo en fortann, innvendte Mandt forsiktig.

- Fortann og fortann ... Men så se på pasienten! Se på de gule øynene. Det kommer fra de små bissene Deres, frue. Ja, dessverre, men dette er ingen frisersalong, forstår De. Vi beskjeftiger oss med alvorligere ting enn skjønnhetspleie for Tuppen og Lillemor. Det primære for Dem er å bli kvitt det som plager Dem fra tærne og opp, ikke sant?

Dermed dusjet han pasientens munn med kloretyll, grep tangen og før Mandt rakk å protestere, var tre tenner ute. Pasienten skrek hjerteskjærende og brøt sammen i krampegråt, blod fra munnvikene blandet seg med spytt og tårer. Frøken Nielsen hjalp henne ut.

- Det var det, sa Heinemann. Han stusset og så forundret på Mandt: – Gikk hun uten å betale?

Den første tiden som naturtannlege på tannlege Heinemanns fasong var vanskelig. Han hadde pasientskrek og løs mage hver morgen før han gikk på kontoret. Han stotret og stammet og forsøkte å forklare pasienten ett eller annet. Så kom Heinemann og forklarte det motsatte. Heinemann var i mot piller og sprøyter og alt til innvortes bruk. Amalgam var en vederstyggelighet fordi det inneholdt kvikksølv. Når han ikke penslet munnhulen med 3<UNIT><UNIT>% H2O2, plomberte han tennene med kohesivt gull, banket det inn så det siden bare kunne fjernes med nitroglyserin. – Der sitter'n! sa han stolt. Der sitter'n om De så skulle ete dynamitt.

Tannlege Mandt var snill og anskaffet i hemmelighet utstyr til injeksjonsanestesi. Ryktene om smertefri tannbehandling gikk i pasientkretsen, etter hvert ble det færre som ville la seg behandle av Heinemann, han som fjernet deres plager fra tærne og opp. Bare noen av de eldste stribukkene ville fremdeles ikke gi slipp på sin gamle tannlege og spurte stadig etter ham inntil plagene deres tok overhånd og de uten sjenerende lyd forsvant fra jordens overflate.

Heinemann interesserte seg også mindre og mindre for pasientene sine. Til gjengjeld interesserte han seg mer og mer for det hvorom alt dreier seg her

i livet. Han tok det lille kasseskrinet med seg ut på bakværelset og litt senere kunne de høre at det klirret – Heinemann telte penger. Han syslet med dette en stund, og når han var gått, var det lille kasseskrinet nesten tomt. Så kunne det hende at det var temmelig Øde under lokket allerede i forveien. Da ble frøken Nielsen vinket ut, døren lukket seg bak henne og mumlende stemmer høstes. Frøken Nielsen kom listende inn igjen med en høytidelig mine.

- Tannlege Heinemann vil tale med Dem, tannlege Mandt.

- Hm, sa Heinemann. Alt går bra, hører jeg. Og du kommer godt overens med dine pasienter? Pass bare på at de gjør opp for seg for hver gang, det svarer seg best for alle parter. Så det går nok bra ... Men siden vi snakker om det – vi skal vel ha et lite oppgjør snart? Ja, det haster ikke, det har slett ingen hast for mitt vedkommende. Men i mellomtiden...

Mandt begynte atter å svette og stamme.

- Jeg har ingen penger. Ikke akkurat nå.

- Hvabehager? Mine penge? Høhøhø, han lo. – Jeg skal bare ha et par hundre, la han godlyndt til.

- Selvfølgelig, stammet Mandt. Men vi visste ikke at du skulle komme, så ... Men jeg kan sende frøken Nielsen ned i banken.

Det var ingen penger i banken, det kunne han jo sagt og at det ikke var hans skyld. Han kunne også minnet Heinemann om at han hadde bunnskrapet kassen under sitt siste besøk og at det etter den tid var forfalt endel regninger. Regnskapet var i det hele tatt i en håpløs forfatning, et sørgelig rot hvor det fantes hverken begynnelse eller slutt. Ordningen var slik at femti prosent av alt han tok inn skulle være hans lønn mens Heinemann sto for utgiftene, et tilsynelatende greit og overskuelig system, men der tok de feil, og forresten hadde de ikke hatt et

eneste oppgjør siden han begynte for to år siden, så han hadde ingen anelse om hvor meget han skyldte Heinemann

eller i det hele tatt hvem som skyldte hva.

Enden ble at frøken Nielsen gikk i banken og tok ut fem hundre kroner av sine egne penger, og dermed var situasjonen reddet for denne gangen, men ikke mindre floket for det.

- Du fører vel nøyaktig regnskap for alt sammen? sa Heinemann. Så tar vi et ordentlig oppgjør i slutten av måneden.

Av og til når Heinemann kom på besøk, var det noe uvirkelig over ham. Han var som steget ut av et brunlig portrett i oval ramme. Han hadde liksom det uttrykket man kan se på portretter av fedre og verdige onkler, der han satt i sine mørke, gammeldagse klær, lignet han nettopp en slik far eller onkel fra landet eller en annen tid som var kommet for å se til at etterslekten skikket seg vel. Han satt ved vinduet og kastet en mørk skygge inn i rommet, han satt gravitetisk og urørlig med skrevende ben og den ene hånden på kneet, og slik han satt, trakk buksebenet seg opp

nedentil og avslørte et eiendommelig fottøy, nærmest en slags støvler av den sorten som ennå brukes av gamle menn, høye sko med snøring til over anklene. Mandt kunne huske leggene hans, hvite og hårløse med skinnebenet springende frem som en skarp, noe knudret egg – de stakk nakne opp av støvlene fordi han ikke brukte strømper eller de var ikke lange nok til å nå opp over støvlekanten.

Den trykkende stemningen hans nærvær skapte, lettelsen når han endelig gikk – Mandt følte det som noe fysisk, noe helt håndgripelig og kvelende. Frøken Nielsen hadde det på samme måten, etter hva han kunne se, hun ble taus og bleknebbet og liksom aldri ferdig med å stille og gnikke og polere.

Men så en dag fikk de overraskende besøk av en annen Heinemann, en Heinemann uten frakk og uten hatt og uten fadermordere, men med pyjamasen under jakken og vesten. Det var lenge

stille bak den lukkede døren, og da det endelig kom en lyd, var det ikke den velkjente av klingende mynt, men en cellotone, noe rusten og prøvende til å begynne med – så kom det:

- Che faró senza Eu-ridi-i-ce

Da de kom ut, satt han med instrumentet mellom knærne og med store tårer trillende nedover kinnet. Men han gråt ikke. Buen danset over strengen:

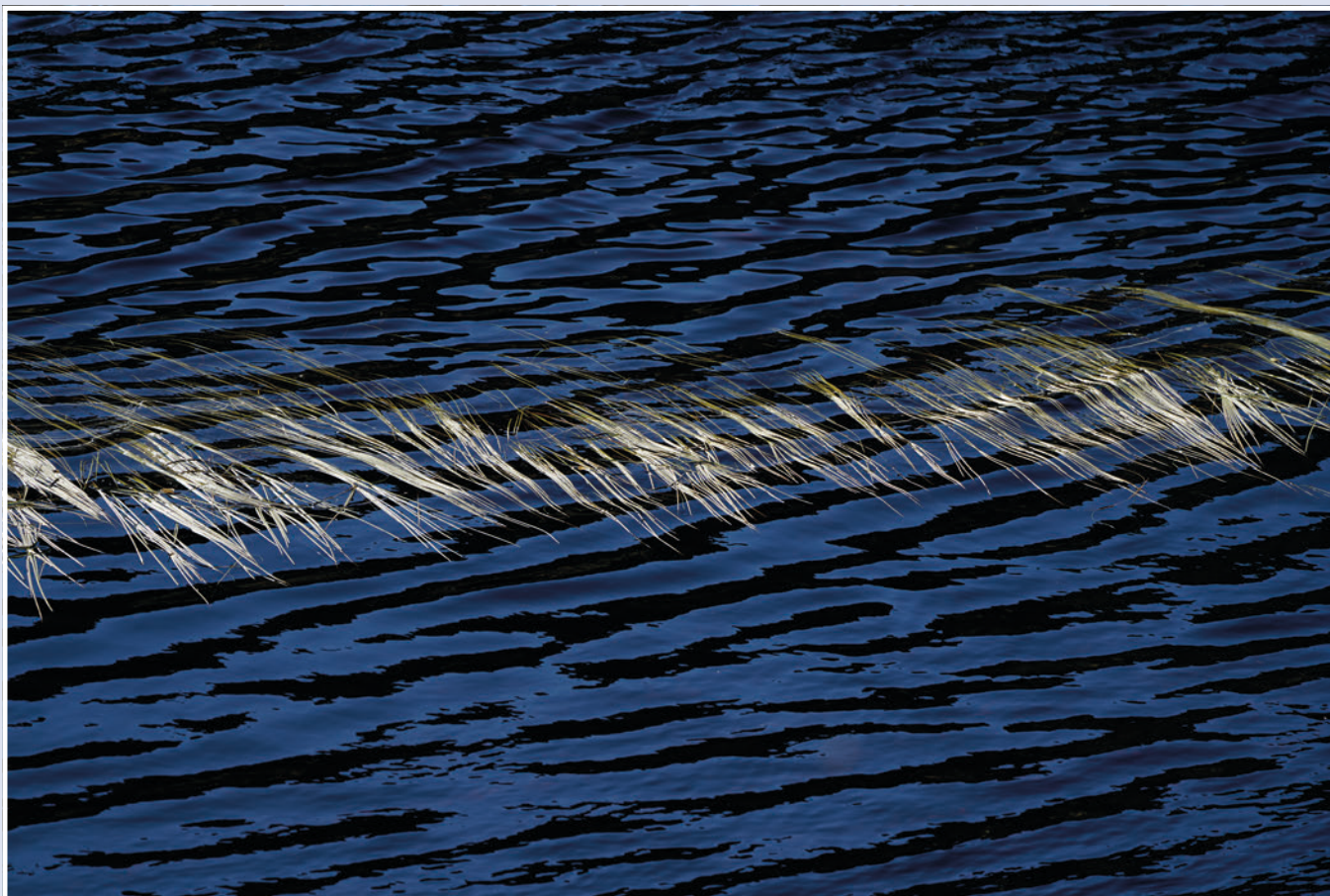
Hvem er redd for den stygge ulv, brumm-brumm-brumm, stygge ulv!

- Høhø, har du hørt den siste schläger? Das ist ein Totenschläger, jawohl!

Han tok en dyp tone på celloen, så en dypere, og en til og enda en – luften dirret.

- Høhøhø, sa Heinemann.

Han satte instrumentet vekk, det var bare en brukbar streng på det, men det var ingen hindring – ikke for Heinemann, for en virtuos som han. Nå ville han ha te.



Gress og vann.

Foto: Niklas Angelus.

- Frøken Nielsen, nå er det Deres tur! La oss se hva De kan få ut av tekannen Deres.

Og frøken Nielsen, rød i toppen, gikk i gang. Heinemann vendte seg mot Mandt.

- Nå skal vi ha en hyggelig prat, hva? Kom og sett deg her mens frøken Nielsen syder og koker. Du som er ung, hva mener du om fremtiden? Herregud, fremtiden ... jaja. Jeg skulle likt å ha den her i neven, eller trygt forvart i et hylster i armhulen, hva? Hva mener du? En smule optimistisk, tross alt? Hva? Psoptimist, det er hva jeg er. Psoptimist – et underlig dyr. Hva sier et slikt dyr og hva skal det spise? Det står ikke i noen bøker. Forresten forstår jeg ikke noe av det hele, ikke spor! Vet du hva jeg gjør? Vet du hvordan jeg får tiden til å gå? Du gjetter det aldri. Jeg sover! Nå har jeg ligget i fjorten dager og bare sovet. Tenk om alle kunne gjøre det! Den som sover, synder ikke. Du, Mandt, hva mener du ...? Jeg vil stille deg et spørsmål: Det er den jødiske storfinans som er årsaken til tannrâte, ikke sant? Det er vitenskapelig bevist. Av professor Wothan, for ikke å nevne dr. Molok! Den sjekken der, står ikke den i mitt navn? Jovisst, det er best jeg tar vare på den.

Han så på klokken og fikk det brennende travelt.

- Men, tannlege Heinemann, nu koker tevannet hvert øyeblikk! Heinemann vinket henne av.

- Kos dere med te, dere to. Dere som er unge.

Springer tok plass i stolen, han satt pent og pertentlig med de velpleide hendene lagt oppå hverandre i fanget. Han var blitt mer grå siden sist, men ellers hadde han ikke forandret seg særlig. Han så seg interessert omkring.

- Det er vel bra utstyr dette, sa han.

Mandt vasket hendene, han burde pusset tennene også ettersom han hadde både røkt og spist ost.

- Å, det begynner å bli gammelt nå, sa han henvendt til medisinskapet på veggen. Men det er fullt brukbart.

Springer gjorde en grimase idet han hevet øyenbrynene.

- Så? Men da må jeg si det er velholdt. Min kompliment til Dem!

Han vendte seg i stolen og nikket til frøken Nielsen som så uforstående på ham.

- Det var gammelt allerede da jeg overtok, sa Mandt.

- Sier De det?

Springer satte seg bedre til rette i stolen og gjorde seg klar til å gape.

- Tenk, det er snart tyve år siden sist jeg var hos tannlegen – ja, det var jo nettopp hos Dem. Jeg gruer virkelig for dette.

Det var ingen grunn til å grue. Springer hadde perfekte tenner. De var like perfekte som skillen i det gråsprenge håret og formen på nesen hans. Han fikk et skuffet uttrykk i ansiktet.

- Men tannkjøttet? Hvordan er tannkjøttet?

Tennene var gullende rene og tannkjøttet nuppete og friskt som hos en ung pike.

- Jeg beklager å måtte skuffe Dem.

- Nei, kjære, ingenting er da bedre enn det.

Han snudde seg mot Mandt og viste ham de to fortennene sine. Sto de ikke litt skjevt? Ville det lønne seg å sette en jacket krone ...? Mandt så ingen skjevhet – å jo, en ørliten tanke, en individuell avvikelse som ikke spilte noen rolle. Springer var ikke helt tilfreds.

- Har De et spill? Er det ikke noe der?

Han pekte. Mandt lo benektende.

Springer: – Ja, jeg vet jo ikke hvordan et hull ser ut.

- Ingen tann er helt feilfri, sa Mandt.

- Ikke det? Det var synd.

Han skyllet munnen og spyttet ut.

- Ja, det er sant, sa han mens han gurglet og skyllet, det var jo en annen tannlege også her sist. Stemmer ikke det? Hva var det han het ...?

- Heinemann.

- Ja, Heinemann var det! En mann i førtiårsalderen med blank skalle Mandt nikket bekreftende.

Springer: – Jeg husker ham. Hadde han ikke en liten mustasje?

- Nei, det tror jeg ikke. Men fadermordere.

- Hva? Jasså, fadermordere? Det må jeg si!

Han lo.

- Ja, han var litt pussig, samtykket Mandt.

- Var? Åja, han er naturligvis død. Mandt nølte.

- Tja, det er det vi ikke riktig vet ... Springer syntes det var merkelig.

- Jeg trodde ikke man la skinnndøde folk i jorden nå lenger. Enten er man død eller så er man ikke.

- Selvfølgelig, sa Mandt brydd. Men saken er den at han forsvant.

- Å, gjorde han det? sa Springer lett.

- Ja, han ble plutselig borte. Vi så ham aldri mer.

Springer brast i latter.

- Og der sto De igjen med hele praksisen! Unnskyld, jeg mente ikke å være frekk. Men man kan jo se saken fra en annen side: rotten forlater det synkende skip. Skjønt dette er vel ikke noe synkende skip, kan jeg tenke. De skal se han kommer tilbake en vakker dag og alt blir herlighet og glede. Er det lenge siden han forsvant?

- Snart tyve år. Det var under krigen.

- Ja, men da er han død, avgjorde Springer. Juridisk sett er han død. Har De ikke papirer på det?

- Tja, nei, hehe, vi har i grunnen ikke det, forstår De. Mandt følte at samtalen var kommet i et galt spor og ble ført videre av pasienten av ren høflighet. – Vi ventet jo hele tiden at han skulle komme tilbake. Det var

under krigen som sagt, og vi tenkte sikkert at han var dradd til England eller noe slikt. Da freden kom i – 45 var vi spent, men ... ja, så gikk tiden.

Springer ristet på hodet.

- Men det er jo opplagt at mannen må være død nå.

- Høyst sannsynlig. Men han kan jo også være i live. I Sibir, for eksempel.

- I Sibir? Springer så på ham og smilte. – Tror De det? sa han langsomt.

- Neida, neida, slett ikke. Det er bare slike ideer man av og til får. Han kunne sagt at det er slikt man av og til drømmer om om natten.

Springer strakte seg med hendene foldet frem over knærne og spratt der-

etter opp av stolen, spenstig som en veltrenet sportsmann.

- Så var det altså ingenting i veien med tennene denne gangen heller. Men derfor er det vel ikke verdt å vente tyve år til neste gang. Hvor meget skylder jeg?

Han skyldte ikke en øre. - Null komma null null, sa Mandt og insisterte på det. Kjære Dem, osv.

- Vet De hva, sa Mandt idet Springer allerede sto med hånden på dørklinken. Hvis nå Heinemann plutselig skulle dukke opp - jeg ville bli helt ruinert.

-Å, så galt er det vel ikke.

- Jo, det er nettopp det det er. Jeg skylder ham masse penger. Nesten en million kroner!

- En million? Er De gal! Mandt ristet på hodet og forklarte: ettersom han fremdeles formelt sett leide kontorene av Heinemann og ikke hadde betalt sin leierett på snart tyve år ...

- Jeg har regnet det ut - for moro skyld.

- For moro skyld? Du verden! Springer lo. - Men han er nok død, skal De se.

- Ja, sa Mandt nesten skjærende, jeg kan ikke håpe på annet. Jeg mener ...

- Vi får tro det, nikket Springer. Men sett at det er arvinger? Men eventuelle arvinger har kanskje ingen legitime krav etter så mange år?

- Gud, tror De det!

- Nei, kjære Dem, jeg bare spøker.

- Han hadde ingen nære slektninger.

Vi har undersøkt, han hadde ikke det.

- Neivisst, sa Springer og smilte høflig. Det var tydelig at han gjerne ville gå, men Mandt holdt ham tilbake og begynte å forklare om igjen noe han allerede hadde sagt. Heinemann var så meget borte, det var ikke usedvanlig at han var fraværende flere uker i trekk og ... ja, det var ingen grunn til, fordi om, kort sagt ...

- Neivisst, sa Springer og ville atter gå. Denne gangen ble han ikke holdt tilbake. Han nølte.

- Jeg ville forresten undersøke det der, hvis jeg var Dem. En vakker dag kommer det en eller annen svindler, forstår De.

Mandt pinte frem et smil.

- Hvem skulle det være?

Springer strøk seg gjennom håret - det vil si, han lot hånden gli ganske lett over den velfriserte flaten.

- Tja, en eller annen kunne utgi seg for denne - eh, Heinemanns sønn, for eksempel. Hva ville De gjøre da? En million er mange penger. Bare tenk på rentene! Rettssak? Ja. Jo. Jeg er selvfølgelig enig med Dem, det er den veien man bør gå. Men det er ikke alle som orker en slik påkjenning, Det er ikke bare behagelig. Full offentlighet og alt

det der, vet De ... Men det går nok bra! Og skulle De komme i vanskeligheter

Springer blunket til ham - fort, nesten umerkelig, men Mandt så det og følte seg bedre til mote. Det var godt å få snakke ut om disse tingene, han hadde tidd med det altfor lenge. Men hvem hadde han hatt å betro seg til? Springer sto til tjeneste og var lutter øre. Han ville kanskje benytte seg av det en dag.

Ettersom timene gikk følte han seg likevel mer og mer plaget. Alt det ubehagelige i hans liv var kommet så nær innpå. Hadde han ikke eksponert seg vel meget? Hvorfor hadde han latt seg narre til det? Så mye dumt! Heinemann i Sibir! Men de hadde ventet ham veldig da krigen var slutt. Frøken Nielsen sto daglig på bryggen og speidet etter skip fra England. Hun speidet ikke for-gjeves, hun så en konge og en kronprins og andre likegyldige personer gå i land, men ingen Heinemann med uniform og gullstriper slik som tannlege Mandt hadde malt det ut for henne. - Han er gått i land et annet sted, tenkte hun kanskje. For å overraske oss. Nå sitter han sammen med tannlege Mandt og demonstrerer innholdet av sin forunderlige koffert.

Ja, ett eller annet sted var nok Heinemann i havn, men ingen visste hvor og om det var på land eller sjø.



www.kirurgiklinikken.no

Tlf 23 36 80 00, post@kirurgiklinikken.nhn.no
Kirkeveien 131, 0361 Oslo



Alt innen oral og kjevekirurgi. Implantatprotetikk

Tannlege
Frode Øye
spesialist i oral kirurgi
og oral medisin

Lege & tannlege
Helge Risheim
spesialist i oral kirurgi,
maxillofacial kirurgi,
og plastikkirurgi

Tannlege
Hauk Øyri
spesialist i oral kirurgi
og oral medisin

Lege & tannlege
Fredrik Platou Lindal
spesialist i maxillofacial
kirurgi

Tannlege
Eva Gustumhaugen Flo
Spesialist i protetikk

Tannlege
Bent Gerner
spesialist i protetikk

Store Klaus og Lille Klaus

En fortelling fra Danmark. Av forfatter og tannlege Johan Fredrik Grøgaard.

Lden senere tid har jeg tenkt og tenkt på Yrsa og Klaus og hvor det kan ha blitt av dem siden den forunderlige sommeren som snudde opp ned på min tilværelse. Fremdeles er jeg ikke sikker på hva som virkelig hendte den natten det lynte og tordnet som verst, det er vel kanskje derfor det har satt slike varige spor – ja, ikke vet jeg..

Det var like nettopp blitt slutt på krigen, og jeg skulle som så mange andre københavnere dreng på landet for å spise meg fet. Jeg var bare elleve år og liten for min alder – som jeg stadig er – og hadde aldri vært borte fra far og mor, og jeg kan huske hvordan jeg grudde for å komme mutters alene til et fremmed Jylland hvor åndssvake molboer i duskelue og tresko uttalte groteske strupelyder som kanskje kunne bety god-dag eller noe helt annet som det var fullstendig umulig for en ekte dansk gutt å forstå. Og hvor storkene bygget rede på taket.

De farlige storkene!

Men som det ofte går når man gruer for noe: Togreisen over beltene ble iallfall øredøvende morsom. Vi var en kjempegjeng på mange hundre gutter og jenter som fylte en rad med jernbanevogner og hadde det skjegg. Jeg kan iallfall ikke huske at jeg noen gang har ledd og skreket så mye og vært i en slik sammenhengende opphisset stemning. Det kulminerte med at vi i flokk og følge bante oss vei gjennom korridorene fordi det var rykter i omløp om at det tre vogner fremme var en hel kupé med jenter som «tok imot», som vi sa. Men vi fant ingen slik kupé, og jentene det var snakk om, var naturligvis av den sorten man alltid hørte om, men aldri opplevde å treffe personlig, og en

av kameratene i forreste linje fikk bruket en tann og en blomstrende valmue under øyet for sin nysgjerrighet. Men om litt begynte ryktene atter å svirre om at konduktøren hadde tatt jentene med til konduktørvognen bakerst i toget og at også lokomotivføreren deltok, slik at toget nå raste herreløst hen over den fynske slette med en hastighet der av noen ble beskrevet som minst 300 km/time. Det var selvfølgelig det rene bavl og forestillinger der kun kunne oppstå i overopphetete guttehjerner, og jeg vet egentlig ikke hvorfor jeg forteller dette, det var bare noe jeg korn til å huske mens jeg sitter her og skal skrive om noe annet. Mon tro om ikke de virkelige forfattere også kan ha det på den måten?

Men da toget rullet inn over det jydsk-bondeland, ble det hurtig tynnere i rekkene. En for en eller i mindre grupper ble vi satt av på de landsens stasjoner som her hang like tett på sin snor som de kulørte lyktene i Tivoli. Omsider stod også jeg alene med kofferten min i solsteken på et mer enn øde stoppested hvor det typisk nok var bare jeg som skulle av. En høy, mager mann kom bort og presenterte seg som dyrlege Rosenfalch. Han tok meg i hånden, og jeg bøyde mitt vannkjemmede hode dypt som jeg hadde lært.

I skyggen bak stasjonsbygningen stod en gammeldags fire-hjulet kjerre med en hest spent for. Dyrlege Rosenfalch forklarte at han nok hadde bil, men det var knapt med bensin i disse tider, så han måtte på det strengeste bare bruke den i embets medfør, som han sa.

- Men det er dog hygge med hest og vogn, ikke? Og den slags har dere s'gu

ikke der inne. Jeg nikket stumt, men uten overbevisning. Det eneste jeg fant av hygge ved kjøreturen som både varte og rakk før vi så et hus, var at guttene i gaten «der inne» tross alt ikke kunne se meg. Å komme kjørende på denne måten som en kasse bajer på en ølvogn, hadde neppe vært til å overleve i de kretser.

Jeg husker likevel dyrlege Rosenfalch for hans enestående vennlighet mot meg, og enda vennligere var hans trivelige runde kone som stod på trappen og ønsket meg velkommen da vi etter sikkert mange timers støvete landveisferd endelig svingte gjennom en allé og inn på et svalt og skyggefullt gårdstun. Fra København var jeg ikke vant til vennlighet. Når en københavnere smiler, er det en finte, som vi sier på boksenspråket.

Fru Rosenfalch tok kofferten min og sa at om jeg ville se meg på gården først, skulle frokosten straks være klar.

Fullstendig overlatt til meg selv, ruslet jeg omkring på måfå. Jeg følte meg uvel og svett i mine altfor fine reiseklær. Tanken på eventuelle storker fikk meg vel også til å holde meg tett inntil husveggen og nær mørke, kjølige døråpninger. Det var ikke vanskelig å regne ut at det for en stork som kunne komme med både to og tre spebarn i nebbet på en gang, måtte være den minste kunst å fly av sted med en elleve år gammel gutt før han ennå hadde rukket å spise seg tung og fet.

Jeg hadde aldri tidligere sett en dansk bondegård annet enn på bilder av maleren Krøyer og i Jeppe Aakjærs erindringsbøker som vi hadde gjennomgått på skolen den siste krigsvinteren. Så som god patriot var jeg saktens

Så mange som 1 av 3 kan lide av ising i tennene*

Slik kan de følsomme områdene av tannen se ut gjennom ett mikroskop.
Små hull i dentinet er eksponert.

Klinisk bevist for langvarig beskyttelse mot ising**



Sterk reparerende effekt gjennom ett hardt lag***

*Addy M. Int Dent J 2002; 52: 367-375. **Ved børsting 2 ganger daglig ***Danner ett beskyttende lag over de sensitive områdene av tennene.

fortrolig med arkitekturen: stråtak, bindingsverk, smårutete vinduer ... Og naturligvis en lav profil. Det som kom i tillegg og forundret meg, var den sterke lukten av lokum og møkk som var overalt og som utvilsomt ville henge igjen i klærne mine når jeg en gang fritt kunne reise hvor jeg ville i det befridd Danmark – i dette tilfelle: hjem. Dernest slo det meg som høyst uventet hvor stille det var. Jeg hadde alltid forestilt meg en bondegård som et sted hvor det hersket slit og slep og travelt fra morgen til kveld. Men her lå alt ubevegelig hen som om det sov i middagsheten. Ikke en gang gårdshunden rørte på seg da jeg forsiktig, for ikke å utfordre storkene på taket, nærmet meg den fjerneste enden av uthusbygningene som med sine tre lengder dannet et gårdstun innenfor det egentlige tunet hvor menneskene bodde.

Som av en trylleske dukket plutselig to barn opp foran meg: en gutt på min egen alder og en noe eldre jente, Vi ble stående og se på hverandre.

- Nå, sa endelig gutten. Skal du ikke si god-dag?

- Jo, sa jeg.

- Men så si det, da.

Dette er naturligvis en normalisert tekst. Jeg får rett og slett ikke til å transkribere det han sa slik det virkelig lød i mine ører,

- Hvaba? sa jeg.

- Jeg tror han er frekk, sa jenta,

I det samme fikk jeg en hard knyttneve i magen.

- Er du frekk?

- Nei, gispet jeg der jeg stod tvekroket.

- Jo, det er du, fortsatte gutten ubarmhjertig. Alle københavnere-drenge er frekke. Men den slags kommer du ikke langt med her. Forstår du? Ja eller nei. Svar høyt og tydelig, men langsomt,

- Ja, sa jeg så langsomt jeg kunne.

- Godt. Hva heter du?

- Klaus.

En ny knyttneve i magen fikk meg til å gispe etter luft.

- Du lyver.

- Ja, det gjør han, sa jenta like bak meg, for slik kretset de rundt meg hele tiden, og dermed fikk jeg en dytt i ryggen så jeg Stupte framover.

De så ned på meg der jeg lå på bakken.

- Er du svensk? sa de.

- Nei, jeg er fra København.

- Du snakker ikke dansk. Du snakker sånn. Og så begynte de i kor å herme etter meg med noen lyder som neppe lot seg bestemme som noe som helst.

- Det er ikke dansk, konkluderte gutten. Er det vel det, Yrsa? Og nå skal du si hva du heter.

- Jeg heter Klaus.

- Har vi ikke advart deg mot å lyve? Det er jeg som heter Klaus. Og da må du hete noe annet.

- Æsj, han tror visst han er noe, bare fordi han er fra København, sa Yrsa. Men pappaen min har vært i London, han. Under nesten hele krigen.

- Pappaen vår, rettet Klaus. Og jeg har ikke hørt noe om at han så pappaen din der.

- Nei, for det var ingen fulle menner i London, nemlig.

-Faren min er ingen full mann, protesterte jeg indignert.

Jeg kom til å tenke på at hvis de spurte hva faren min var, måtte svaret bli fullmektig. Der var jeg i en fart nødt til å finne på noe annet.

- Kan du bevise det?

En guddommelig inspirasjon slo ned i meg.

- I morgen, sa jeg. Jeg har ikke bevistene på meg akkurat nå.

- Godt. Men da skal du også bevise hva du heter.

- Det klarer han ikke, sa Yrsa, Jeg er sikker på at han heter noe meget stygt.

Klaus så på meg med et strengt og uforsonlig blikk.

- Bli med her, sa han. Så skal vi vise deg hva som skjer med sånne som lyver.

Yrsa var igjen kommet bak meg og dyttet meg i ryggen, men denne gangen holdt jeg meg på bena, for Klaus hadde i det samme grepet meg i jakkeslaget.

De førte meg inn i fjøset hvor kuer, sikkert i hundrevis, stod på rekke og rad

og gumlet høy og sa mø. Nederst i lokaliet med de hvitkalkete veggene og spindelev i alle kroker var det en svær tredelt binge hvor det i hver del gikk fire-fem svart-og-hvit droplete kalver. Klaus stanset utenfor en av dem.

- Dette er oksekalver, sa han. De elsker å stange. Særlig sånne som er høye på pæra og tror de er bedre enn alle andre fordi de bare lyver. Nå skal du bestå sannhetsprøven. Nå med en gang. Opp på karmen med deg. Hvis du klarer å balansere fra den ene enden til den andre, er du uskyldig. Hvis du faller ned, fortjener du ikke annet enn å bli stanget og trampet i hjel av oksekalvene.

- Jeg er uskyldig, ropte jeg.

- Ja, men da er det jo heller ikke det minste farlig, sa Yrsa. Hva er det du er redd for?

- Jeg er ikke redd, sa jeg. Iallfall ikke for en sånn bondetuppe som deg.

Dermed hadde jeg eksponert meg så kraftig at det ikke var noen vei utenom. Jeg klatret opp på karmen, spenstig som en turner. Men med det samme jeg var kommet opp, angret jeg på at jeg ikke hadde tatt av meg skoene. Nå var det for sent. Jeg hadde allerede tatt to skritt ut på selve den avgjørende prøvestrekningen og kunne ikke trekke meg.

Karmen var mildt sagt vanskelig å balansere på, ujevn og knudrete, et plankebord med avslitte kanter. Jeg utførte mitt livs balansekunst med armene ut til siden og omhyggelig plassering av hver eneste fot jeg satte fram i de glatte skosålene. Plutselig skvatt jeg ved at Yrsa ropte bø eller noe, og dermed var det gjort: i neste øyeblikk lå jeg på ryggen i halm og møkk under fem kalver som alle ville slikke meg i ansiktet. Da jeg kom meg på føttene, var Yrsa og Klaus forsvunnet og jeg så dem ikke igjen før ved formiddagsmatbordet.

- Ja, nå må dere hilse på Klaus da, sa fru Rosenfalch. Han skal være vår gjest i sommer, og jeg er sikker på at dere vil bli gode venner. Så nå har vi fått to Klaus'er i huset, Store Klaus og Lille Klaus. Vi får bare håpe det ikke går som i den gamle historie ...

Jeg så hvordan haken til «Store» Klaus falt ned på brystet. Men Yrsa satte nesen i været som om denne opplysningen ikke hadde forandret på noen verdens ting.

Etter noen kraftige inntak av fru Rosenfalchs sauser og puddinger og kremer begynte jeg å føle meg trygg for storkene. Den eneste som var farlig for meg i denne delen av landet var tydeligvis Yrsa, Blant disse fredsommelige Rosenfalcher var hun en ond og lunefull Rosenstorch. Hun var lys, nesten hvit i sitt pistrete hår og hadde lange, magre armer og ben som gjorde meget av seg, særlig med bena var det en uavlatelig dunking og sparking og spjetting – ved middagsbordet for eksempel: det var ikke det vannglass som ikke straks rant over dersom det var mer enn halvfyllt. Jo, med et lengre nebb kunne hun godt ha passert for en stork... bortsett fra de to små tennisballene under kjolelivet som jeg knapt hadde våget å registrere.

Det var for eksempel en dag jeg skulle ett eller annet sted hen. Som jeg gikk der på kjerreveien, ringte det i en sykkelbjelle bak meg. Jeg tok automatisk et skritt til siden, men sykkelhjellen fortsatte å kime. Jeg snudde meg og så at det var Yrsa på sin høye svarte dame-sykkel og gikk på ny til siden. Men uansett hvilken side jeg gikk til, var sykkelhjellen også der. Til slutt snublet jeg i en tue og falt, og med en triumferende hånlatte kjørte Yrsa over meg med begge hjulene.

Om ettermiddagene og kveldene spilte vi Kina-sjakk og Damm og andre brettspill som måtte finnes i huset. Yrsa var ivrig etter å spille og hadde ingen problemer med å slå den lite omtenk-somme Klaus. Men når hun spilte mot meg – eller Lille Klaus som jeg nå ble kalt – endte det ikke sjelden med at hun feide brikkene i gulvet og sa at jeg var en dum og ubegavet tøsedreng som det ikke gikk an å spille et alvorlig spill mot.

Men det var ikke sant. Sannheten var at jeg var meget flinkere til å spille disse spillene enn både Yrsa og Klaus.

En doven å slynget seg gjennom markene som hørte til gården. Klaus og jeg var ofte der nede på de usedvanlig varme dagene denne sommeren bestod av for å bade. Vi badet helst nakne og etterpå lå vi og solte oss på den gressbevokste bredden hvor or og pil ellers dannet ugjennomtrengelige kratt.

Mens vi lå der på magen og viftet bort fluer og klegg og sola stakk våre allerede brunete rygger, snakket vi erfarent om mange ting. Det var her Klaus ga meg den vitenskapelige forklaringen på hvorfor så mange voksne menn hadde vrent på den, som man sier.

- Det er fordi de har gjort det, sa Klaus. Vrent betyr rett og slett at man har gjort det.

- Hvordan det?

- Jo, den vrenter seg, ikke sant?

Jeg måtte tenke på det lille jeg en gang hadde sett av min far. Så det var altså forklaringen. Han hadde altså gjort det. Og med min mor, formodentlig. Den ugjendrivelige sannheten gikk bare langsomt opp for meg i all sin gru.

- Har du gjort det forresten? spurte jeg liksom skjodesløst henkastet, men med ull i stemmen.

- Ikke ennå som du kan se. Men jeg skal gjøre det snart. Neste gang jeg kommer til Ebeltoft.

- Er det der hun bor? sa jeg med en viss ærefrykt, jeg hadde alltid beundret de av mine kamerater som allerede hadde en kjæreste – med «alltid» menes det her riktignok den relativt korte tid det hittil hadde vært akseptabelt å pleie den slags bekjentskaper.

- Hun? Det er s'gu flere, du. Det er Birthe og det er Tove og så er det en der heter Ingeborg Sørensen som er mektig pen... Jentene i Ebeltoft er de peneste i hele Danmark. Og de er alle sammen kåte som... som... ja, som du og jeg.

Jeg vendte ansiktet mot den andre siden og lå med kinnet mot de flate hendene og så med halvlukkete øyne nedover åen hvor vannets svake strøformasjoner kastet skiftende lysreflekser. Tilværelsen virket med ett lokkende full av muligheter: Når Klaus neste gang skulle til Ebeltoft for å gjøre det

med Birthe, måtte jeg som god kamerat kunne være med og gjøre det med Tove eller omvendt ... Tankene mine ble forstyrret ved at noe rørte seg i buskene på den andre siden og det blinket som i glass eller speil. Jeg skjerpet blikket for å se hva det kunne være, men det var uråd å skjelne detaljer i det skarpe motlyset.

Jeg snudde meg mot Klaus igjen. Det var noe jeg ville spørre ham om, men visste ikke riktig hvordan jeg skulle forme det.

- Du... hun Yrsa... jeg mener... hvordan ser hun ut? Naken, liksom ...

Klaus gjespet og strakte seg.

- Nå, Yrsa... Men henne ser jeg da naken hver eneste dag. Det er skam ikke mye å se på, skal jeg si deg. Og rett som det er må hun ha bleie på, for så begynner hun å blø og det er noe søl alt sammen. Nei ... men nå er det s'gu din tur å fortelle. Hvordan er jentene der inne i København, du?

- Nå, der inne... Vel, bra... sa jeg svevende. Meget bra, la jeg til for å virke mer bestemt.

- Er det noen av dem du kjenner som har gjort det?

- Noen er det nok, sa jeg like svevende. Men ikke alle.

Klaus nikket.

- De venter på meg, sa han skråsikker. Men jeg må gjøre meg ferdig med jentene i Ebeltoft først. Og det kan ta tid, for de skal ha det åtte ganger hver.

- Åtte?

- Ja, vet du ikke det? Det er selve prøven. Hvis du ikke kan få den opp å stå åtte ganger på rad, er du en sølle slappfisk og ingen riktig mann.

Antallet virket på det tidspunktet ikke særlig avskrekkende. Jeg følte meg objektivt i stand til å gå like opp til fjorten om nødvendig. Det begynte å bli sterkt ubekvemt å ligge slik med magen presset mot underlaget, men av sjenanse for å eksponere min åpenbare tilstand, våget jeg ikke å snu meg.

- Skal vi ikke bade en gang til? foreslo Klaus.

- Jeg vet ikke... sa jeg. Kan vi ikke vente litt. Jeg tror det er noen der borte som ser på oss i kikkert.

- Det er Yrsa, sa Klaus. Kom, så lar vi henne få noe å se på.

Han hadde allerede hevet seg halvt opp uten å bry seg om å skjule at han var minst like ille stedt som jeg. Det avgjorde saken. Med et krigshyl kom vi oss på bena og sprang ned til elvebredden mens våre erigerte guttepeniser dinglet og spratt som magre asparges.

- Vi så deg nok, sa Klaus ved middagbordet senere. Nede ved elven. Du snek deg omkring i buskene og spionerte.

- Det gjorde jeg aldeles ikke, sa Yrsa overlegent. Hva skulle det forresten være å spionere på der?

- Meg og Klaus, vel. Mens vi badet nakne,

Yrsa snøftet teatralisk.

- Puh, jeg har vel annet å gjøre, Jeg var ute og samlet planter til herbariet mitt, hvis du absolutt må vite det. Noen sjeldne orkideer.

- Ja, dem var det vel ikke vanskelig å få øye på i kikkerten.

- Nå tier du, skrek Yrsa. Ellers får du sosekoppen i hodet.

- Såså, sa dyrlege Rosenfalch beroligende. Klaus er da sannelig sosekopp nok i hodet fra før.

Det syntes jeg var så morsomt sagt at jeg måtte le høyt, men sluttet brått da jeg merket at Yrsa stirret rasende på meg.

- Det er godt at den fjollete fyren skal reise, sa hun hatefullt. Så blir vi iallfall kvitt *ham*.

- Ikke bry deg om Yrsa, sa fru Rosenfalch vennlig, mens hun forsynte meg med en ny porsjon karamellpudding. Det er bare hennes måte å si det på. Vi kommer til å savne deg alle sammen.

- Æsj, sa Yrsa og fór på dør uten å takke for maten.

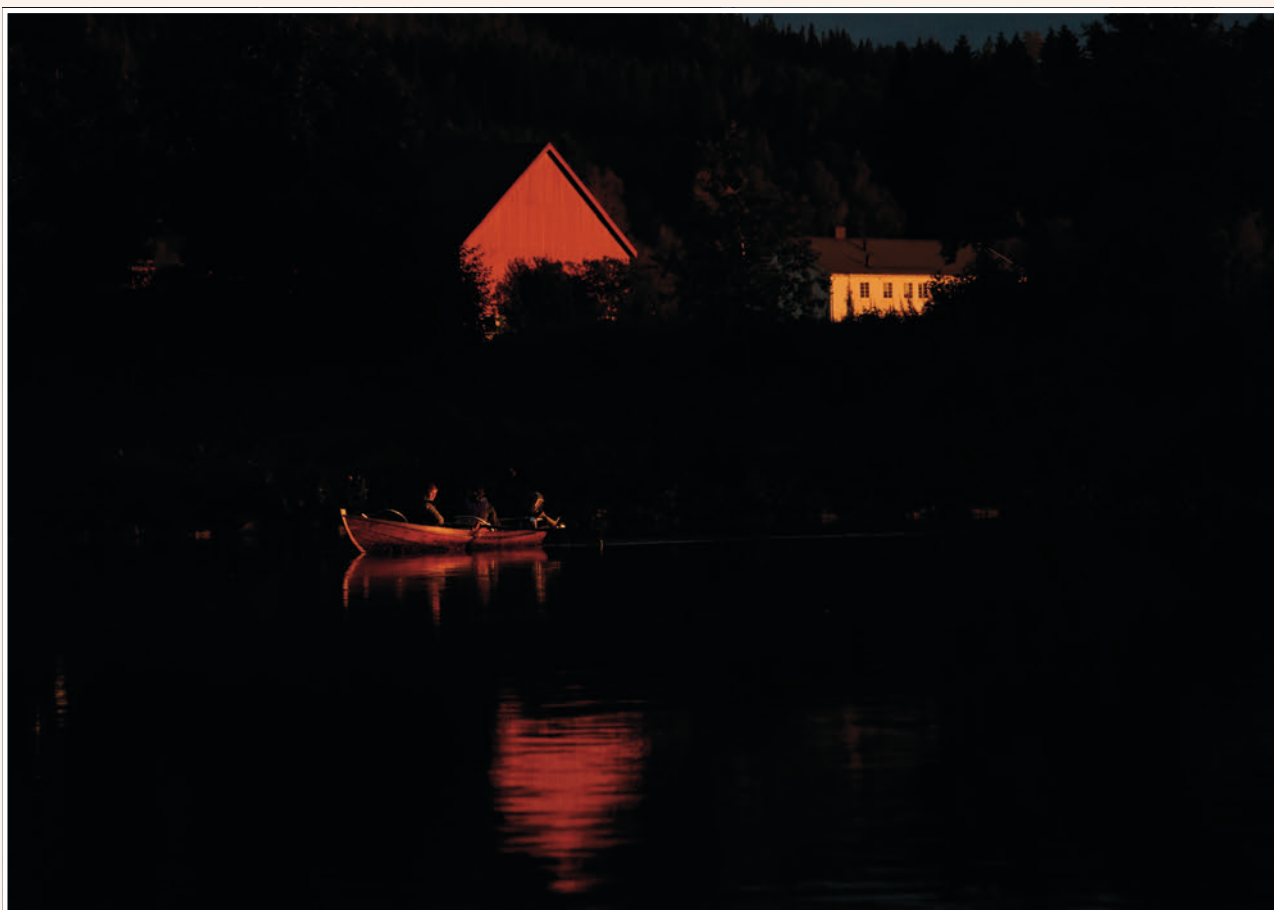
Men slik var det. Jeg hadde helt glemt at jeg skulle reise allerede neste dag. Tiden var gått så altfor fort. Og aldri hadde jeg kunnet drømme om at jeg skulle komme til å grue for å reise hjem.

Og selvfølgelig grudde jeg ikke for ramme alvor. Men jeg syntes det var trist, på mer enn én måte. Jeg hadde hatt det så fint sammen med Klaus. På noen få uker var han blitt min beste kamerat. Det var helt utrolig å tenke på hvor raskt og smertefritt han hadde lært meg å beherske stedets ubegripelige dialekt. Mange andre ting hadde han også lært meg: å sele av og på en hest, å fange fisk med hendene i elven, å sette opp små feller for markmus og firfisler – ferdigheter jeg var redd kunne komme til å gå i glemmeboken, hvilket de også gjorde...

Etter middag skulle dyrelege Rosenfalch ut med bilen i embets medfør, og fordi det samtidig passet å avlegge noen venner av familien et besøk, ville fru Rosenfalch og Klaus være med.

- Vi skal til Ebeltoft, hvisket Klaus til meg idet de dro, blunket og gjorde det hemmelige tegnet med tommelfingeren.

Yrsa var ikke å se noe sted.



Kveldsstemming på Namsen.

Foto: Niklas Angelus.

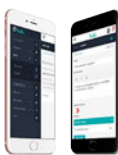


GDPR og HMS gjort enkelt!



Få full oversikt over alle HMS og HR-oppgaver

Enkelt for alle å registrere avvik



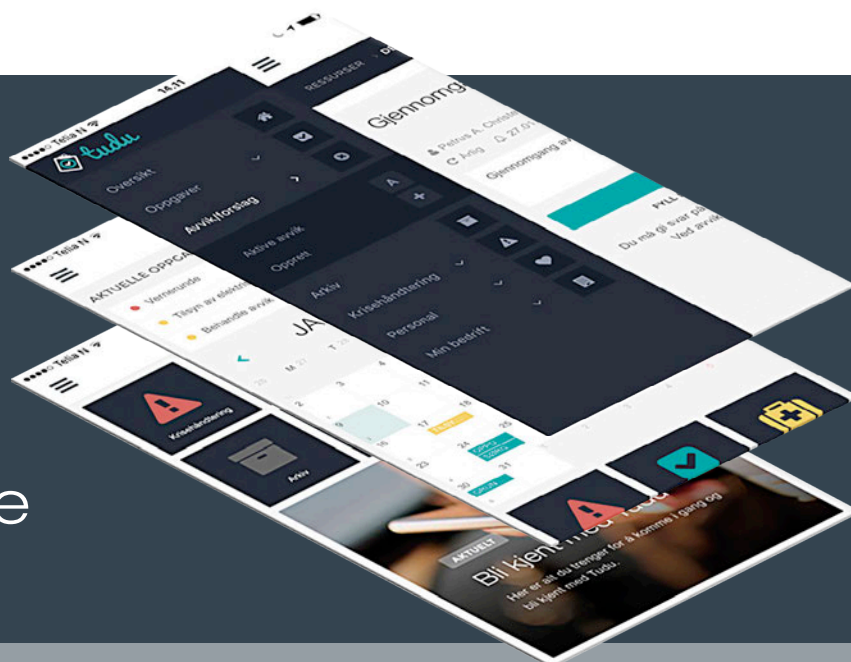
tudu har lansert løsning for personvernloven

Alle skjemaer på ett sted - fyll ut på 1-2-3

Tilgjengelig på alle enheter

Ferieplanlegging

- ✓ Rimelig
- ✓ Praktisk
- ✓ Bransjerettet
- ✓ Verdiskapende



STØRST INNEN TANNHELSE

 **400 02 533**
info@tudu.no www.tudu.no



Nå må jeg si litt om dyrlege Rosenfalch. Han var en mann med litterære interesser – det vil si, jeg så aldri at han leste meget, men han samlet på bøker. Bokskapet hans var fullt av slitte bind som han hadde kjøpt på auksjoner og i antikvarier inne i Århus og det var også bøker iblant som det var verdt å lese: Göngehövdingen av Carit Etlar, Ingemanns historiske romaner, Saxo Grammaticus' Danmarks-Krønike ... Jeg tok med meg Saxo og gikk ut i hagen for å tilbringe ensomheten med å lese, og ved å sette meg helt nede ved bikubene regnet jeg med å kunne være i fred for Yrsa, for hun hadde en panisk skrekk for hvepser og bier og øyestikkere og slike ting. Og mens ettermiddagssolen stekte og biene summet, leste jeg om de gamle helter Hadding og Rolv Krage og Frode Fredegod og Stærkoder og hva de nå het så jeg glemte både Birthe og Tove og hva Klaus monne gjøre i Ebeltoft.

Da fikk jeg plutselig en iskald vannstråle med stor kraft i nakken og nedover ryggen. Jeg sprang opp og forsøkte å redde meg unna, men vannstrålen forfulgte meg og traff meg snart i ansiktet, snart i brystet, snart på mine eneste par turnsko så de ble surklende våte.

- Hold opp, ropte jeg. Du ødelegger boken til faren din.

Yrsa lo en ondskapsfull latter og styrte vannslangen med ytterligere djervelsk presisjon. Til slutt måtte jeg løpe gjennom kaskadene og selv stenge av vannkranen.

- Haha, sa Yrsa. Du er jo så glad i å bade.

Hun pekte på Saxo som nå bare var en våt lefse i hånden min.

- Nææh, hva har du gjort med den dyre boken til faren min. Vet du hva den kostet? Tusen kroner. Stakkars deg som må betale alt det.

- Ja, men det var jo ikke meg

Yrsa sprang rundt hushjørnet med en skoggerlatter, og jeg hverken så eller hørte noe til henne før telefonen ringte. Jeg stod inne på rommet mitt og var akkurat i ferd med å bytte bukse.

- Ta den, skrek Yrsa ett eller annet sted ute fra. Ta telefonen, din sølle slappfisk.

Men da som nå led jeg av en fundamental angst for uventede telefonoppringninger og lot som jeg ikke hørte den. Yrsa kom løpende over gårdsplassen med kjoleskjørtet i uorden.

- Hallo, sa hun forpustet. Å, er det deg, pappa. Javel. Ikke før i morgen tidlig? Neivel. Vi skal nok klare oss. Ja, farvel, da.

Hun la på røret og vendte seg strengt mot meg.

- Du hørte hva pappa sa? Bilen er gått i stykker, så de må ligge over til i morgen tidlig. Og han sa at han håpet du ville oppføre deg pent mens de var borte. Lover du det?

Jeg hadde et skarpt svar på tungen, men tok meg i det og nikket bekreftende.

- Godt, sa hun. Han sa også at jeg måtte hygge for deg fordi det er din siste aften her. Og det har jeg også tenkt å gjøre, fortsatte hun med en mine som om hun dermed hadde påtatt seg en særlig tung plikt. Nå kan du gå over til fjøsmesteren og hente melken, og så går du i hønsehuset og henter seks egg, så skal jeg vispe eggedosis til oss.

Mens jeg var i hønsehuset, hørte jeg at noen kom inn på do som lå vegg i vegg, bare med noen tynne bord i mellom, og det ble straks slikt uvesen der inne med dunk og spark at jeg bet hodet av all skam og kikket gjennom en sprekk i veggen. Der så jeg et glimt av Yrsa med optrukne skjorter og spjettende ben. Idet jeg fant en sprekk det gikk an å se bedre gjennom, kastet hun seg bakover så hun nær hadde truffet meg i øyet. Bakhodet hennes dunket i veggen og hun klynket sårt.

Skamfull listet jeg meg ut. Kanskje hun er lei seg for ett eller annet, tenkte jeg. Og at det i virkeligheten er det som feiler henne.

Det romlet svakt i horisonten da jeg gikk over gårdsplassen med melkespannet og eggene i en kurv. Bare det ikke kommer hit, tenkte jeg. Jeg som er så redd for tordenvær . . .

Yrsa ble lenge borte. Men da hun endelig dukket opp, virket hun ikke det minste lei seg. Hun var tvertimot mer munter og glad enn noensinne og gikk straks i gang med å piske eggedosis.

I mørkningen som forresten falt raskt på, satt vi over brettspillet med hvert vårt store eggedosis-glass. Det smakte herlig, og med en stor slant av pappa Rosenfalchs fineste konjakk i bunnen, var det på samme tid som å nyte noe voksent og forbudt – ja, likefrem farlig. Jeg kastet dristige blikk på Yrsas kjoleliv og tenkte på det jeg nylig hadde sett av lårene hennes og følte mer og mer at det egentlig hadde vært et ganske opphissende syn.

- Er du redd for tordenvær? spurte jeg.

- Ikke det spor.

- Det var godt, sa jeg. For jeg er nesten sikker på at det blir tordenvær i natt. Det romlet så stygt i horisonten i sted.

- Tøys, sa hun og flyttet en brikke. Det er jo 4. august og det blir ikke tordenvær da, må du vel forstå.

Jeg forstod ikke hvorfor det ikke kunne bli tordenvær fordi om det var 4. august, men sa ikke noe.

- Det var nok bare i magen din det romlet, sa hun med et overbærende smil.

- Men jeg så et lyn også, protesterte jeg og flyttet selv en brikke som jeg så var avgjørende for spilllets utfall.

-Puh, du har ikke sett noe som helst.

- Jo, sa jeg. Jeg så deg på do. Hva gjorde du der, egentlig?

Yrsa stirret stivt på brettet med rynkede bryn. Så feide hun plutselig alle brikkene i gulvet.

- Nei, sa hun sint. Det nytter ikke å spille mot en slik tøsedreng. Nå går jeg og legger meg. Ha det.

Jeg gikk også og la meg like etter. Men jeg ble liggende lenge uten å få sove. Luften var lummer, sengeklærne fuktige og det tetnet liksom til i hodet...

Så må jeg ha sovnet likevel, for jeg våknet plutselig av et tordenbråk som fikk hele huset til å riste. – Å, herre Jesus, stønnet jeg og trakk dyna over hodet, men selv der kunne jeg se gjen-

skinnet av de vanvittige lynene som i neste øyeblikk blafret utenfor vinduene. Så braket det løs igjen og nå så voldsomt at jeg skrek og noe kom farende med et dunk i sengen og skrek i øret på meg og jeg var ikke alene, Yrsa i fotsid flanellserk hylte og klamret seg desperat til meg og jeg klamret igjen, hun gråt og bar seg og ropte på hjelp og hver gang et lyn flerret mørket med blendende intensitet hylte vi i kor av

redsel for tordenbraket som vi visste ville komme og dundre vettet ut skallen på oss, nå lynte og tordnet det aldeles i ett, Yrsa rev og slet i meg som en gal og selv var jeg på toppen av min redsel, gang på gang, en redsel helt ut i hårrøtene over at det kunne være så grenseløst deilig å gå ut av sitt gode skinn...

Så trommet høleregnet mot rutene, men da jeg åpnet øynene, var det høylys dag og flommende sol. Klaus stod

i døra og sa at klokken var over ti. Han hadde nettopp kommet hjem sammen med moren og faren sin. Jeg slo straks dyna til side for å stå opp.

Klaus stirret måpende på min pysjamasløse apparisjon. Jeg fulgte blikket hans og så til min forundring og skrekk at jeg hadde vrent på den, som man sier.

Arbeid med best mulig synsergonomi

Vår unike ergonomvennlige optikk gir deg i tillegg til bedre synsforhold også en optimal arbeidsstilling.

Jeg er utdannet fysioterapeut med spesialkompetanse innen synsergonomi og kan hjelpe deg til et bedre liv.

/ Ulrika



MO Prism



MO TTL



MO Flip-up



MO Wing



MO VinKep



ERG OPTIKK
- et bedre liv

www.ergooptikk.no

MERIDENT
OPTERGO
OPTICAL ERGONOMIC SOLUTIONS

www.meridentoptergo.com

Litla Geysir

En fortelling fra Island. Av forfatter og tannlege Johan Fredrik Grøgaard.

Lava stod bak en stor stein og holdt øye med mannen som fulgte etter henne. Det var grått kaldt blåsende vær som nesten alltid på disse kanter, og Lava hadde bare en tynn bomullskjole på seg. Likevel frøs hun ikke. Hun var varm som marken hun stod på.

Marken var alltid varm her, takket være jordas røde marg som kilte seg opp i sokkelen som Island hvilte på og fikk grunnvannet til å koke av liden-skap, som det het i det berømte diktet av Willhjalmur Bjarnason. Man skulle helst ikke gå barbeint i dette landskapet hvor det vrimlet av brede runde hull i fjellgrunnen med sydende boblende kokende vann hvor kvinnene i gamle daøer bakte brød i avlange lukkede metallformer.

Lava tittet fram bak steinen. Mannen som fulgte etter henne, var bedre kledt: anorakk med hette og tjukke cordfløy-

elsbukser. Med kikkertfutteralet på magen kunne han likne et gammelt fotografi av Willhjalmur – eller av Frægdir Lavrans, den andre av de to unge døde seismologene fra de store førti-åra da Island ble fritt og selvstendig. Lava hadde lest de slitte bøkene deres som hun hadde stjålet på biblioteket i Reykjavik om og om igjen, og Willhjalmurs stolte dikt kunne hun naturligvis utenat. For Lava var det ikke noe merkelig i at en islending kunne være både dikter og vitenskapsmann samtidig. Mest av alt drømte hun om en gang å kunne fortsette det vitenskapelige arbeidet de to så brått ble revet bort fra da vulkanen på Sumatra slukte dem...

Men mannen som stod der borte og kikket seg rådvill omkring, så ikke ut som noen islending. Han så ut som en nordmann eller amerikaner. For Lava kunne det være det samme. Faren hen-

nes var en nordmann som var kommet til Island og senere dro til Amerika. Det hadde mor fortalt henne en gang da Lava var liten. Siden hadde mor sagt at det hun fortalte henne den gangen var løgn og at Lava ikke hadde noen far.

Men det trodde ikke Lava noe på. Hun var sikker på at hun hadde hatt en far. Hun trodde også hun visste hvor han var og hvorfor han aldri ville komme tilbake. Og hun nektet å hete etter sin mor og kalte seg Lava Farsdot-tir.

Det var som om de tunge grå skyene som hang lavt over klippelandskapet var på nippet til å avgi regn. Lava trådte fram fra gjemmestedet sitt bak steinen ...

Der var hun igjen, den vesle jenta i den tynne sommerkjolen. Og nå var han sikker på hvor han hadde sett henne før: Det var i kantina på Keflavik. Han hadde lagt merke til henne

fordi han først hadde lagt merke til den pene unge damen som satt i kassen. De hadde sant å si sett hverandre en smule inn i øynene. I bakgrunnen hadde det hele tiden sittet ei lita bleik brunhåret jente og lest i ei bok...

Nå stod hun der og vinket. Det måtte være til ham. De andre turistene var allerede langsomt på vei tilbake til busen. Selv likte han ikke å gå i flokk og holdt seg gjerne litt etter.

Nå vinket hun igjen. Hva var det hun ville? Men da han kom bort til den store steinen, var hun vekk – som sunket i jorda. Han så seg forvirret omkring og fikk endelig øye på henne langt oppe i en slak skråning i månelandskapet. Hun snudde seg og vinket og travet i forveien.

Det er noe hun vil vise meg, tenkte han. Jeg får vel se hva det er ...

Han nådde henne igjen ved randen av et enormt nesten sirkelrundt basseng, kanskje bortimot tredve meter i diameter og fylt med klart, grønnaktig vann.

Hun hadde hørt ham komme og så ikke på ham.

- Stora Geysir, sa hun.

«Stora» med vakker diftong.

- Old, fortsatte hun, denne gangen mens hun så forskende opp i ansiktet på ham. Almost dead.

Han nikket.

- I see...

Det buldret flere steder under jord-skorpa, men ikke her. Den grønnklare overflaten steg og sank litt. Han visste at temperaturen her oppe kunne være bortimot 180 grader Fahrenheit.

Den tynnkledte jenta så stadig forskende på ham nedenfra og litt fra siden, det ene øyet nesten sammenknepet.

- You know my father? sa hun.

Han måtte le.

- No...

- He is there, sa hun og pekte ut i bassenget.

Han visste ikke hva han skulle si, men rygget uvilkårlig et par skritt tilbake fra bassengkanten.

- Come, sa hun. I show you young one.

- Where?

Men hun hadde allerede satt seg i bevegelse, hoppet og sprang i forveien. Han måtte selv springe for å holde tritt, redd for å miste henne av syne nå.

Hun ventet på ham igjen, Hun vendte seg halvt mot ham og rakte fram et kremmerhus.

- Vil du ha? sa hun. Bringebærdrops.

Han så bare det lysebrune, nesten sandfargete håret, blikket og den lett halvåpne munnen som på et bilde av Vermeer. Han så ikke det knapt meterbrede hullet som åpnet seg foran føttenes hans.

Da han ville gripe ned i kremmerhuset, trakk hun med en ertende latter hånden til seg. Han måtte ta et avgjørende skritt fram etter dropset hun hadde lovet ham og sank som et spett ned gjennom den trange åpningen. Det buldret i jorda, og noen sekunder senere stod dampøylen sprutende til vær.





Tannlegeforeningens nettbaserte kurs – en enkel og fleksibel måte å fylle myndighetskrav og obligatorisk etterutdanning

**Følgende kurs er GRATIS og OBLIGATORISKE
for alle medlemmer i Tannlegeforeningen:**

- **Strålevern**
- **Kurs for tannleger om trygdestønad**
- **Smittevern**
- **Personvern og informasjonssikkerhet**
- **Kurs for tannleger om etikk**

Registrering og mer informasjon finner du på

www.tannlegeforeningen.no/tank



ENDELIG RØYKFRI MED Nicotinell®



Reduserer røyksuget. Støtte når du trenger det.

nicotinell.no

Nicotinell® plaster, tygggummi og sugetablett er legemidler til bruk ved røykeavvenning. Nicotinell® tygggummi og sugetablett er også hjelpemidler mot nikotinabstinens i røykfrie perioder. Brukes ikke ved graviditet eller amming. Ved alvorlig hjerte- og karsykdom skal Nicotinell® produkter kun brukes i samråd med lege. Nicotinell® produkter inneholder nikotin, og det kan være en viss tilvenningsfare. Les pakningsvedlegget før bruk. Distribueres av GlaxoSmithKline Consumer Healthcare Norway AS Klaus Torgårdsvei 3, 0372 Oslo. www.nicotinell.no

CHNOR/CHNICOT/0028/16

Hva skal du lese?

Og hva vil du anbefale at en tilreisende til ditt hjemsted oppsøker, ser og opplever?

Vi har vært landet rundt flere ganger de siste årene, og videreformidlet tips fra hovedstyremedlemmer og lederne i NTFs lokalforeninger om litteratur og turistgjøremål. Vi har spurt lederne av de odontologiske kompetansesentre, medlemmene av NTFs fagnemnd og NTFs Sentralt næringsutvalg (SNU) og Sentralt forhandlingsutvalg (SF) om hva de vil anbefale Tidendes lesere å lese og om de har noe de har lyst til å vise en turist som kommer til deres hjemsted.

I år spør vi medlemmene i NTFS råd for tannlegeetikk om deres anbefalinger. Vi starter i nord.

Line Bjerklund Pedersen, medlem i Etisk råd, Sortland i Vesterålen

LESETIPS • Jeg har, som mange andre, alltid en bok på nattbordet. Noen ganger leser jeg i den også...

Jeg leser all slags litteratur, men liker best historiske romaner og krøniker. For meg er personene, skildringene og dialogen viktigst. Gode litterære bilder og godt språk er et must. Men jeg er ikke veldig kresen; på solsenga kan jeg godt lese letteste og koselige romaner av f.eks Jojo Moyes og Lucinda Riley.

Vi har mange mørke ettermiddager og lange kvelder her nord. Så de litt tyngre bøkene leser jeg gjerne om vinteren. Når jeg først starter på en bok, leser jeg den raskt. Hvis den ikke fenger etter et par kapitler, blir den lagt bort.

Favorittforfatteren min er John Irving. Hans bøker har noen fantastiske persongallerier. Alle personene har sine egne sprikende historier, som tilslutt veves sammen på genialt vis. «En bønn



for Owen Meany» er en slik bok. Den er en av få bøker jeg har lest flere ganger.

I fjor vinter leste jeg «Napoli-kvartetten» av Elena Ferrante. Flotte bøker som skildrer både mørke og lyse sider ved oppvekst og livet i Napoli fra 50-tallet og fremover. Siden jeg likte disse så godt, fortsatte jeg med «Svikne dager», av samme forfatter i fjor høst. Den handler om en kvinne som blir sveket av mannen sin, og hvordan hun reagerer på skilsmisken. Denne boka var litt tyngre å svelge. Egentlig minnet den meg om barndommens fjernsynsater på tirsdagskveldene. Jeg ble allike-

vel så engasjert at jeg måtte lese ferdig for å være sikker på at det gikk bra med ungene i alle fall.

I sommer skal jeg lese noe helt annet. Jeg tror jeg må ha sovet litt i norsktimene på videregående skole, for selv om jeg har lest hele trilogien om Kristin Lavransdatter, ante jeg ikke at Sigrid Undset hadde bodd i Italia og at hun skrev sin gjennombruddsroman som handler om nettopp kunstnerliv i Italia, mens hun bodde der. Boka heter «Jenny», og er i tillegg til å være en kunstnerroman også en kjærlighetsroman.

Jeg tenker at Roma må være det perfekte bakteppet, for en ildfull, innviklet og litt tragisk kjærlighetshistorie, så den tror jeg blir spennende å lese.

REISETIPS • Jeg bor i Vesterålen som er naboregionen til Lofoten. Vi har virkelig spektakulær natur her, og hvis man liker å gå i fjellet byr naturen her på mange muligheter. De fleste toppene kan nåes på noen timer, selv om man starter ved havet. Belønningen er en fantastisk utsikt over fjell og fjorder.

Hvis man vil ha en rolig og enkel tur, finnes det flust av topper på 300<UNIT>-<UNIT>600 meter med godt merkede turstier. En av dem er Bøblåheia (610 moh.), som er ettermiddagens turmål for mange sortlendinger.

Hvis man vil utfordre høydeskrekken sin, er en langtur opp til regionens høyeste fjell, Møysalen (1 262 m.oh) å anbefale. Her bør man gå med turguide, for på slutten av turen må man gå over en liten isbre for å komme helt opp til toppen.

Min favorittur er Hadseløya på tvers. Denne turen går vi gjerne rundt St. Hans aften og det er en grunn til det. Man starter i et grustak i Bervika, og går oppover i bregner og kratt, til man når fjellet Nilssvensktinden (549 moh.). Herfra krysser man øya ved å gå langs toppene Motinden og Sæterfjellet. Her er det bratt, men fine stier. Man kommer så ned på Pallheia på andre siden av øya og går derfra ned til bygda Ånstad. Når man kommer så langt, ser man grunnen til av man helst tar denne turen midt på sommeren: Turen starter nemlig kl. 18 og tar ca. seks timer, så når man kommer ned på Pallheia, går man i strålende midnattssol siste biten ned til Ånnstad. Helt fantastisk! Man har utsikt mot Langøya og vesterålsfjellene på ene siden, og i vest har man utsikt mot Lofoten.

Hvis man har vært flink til å planlegge, har man en ventende bil på Ånstad. Da kan man kjøre et par kilometer til stranda Taen og ta et svært forfriskende (dvs. iskaldt) nattbad. Etterpå kan man kjone litt på stranda.

Ellers kan Vesterålen by på myldrende kulturliv. Her arrangeres Sommer Melbu med konserter og foredrag hvor enhver smak. På Sortland har vi festivalen Fæsterålen, som arrangeres i august, med mange kjente navn på plakaten. Her er museer, Hurtigruter på land, en blå by med dikt påmalt veggene her og der. Såpekokeri, gårder med lama, havfiske og muligheter for øyhopping med kajakk. Man kan dra på Hvalsafari utenfor Andøya eller bare loffe rundt på en av de fantastiske, hvite strendene du finner i nesten hver vik.

Eller du kan spise gourmetmat på en av de mange restaurantene du finner på de utroligste plasser langt utpå bygdene.

Det eneste vi ikke kan garantere her nord, er været. Vi kan ikke skryte på oss mange varmegrader, og badetemperaturen er sjelden behagelig. Men tar du turen hit om sommeren, vil du få opplevelser for livet, og du har faktisk noen ekstra timer i døgnet til å nyte dem. Man skal som sagt ikke sove bort sommernatta.

God sommer!

Maria Alvenes, leder i Etisk råd, bor på Hamar og ferierer i Fauske

LESETIPS • Jeg leser nesten aldri bøker, men jeg hører lydbøker.

Vi kjører over 100mil hvert år for å komme til vårt ferieparadis. Lange bilturer kan være en utfordring spesielt med barn i bilen. Og på 90-tallet med 3 småbarn fikk jeg et tips av en bibliotekar. Sett på en lydbok i bilen, og det blir et nytt liv. Og det ble det. Alle bøkene til Roald Dahl ble hørt av hele familien den første sommeren.

Senere fikk alle hver sine høremuligheter, og i dag er det veldig praktisk med at alt er lastet ned på mobiltelefonen som alltid er med. Og programmet husker hvor langt man har kommet. Jeg synes det er en luksus å bli lest for, men ikke bare forfatter har betydning når man hører lydbok, det er også viktig hvem som leser. Det er veldig bra å høre lydbok på fly, med et head-set som stenger ute annen lyd. Det er virkelig avslappende. I solen på stranden er det også fint å kunne hvile øynene og armene, og bli lest for.

Jeg hører mye krim. Min favoritt er Jussi Adler-Olsens bøker om etterforsker Carl Mørck i avdeling Q. Bøkene leses av Helge Winther-Larsen som har en veldig god stemme.



Ellers kan jeg også anbefale Henning Mankell sine bøker med førstebetjent Kurt Wallander.

For de som enda ikke har fått med seg Maja Lunde sine bøker «Bienes historie» og «Blå», så er det bare å glede seg. En annen bok som gjorde inntrykk er «Den engelske piken» av Katherine Webb, og i sommer skal jeg høre «1Q84» av den japanske forfatteren Haruki Murakami.

REISETIPS • Jeg bor på Hamar, men tilbringer aldri sommeren der. De siste 55 somrene har jeg tilbrakt på Alvenes, en halvøy i Fauske kommune, midt i Skjerstadfjorden på grensen til Bodø. Det er et fantastisk flott område for fjellturer, fiske og avkobling.

Skjerstadfjorden er en av Norges beste fjorder for å fiske sjørret pga mye tilførsel av ferskvann fra elvene fra fjellene rundt. For å forflytte seg ut mot havet må vi passere Saltstraumen, der er det mye å oppleve som turist, bl.a. ribbturer i strømmen og seifiske.

Sulitjelma som ligger østover mot Sverige er også et spennende område. Et tidligere gruvesamfunn omgitt av fjell og isbreer.

Det er mange flotte fjell man kan bestige i Salten. Det spesielle med å gå i fjellet i dette området er at man starter i fjæra og går opp 800<UNIT>–<UNIT>1200 meter, og får et fantastisk utsyn over havet og fjellene. Bestiger man fjellene på Bodøsiden f.eks. Steigtind, 793 moh, ser man hele Lofotveggen, Værøy og Røst i et og samme bilde. Går man i fjellene innover i Valnesfjord f.eks. på Kvalhornet, 962 moh, har man utsyn over indre Salten. Børvasstindan sør for Saltstraumen består av hele 5 topper over 1000 meter som er populære turmål.

Bodø er forøvrig også en hyggelig by å være turist i, for mange er den et bra utgangspunkt for videre tur til Lofoten, men absolutt verdt et besøk.

Her finner vi også Norsk Luftfartsmuseum.

Morten Klepp, nestleder i Etisk råd, bor i Stavanger

LESETIPS • Sommerferien skal helst være lang og litt lat med tid til å lese bøker det ellers ikke blir at jeg tar meg tid til. Men det må også være opplevelser og mye som skjer. Reiser. Livet er best på hjul, både to og fire. Og med litteratur som har noe å lære bort.

Jeg har lyst å lese tre ferske utgivelser fra kvinnelige forfattere i sommer. Sigrun Slapgards dokumentar «Eg har sett jaguaren. Latinamerikanske historier» og Erika Fatlands reisebeskrivelse på grensen til Russland fra Nord-Korea til Norge, «Reiser langs grensen». Og ikke minst franske Maylis de Kerangals kritikerroste roman «Reparere de levende» om organtransplantasjon. Siden appetitten alltid er større enn magemålet må jeg også ta med ønsket om å plukke fram et par gamle favoritter. «Den gamle mannen og havet» av Ernest Hemingway (1952) og «Den fremmede» av Albert Camus fra 1942. Begge to små, store bøker! For eksotisk leseopplevelse i norske farvann kan jeg ellers sterkt anbefale nylig leste Morten Strøksnes fra 2015. Havboka eller Kunsten å fange en kjempehai fra en

gummibåt på et stort hav gjennom fire årstider.

REISETIPS • Største delen av sommerferien fra mai til september er vi jo hjemme og på jobb halve lyse, lange dager. Og da er det mye godt å ta for seg av i Stavanger og Rogaland. Sørmarka er en vakker liten skog midt i byen, full av stier og bortgjemte perler for tobeinte og tohjulinger. Med Ul-landhaug og utsyn til historiske Hafrsfjord, Møllebukta med vikingspel i juni, og verdens beste iskiosk, hvorfra man kan sykle eller spasere nærmest ut midtjords til der hvor Noreg ble samlet.

Stavanger sentrum er på favorittlisten og anbefales for utforskning! En vakker bykjerne med stort mangfold for den som vil oppleve, lære og drikke og spise godt! Rogaland har mye å by på av natur med fjorder og fjell, og nærliggende Solastranden med Sola Strand Hotel er magisk året rundt!

Men det er også fristende å veilede en besøkende til Rogaland til selve veien mot nord. Til øyen som ligger ut mot havet nord for Boknafjorden, Karmøy. Her ligger fortryllende vakre og eventyrlige strender som Sandvesanden og Åkrasanden. Helt i sør småhusidyllen



Skudesneshavn. I nord ligger Tusen-
årstedet Avaldsnes og Nordvegen histo-
riesenter. På Avaldsnes ved Karmsundet
graves nå fram det som er bekreftet
Kongsgården til Harald Hårfagre.

Lenger mot vest på Karmøy, på Vis-
nes, finner du et gruvemuseum. For 150
år siden ble det her, basert på fransk
ingeniørkunst, drevet kobbergruver.
Altså omtrent 100 år før de samme gode
franskmennene hjalp til med å utvinne
olje fra under Nordsjøen. Kobberet ble
hentet opp fra gruveganger dypt under
den samme Nordsjøen og langt til havs.
Det mest kjente merket etter denne virk-
somheten er intet mindre enn Frihetsgu-
dinnen ved innseilingen til New York
City. Denne ble gitt som gave fra Frank-
rike til USA. Og kobberet er fra under-
sjøiske gruver på Visnes på Karmøy,
Rogaland. Makalaust!

God sommer!

Birgit Hjorth Kollevold, medlem av Etisk råd, bor i Buskerud

LESETIPS • Jeg er nok av den typen
som alltid har en bok på nattbordet.
Mest lesing blir det likevel på hytten
hvor vi ikke har fjernsyn.

Jeg har en forkjærlighet for romaner
med historisk tilsnitt. Edward Hoem er
en fin forfatter når en liker denne sjan-
geren. Hans slektsroman om slåttekara-
ren og hans etterkommere kan jeg
anbefale alle.

Jeg har også latt meg gripe sterkt av
Jon Michelet sin historie «En sjøens
helt» om skogsmatrosen som blir krigs-
seiler. En gripende roman om forhold-
dene til sjøs under andre verdenskrig.

Prøver å finne noen bøker som kan
bidra til litt vedlikehold av engelsk
kunnskapene.



Lucinda Riley skriver lett engelsk og
hennes så langt fire første «seven sis-
ters» har jeg nytt å lese. Da er det frem
med atlas og ordbok.

Jeg må jo også litt innom krim. Jo
Nesbø har jeg lagt bort etter «Snøman-
nen» Synes det blir for brutalt.

For sånne som meg som liker litt
«snillere» krim er alltid gleden stor når
Jørn Lier Horst kommer med ny bok om
William Wisting.

REISETIPS • Som vaskeekte Bergenser
har jeg nå bodd de siste 31 årene i Lier
kommune i Buskerud. Lier er en super
kommune å bo i, men er ingen typisk
turistkommune.

Buskerud fylke har derimot mye fint
å tilby.

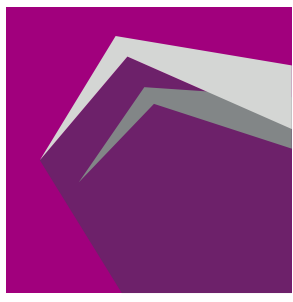
Alt av friluftsliv, fjell og vidde, som-
mer som vinter.

Her er rafting, klatring og topper.
Etter mye vandring på Hardangervidda,
kan jeg anbefale å krysse den fra øst til
vest. En stor opplevelse der en starter på
over 1 000 høydemeter og ender i Loft-
hus ved Hardangerfjorden. Da får du
med deg det historiske suset og forstår
litt av slitet og strevet knyttet til de
gamle ferdselsveiene.

Ellers har vi også en liten skjærgård
i Buskerud med fine badesteder og
mange lune vikene å ankre opp i om du
skulle komme med båt.

Så til slutt må jeg jo også nevne
Drammen. Noen har sagt at alt er bedre
enn en time i Drammen. Det stemmer
ikke. Det er vel verdt å legge inn en
stopp i «Elvebyen» når en er på vei forbi
på E18.

HUSK!

The logo features a stylized graphic of three overlapping geometric shapes in shades of purple and grey, resembling a modern building or a series of steps.

NTFs LANDSMØTE

**Hold av datoene for årets landsmøte:
Norges varemesse, Lillestrøm
4. – 6. oktober 2018**

Fagprogrammet publiseres digitalt på NTFs nettsted samtidig som at registreringen åpner medio august.

Følg med på

www.tannlegeforeningen.no/landsmotet
og Facebook **@dennorsketannlegeforening**
for oppdateringer og mer informasjon!



NTFs etterutdanning



Havørn tar fisk.

Foto: Niklas Angelus.

Kunstens glød



BRILLIANT EverGlow[®]

Universal submikron hybridkompositt

- Enestående poleringsevne og blankhet
- Fantastiske restaureringer med kun én nyanse
- Ideell håndtering med glatt konsistens
- God fuktbarhet på tannoverflaten



COLTENE

everglow.coltene.com | www.coltene.com

Deponere

Novelle av tannlege Per Neverlien

1

«Se her,» sa onkel Gaute, «her har du tusen kroner som du kan kjøpe det du vil for – bortsett fra at det du vil ha sikkert koster mange ganger tusen, men altså ...»

«Å, tusen takk, onkel Gaute! Jeg er sikker på at jeg skal finne noe riktig flott å bruke pengene på.»

Birthe ga onkel Gaute en god klem, enda det luktet fryktelig tobakk av ham, tvers gjennom den underlige, fremmede lukten av kvaie og motorsagolje.

«Vel, Birthe, gratulerer med sekstenårsdagen, og så håper jeg i alle fall at du får glede av pengene.» Onkel Gaute ble alltid litt klossete når han var i byen.

2

«Feilen med Birthe,» sa Solveig, mammaen til Birthe, «er at hun lider av beslutningsvegring.»

«Feilen med Birthe,» sa Tomas, pappaen til Birthe, «er ikke at hun lider av beslutningsvegring, men at hun lider av konsekvensfobi.»

«Bortsett fra at jeg ikke er sikker på hva du mener,» sa Solveig til Tomas der de satt foran peisen og drakk rødvin og spiste ost, «så er det morsommere å flyte rundt i handelens sfære enn å kjøpe ingenting unntatt sokker, underbukser og en dress i ny og ne.»

«Jeg har aldri tvilt på at du og Birthe har det morsommere enn jeg,» sa Tomas tørt, «men jeg har det enklere.»

«Enklere, ja! Akkurat som om det skulle være målet med livet.»

3

Tomas var virkelig grusomt kjedelig. Han ville ha alt enkelt. Han var den

eneste Solveig visste om i hele verden som, når han kjøpte seg en pølse, og det hendte ikke rent sjelden, fordi han syntes restauranter og kafeer var kompliserte, i alle fall: som kjøpte pølse uten sennep, ketchup, eller løk. Ikke en gang brød eller lompe. En eller to nakne pølser, i papir.

«Jeg hater sennep på fingrene,» sa han, men Solveig trodde ikke det var den egentlige grunnen.

Solveig, derimot var ikke kjedelig. Og ettersom hun hadde arvet en del penger og mye pytt-pytt humør og var nysgjerrig, var det nesten ikke grenser for hva hun kunne finne på. Birthe liknet på sin mor i det meste, bortsett fra at hun ikke hadde egne penger. Og det var ytterligere en vesentlig forskjell. Hver gang Solveig hadde kjøpt noe som hun angret på, så ga hun det til Fretex og ferdig med det, eller til brukthandelen dersom det gjaldt møbler eller hvitevarer, feilinvesteringer i auksjons-gjenstander, og så videre. Birthe måtte, i alminnelighet, nøye seg med å angre.

4

«Hvis du er usikker, kan du jo deponere på den,» sa den elskelige ekspeditrisen, og forklarte prinsippet. «Og hos oss får du pengene tilbake dersom plagget ikke passer. Det gjelder helt til, i dag har vi onsdag, da gjelder det til klokken tolv på fredag.»

«Er det slik i alle butikker?» spurte Birthe, allerede litt oppglødd.

«Nei, ikke alle steder. Du får spørre. Noen steder får du tilgodelapp, og må handle i den samme butikken, bortsett fra i kjeder, der kan du ofte benytte tilgodelappen i alle butikkene som tilhører kjeden.»

«Altså, for eksempel ...» begynte Birthe, som gjerne ville ha tingene nøyaktig.

«Jeg tror du finner ut av det etter hvert,» avbrøt ekspeditrisen erfarent. «Skal jeg pakke denne inn og gi deg en deponeringskvittering for beløpet? Ja? Vil du betale med kort eller ...»

«Kontant,» sa Birthe, «du forstår at jeg har fått ...»

«Med kontanter.» Ekspeditrisen var like elskverdig som effektiv. Birthe var ennå for ung til å se at smilet var lagt til og rundt munnen, hvitt og veldig, mens øynene var som nagler av blåstål. Fredag ble både smilet og øynene blåstål.

«Den passet ikke helt? Nei, kanskje du vil se på noe annet (*ditt fjols*)?»

«Nei, jeg tror jeg vil få pengene tilbake, slik du sa at dere gjorde det.» Birthe så på ekspeditrisen med et spørrende blick, og la nok merke til den lille rykningen rundt munnen hennes. «Ja, for det var vel slik det var?»

Ekspeditrisen gikk mot kassen uten et ord, la kvitteringen i et rom i kassen og plukket frem beløpet, som hun rakte Birthe.

«Vel, vel,» sa hun, og smilet lå som frostrøyk foran ansiktet, «vi får håpe du finner det rette en annen gang. Velkommen tilbake.»

5

«Nå?» sa onkel Gaute spørrende, «har du funnet deg noe for pengene?» Det hadde gått nær to måneder siden fødselsdagen.

«Hun har i alle fall hatt mye moro for pengene,» sa Solveig. Onkel Gaute var broren hennes og stakk innom når han

en sjelden gang var i byen. Han var ungkar og barnløs, og skogeier.

«Nå?»

«Gratis,» sa Tomas tørt.

«Nå?»

«Vent litt, så skal du få se,» sa Birthe og forsvant inn på rommet sitt. Kort etter kom hun tilbake med et stort ark, linjert fra Norgesblokken, nesten fylt opp. Hun satte seg ved siden av onkel Gaute, la arket på salongbordet fremfor dem, og forklarte.

«Jeg har vært i nitten butikker og sett etter en jakke, eller kåpe, eller drakt. Og for å være sikker, deponerte jeg hver gang, og gikk bare til butikker som ga meg pengene tilbake hvis jeg ikke likte plagget. Men i forgårs, forstår du, onkel Gaute, falt jeg pladask for en jakke, i alle fall der og da, og deponerte, og så ble jeg uforsiktig og glemte å forvise meg om at jeg kunne få pengene til-

bake! Og i går, da jeg kom tilbake, fortalte hun at jeg bare kunne få tilgodelapp. På ni hundre og sytti kroner. Og i dag nektet hun å gi meg en annen jakke med på hjemlån!»

«Så nå har du en tilgodelapp i en butikk som ikke har noe du liker, er det slik det er?»

«Nettopp.»

«Selger de herrejakker også?»

Det suste og knitret som barneholdte kastanjetter i hodet til Birthe, og håpet som tentes gjorde at hun rødmet.

«Jeg ...jeg tror det, ja ...»

Onkel Gaute stakk den digre neven inn på jakkelommen bak svart vadmél og dro frem den tykke, brune lommeboken som Birthe hadde beundret helt fra småbarnsdagene. Lite visste hun at den også kunne være tynn og slunken, som av og til når han dro fra pokerlag i Hamar og hjem til de dype skogene

i Østerdalen. Og lite visste hun at hun sto oppført i testamentet hans som arving, noe hun gjorde blant annet fordi Gaute syntes han hadde stått mer enn rimelig var og hogd tømmer i skogene for å dekke inn gjelden han hadde tatt opp for å betale sin søster ut da han overtok slektsgården. Det kunne være like greit å overføre gården til Birthe, som hadde hatt så godt humør og sluttet seg til ham fra hun var liten.

«Jeg skulle hatt meg en ny jakke likevel, så hva sier du til at jeg kjøper tilgodelappen din for tusen kroner?» Han bladde opp en tusenlapp og la den på bordet. Og med det samme han gjorde det, så han at Birthe ikke lenger var et begeistret barn, men en ung dame med grådig ild i de rastløse øynene og morens trekk. Han så, og plutselig visste han, at det ikke var første gang han så det, men han så at hun hadde spisse



ORALKIRURGISK
KLINIKK AS



23 19 61 90

post@oralkirurgisk.no

www.oralkirurgisk.no

Besøksadresse:

Sørkedalsveien 10A

0369 Oslo

Kirurgi

- > Dagfinn Nilsen
- > Erik Bie
- > Johanna Berstad

Protetikk

- > Sonni Mette Wåler
- > Pia Selmer-Hansen

Anestesi

- > Dr. Odd Wathne

Radiologi

- > Bjørn Bamse Mork-Knutsen

Oral kirurgi & medisin | Implantat | Kjeve & ansiktsradiologi | Intravenøs sedasjon & medisinsk overvåkning

små pupper og at blusen var åpen ned til kløften mellom dem. Han så, på den gyldne huden på brystflaten mellom kragebeina og brystene, som i et speil, at all ungdom i ham for lengst hadde tatt slutt, og han følte hvorledes lengsler fra en gang for så ufattelig kort tid siden, roterte rundt og etterlot en sviende smerte. Og som gjennom en tåke, så han at de rastløse øynene hennes ikke lenger var glade, men opprømte. Og han så at hun så på ham uten å se ham, og blikket hennes lot seg ikke fange opp av blikket hans, der det under de buskete øyenbrynene ikke helt fant fokus fordi synene og erindringene slåss som skummende elvevirvler frem under vårisen der hjemme i skogene, hvor vårene kom så sent og vintrene så tidlig. Så fløt alt bort, og han kjente bare kvalmen og mangel på luft.

«Du skjemmer henne bort,» sa Tomas, nesten krast. Han og Gaute hadde aldri kommet særlig godt overens. Særlig fordi Tomas mente at Solveig hadde fått alt for lite som sin del av slektsgården. Tomas var aldri fornøyd. Og han likte ikke at Gaute et øyeblikk hadde latt blikket hvile mot Birthes, hans Birthes, nakne bringe.

«Du Gaute, du Gaute,» sa Solveig bare, og lo.

«Å! Tusen takk onkel Gaute!» Birthe ga ham en rask klem, hentet tilgodelappen fra den lille, tynne sorte lommeboken sin, og rakte den til onkel Gaute.

«Tusen takk,» sa hun igjen. «Jeg skal være mer forsiktig denne gangen.»

Han puttet lappen ned bak lommestørkleet som hang ut av brystlommen.

«Hva ville du gjort hvis du hadde riktig mange penger?» spurte onkel Gaute forsiktig. Han hørte stemmen sin som kom den fra andre enn ham selv.

«Jeg tror aldri jeg kan få nok penger til å kjøpe alt jeg har lyst på,» sa Birthe og stirret drømmende ut i luften.

6

Onkel Gaute nikket, men sa ikke noe. Han så på sin søsterdatter, på sin søster, og på sin svoger. Han så seg rundt i den hotellfoajepregede, uvennlig kjølige stuen. Så reiste han seg, tok på den overveldende elgskinnfrakken, og kjørte, i grovt brummende, åttesylindret amerikaner til Elverum. Der oppsøkte han sin svirebror og glade advokatvenn og omstøtte testamentet til fordel for 'Østerdalpolsens venner.'

«Du er sikker på dette?» spurte advokaten.

Gaute trakk lommestørkleet opp av lommen, grått og stort. Det seilte en papirlapp bortover gulvet. Advokaten plukket den opp og kikket på den.

«Nå,» flirte han, «du har dine små hemmeligheter.»

Gaute strakte ut hånden, fikk lappen og puttet den tilbake i brystlommen.

«Det papiret har jeg kjøpt av Birthe,» sa han. «Jeg skal spikre det opp på stueveggen med femtoms spiker som jeg faen ta ikke har deponert på! Men ellers ... ellers har jeg deponert og deponert hele livet! Lenge leve polsen! Den hel-sikes polsen ...»

Nei, takk, han ville ikke bli over. Han hadde hast med å komme hjem. Han dro dypt, dypt inn langs de kronglete veiene mellom tung, mørk, østerdalsk skog mens ville ord rev ham i strupen.

7

'Tenk om jeg var så rik som onkel Gaute,' tenkte Birthe, og sovnet inn til et fargesprakende panorama av silke og chiffon, mens mamma klappet begeistret fra fremste rad ved catwalken.

Buenos Aires Argentina

5-8 September 2018



A PASSION FOR MANY, A COMMITMENT FOR ALL



www.worlddentalcongress.org



Buenos Aires, Argentina

5-8 September 2018

La Rural, Predio Ferial de Buenos Aires

- All sessions in English & Spanish
- World renowned speakers
- City of tango & exquisite cuisine
- Unforgettable social programme
- Over 15,000 participants
- Over 300 exhibitors

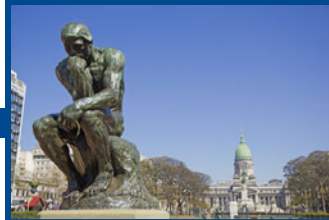
Abstract submission deadline 30 March 2018
Early bird registration deadline 1 June 2018

www.worlddentalcongress.org

ADA CERP® Continuing Education
Recognition Program

FDI World Dental Federation is an ADA CERP Recognized Provider. ADA CERP is a service of the American Dental Association to assist dental professionals in identifying quality providers of continuing dental education. ADA CERP does not approve or endorse individual courses or instructors, nor does it imply acceptance of credit hours by boards of dentistry. This continuing education activity has been planned and implemented in accordance with the standards of the ADA Continuing Education Recognition Program (ADA CERP) through joint efforts between FDI World Dental Federation and the Confederación Odontológica de la República Argentina (CORA).

ORGANIZERS





Smørblomst à la Petzval.

Foto: Niklas Angelus.

Sykehjelpsordningen

Sykehjelpsordningen yter stønad til tannleger ved sykdom, fødsel/adopsjon og pleie

Alle tannleger som utøver tannlegeyrket i Norge er omfattet av denne ordningen som finansieres med tilskudd fra folketrygden. Sykehjelpsordningen administreres av NTF. Ordningen har egne vedtekter og et eget styre. Vedtekter og søknadsskjema finnes på NTFs nettsider.



Det ytes stønad ved:

- Sykdom
- Fødsel eller adopsjon
- Pleie



Stønad ved sykdom forutsetter arbeidsuførhet som følge av skade/sykdom på 50% eller mer. Stønad kan gis i inntil 250 dager. For medlem som er arbeidstaker reduseres sykehjelpen med sykepengesatsen som medlemmet mottar i arbeidsforholdet.

Ved fravær fra praksis som følge av fødsel eller adopsjon kan det ytes stønad i inntil 50 dager. Ved redusert stilling ytes redusert stønad.

Ved fravær fra praksis som følge av pleie av barn innlagt ved helseinstitusjon, eller ved pleie av pårørende i livets slutfase, kan det ytes stønad i inntil 20 dager.

For søknadsskjema og vedtekter se
www.tannlegeforeningen.no

E-post: post@tannlegeforeningen.no

Telefon: 22 54 74 00



The Norwegian Group of Students

Gruppen ble etablert i oktober 1945 av 20 tannlegestudenter om bord på en atlantterhavsdamper på vei til Tufts College Dental School i Boston. De kom fra alle deler av Norge og var utvalgt av Norges Tannlegehøgskole og Utdanningsdepartementet. Det var stor mangel på tannleger her hjemme, og det var til stor hjelp at noen tannleger kunne utdannes i utlandet.

Gruppen ankom Tufts fire uker etterat studiet hadde startet, men de ble tatt svært godt hånd om av både lærere og medstudenter.

Bildet av gruppen er tatt i 1949 da de var ferdig med studiet. Det er vel sjanser for at de fleste ikke lenger er blant oss, men hvis noen kjenner noen gjenlevende, meld fra til redaksjonen.



Første rekke (f.v.): Magnor Vatne, Grethe Andresen, Kari Bjørner, Kjellaug Langedal, Ragnhild Holm Randem (senere Grønlien) og Brynjulf Grønlien. Andre rekke (f.v.): Olav Stokkedal, Simen Nordstrand, Petter Mjør, Kjell Bjørner, Erling Johansen og Harald Prestegård. Tredje rekke (f.v.): Erik Valeur Dahl, Jon Tangeraas, Ole Korsbrekke, Leif B. Johannessen og Asmund Gausen. Tre kandidater: Josvold, Solbu og Stramrud var ikke tilstede da bildet ble tatt.

TILBAKEBLIKK

1918

Ledig stilling

I Eidsskog, Hedemarkens amt, skal der fra 1.1.1919 ansættes en skoletandlæge med kontor paa Skotterud st.

Som skoletandlæge er han av kommunen stipulert en aarlig løn av kr. 3000,00. Foruten denne løn vil en dyktig tandlæge kunne paaregne en utstrakt indbringende praksis baade fra Norge og Sverige, da stedet ingen konkurranse har.

Ansøking med bekræftede attestavskrifter om denne post skal sendes Eidskog formandskap ved ordfører Otto Pram, Hølsæter.

Januar 1919, 1. og 2. hefte (dobbelthefte)

1968

Er tannlegen akademiker?

I et intervju i Aftenposten i mars 1968 (gjengitt i Tidende) drøfter rektor ved UiO, professor Hans Vogt, om utdanningen av f.eks. tannleger hører hjemme ved et universitet. Han sier blant annet at man ikke bør blande vitenskapelig forskning med ren yrkesopplæring. Men hva med tannleger? – Ja, og lenger rekker ikke standpunktet. Det kan ikke bli konsekvent. Vi får slå en strek rundt det vi har. Vi må gjerne få elastiske kombinasjoner med distriktshøgskoler og gi dem like høy status og like godt betalte krefter. Men forskning og ferdighet er to ulike ting.

Mai 1968, hefte 5

2008

Pris til ildsjel

Tannlege Kjell Størksen ved Haukeland Universitetssykehus ble tildelt ildsjelpriisen på Arbeidsmiljødagen til Hordaland fylkeskommune 3. april. Under overrekelsen ble det sagt at arbeidsmiljøprisen kategori ildsjel denne gangen gikk til en

person som gjennom sin væremåte og faglige dyktighet bidrar til å fremme et godt arbeidsmiljø både på arbeidssedet og i hele fagmiljøet.

Størksen har vært ansatt i Hordaland fylkeskommune siden 1982. Han har hele tiden satt tydelige og gode spor etter seg, både sosialt og faglig. Han har en egen evne og vilje til å inspirere alle rundt seg, og til å motivere folk til å yte mer enn de tror de klarer. Han er en dyktig fagperson som alltid er villig til å øse av sine kunnskaper til dem som spør. Hans positive væremåte kommer også pasientene til gode.

Munstrasjonsrådet Kjell Størksen takket for prisen og beskrev seg selv som en eldre fyr med sølv i håret, gull i kjeften, titan i hoftene og bly i ræven.

Mai 2008, nr. 6



KURS- OG AKTIVITETSKALENDER

NORGE

20.–24. aug	Oslo	62nd EDSA and ADEE congress. Arr.: European Dental Student Association (EDSA) Se www.edsaoslo2018.com Se også edsaoslo18 på Facebook og Instagram
14.–15. sept.	Hotel radisson Blu, Oslo	PEFSPAs årsmøte. Henv. Kari Odland, www.praksiseier.no
4.–6. okt.	Norges Varemesse, Lillestrøm	NTFs landsmøte. Se www.tannlegeforeningen.no
28.–29. mars '19	Trondheim	Midt-Norge-møtet. Henv. Kai Åge Årseth, e-post: kaiage@online.no
24.–25. mai '19	Loen, Hotel Alexandra	Loenmøtet. Henv. Inken Sabine Henning, tlf. 47 60 60 87. E-post: inken.henning@gmx.net
31. Okt. 2. nov '19	Norges Varemesse, Lillestrøm	NTFs landsmøte. Se www.tannlegeforeningen.no
23.–24. april '20	Trondheim	Midt-Norge-møtet. Henv. Kai Åge Årseth, e-post: kaiage@online.no
5.–6. juni '20	Loen, Hotel Alexandra	Loenmøtet. Henv. Inken Sabine Henning, tlf. 47 60 60 87. E-post: inken.henning@gmx.net

UTLANDET

5.–8. sept	Buenos Aires, Argentina	FDI World Dental Congress. Se www.fdiworlddental.org
10.–13. okt	Orange, Frankrike	Teambuilding og arbeidsmiljø - Økt trivsel for økt overskudd. Kurs for tannklinikker i vakre Provence. Kurset teller 16 timer i NTFs etterutdanningssystem Se: https://www.provencetur.com/tannlegekurs/
14.–16. nov	Göteborg, Sverige	Odontologisk riksstämman. Se https://tandlakarforbundet.se/riksstamman/
23.–28. nov	New York City, USA	Greater New York Dental Meeting. Se www.gnydm.com/about/future-meetings/

Med forbehold om endringer. Sjekk alltid aktuelle datoer direkte med kursarrangøren. Vi er avhengige av dine innspill til kurs- og aktivitetskalenderen. De kan sendes til tidende@tannlegeforeningen.no

Tips og bidrag til
Notabenespalten sendes til
tidende@tannlegeforeningen.no

Oslo, 20.–24. august:

Internasjonal studentkongress til Oslo



Tannlegeforeningen er hovedsponsor når studentorganisasjonen EDSA (European Dental Student Association) arrangerer sin årlige kongress – for aller første gang i Oslo. Det legges opp til et faglig og sosialt program på dagtid og fest og moro på kveldstid.

På samme tid går også kongressen til ADEE (Association for Dental Education in Europe), og det vil bli en enestående mulighet til å knytte kontakt med både studenter og professorer fra hele Europa og for å delta på et rikholdig fagprogram.

Om EDSA

EDSA ble stiftet i 1988 og representerer mer enn 70 000 tannlegestudenter fra 182 læresteder i 30 forskjellige land. Det er universitetene som er medlemmer i EDSA, og i Norge er det foreløpig bare Universitetet i Oslo som er medlem.

Organisasjonen arbeider for at tannlegestudentenes synspunkter skal komme fram i alle relevante sammenhenger, og oppmuntrer til både nasjonalt og internasjonalt samarbeid.

Når

Kongressen går av stabelen 20.–24. august.

Hvor

Det odontologiske fakultetet i Oslo

For mer informasjon om kongressen, se:

www.edsaoslo2018.com

Instagram: [edsaalso18](https://www.instagram.com/edsaalso18)

Facebook: 62nd EDSA and ADEE congress Oslo 2018

For mer informasjon om EDSA:

www.edsaweb.org



For mer informasjon – se vår hjemmeside www.dentalstoep-import.no



Dentalstøp Import as
KVALITET TIL LAVPRIS
Vår ekspertise din trygghet



Norsk Tannpleierforening fyller 50 år

Norsk Tannpleierforening (NTpF) fyller 50 år, og markerte dette med en jubileums- og fagkonferanse 30.–31. mai.

I sin gratulasjonstale sa Tannlegeforeningens president, Camilla Hansen Steinum dette:

«Gratulerer så mye med dagen! 50 år er en flott alder – og dere er jo en sprek og vital jubilent!»

Tannpleieryrket går jo mye lenger tilbake enn de 50 årene som foreningen har eksistert. Behovet for tannpleiere ble tydelig allerede da den første skoletannpleien ble etablert. Allerede i 1918 ble det foreslått at tannpleieryrket skulle innføres i tannhelsetjenesten og etter det ble det opprettet en ettårig utdanning i Norge, som den første i Norden.

Så, i 1968 ble Norsk Tannpleierforening endelig stiftet – og i dag er dere en aktiv og viktig forening.

Tannleger og tannpleiere har altså arbeidet side ved side i mange, mange år – og sammen utgjør vi den sentrale, faglige delen av tannhelseteamet. Teamtenkningen og samarbeidet er viktig – og alle har sin naturlige plass og sine egne arbeidsoppgaver i teamet. Vi har ulik utdanning, ulik kompetanse og ulike roller – slik utfyller vi hverandre og gjør hverdagen til et konstruktivt teamarbeid. Vi er helt avhengige av hverandre for å gi pasientene den beste behandlingen og befolkningen de beste tannhelsetjenestene.

Tannpleiere har svært viktige arbeidsoppgaver når det gjelder helsefremmende og forbyggende arbeid. Bakgrunnen for tannhelsetjenestens suksesshistorie er satsingen på oppsøkende virksomhet og prioritering av forebygging foran behandling. I denne historien har tannpleierne en meget viktig plass. I årene framover vil det være stort behov for denne kompetansen på folkehelseområdet – så fremtiden er lys.

Befolkningen i Norge har i dag svært god tannhelse, men likevel vet vi at det er noen som faller utenfor og som har stort behov for våre tjenester.

Medisinske fremskritt gjør også at vi alle vil arbeide med andre pasientgrupper i fremtiden som vil ha behov for våre tjenester. Så selv om det ikke er noen tvil om at vi i fremtiden vil ha stort behov for deres kompetanse, og antageligvis noe mindre behov for tannlegekompetanse, tror jeg at våre yrkesgrupper vil arbeide side om side i tannhelseteamet i mange år til.

Norsk tannpleierforening har vært og er en viktig samarbeidspartner for Den norske tannlegeforening. Det betyr ikke alltid at vi er enige. Begge foreninger har våre egne interesser som vi arbeider for, og noen ganger har vi ulike synspunkter og standpunkter. Vi ser likevel at vi oftere har flere felles interesser enn det er motsetninger.

Et godt eksempel på viktigheten av samarbeid, er saken om flytting av ansvaret for den offentlige tannhelsetjenesten. Her hadde vi virkelig felles interesser – og sammen med de andre organisasjonene i tannhelsetjenesten la vi ned et viktig påvirkningsarbeid i saken. Det nyttet å stå samlet – og heldigvis stoppet Stortinget den planlagte flyttingen i fjor sommer. Jeg er helt sikker på at den samlede tannhelsetjenestens advarsler var viktige for sakens utfall.

Samfunnet rundt oss endres raskt – og vi må forvente at det kommer endringer også i tannhelsetjenesten fremover. Blankholmutvalget ser på prioriteringer i helse- og omsorgstjenesten,



Norsk Tannpleierforening 1968 – 2018



inkludert tannhelsetjenesten. Begge foreningene har kommet med innspill til utvalget – og vi ser at vi er helt på linje når vi peker på utfordringer og muligheter for tannhelsetjenesten fremover.

Jeg tror at dialog og samarbeid vil være svært viktig, også fremover – og jeg håper at vi kan bygge videre på det gode samarbeidet vi allerede har i dag – til beste for befolkningen, tannhelsetjeneste og selvfølgelig alle landets tannpleiere og tannleger. Sammen er vi sterke, og sammen utgjør vi den viktigste stemmen på tannhelseområdet!

På vegne av Den norske tannlegeforening gratulerer jeg nok en gang med dagen og ønsker til lykke med de neste 50!»

Mer om NTpF

For mer informasjon om Norsk Tannpleierforening, historien og jubileet, se foreningens hjemmeside: <https://delta.no/yrke/norsk-tannpleierforening> eller medlemsbladet Tannstikkas jubileumsutgave: <http://www.cmykeriet.no/tannpleier/index-h5.html?page=1#page=1>

Ny EU-tildeling til UiO

Avdeling for biomateriale vart nyleg tildelt finansiering frå EU til eit forskingsprosjekt på degraderbare metall, kalt «MgSafe», skriv nettstaden www.odont.uio.no.

Håvard Haugen og Janne Reseland er svært nøgde med tildelinga frå EU som sikrar dei ein ny Ph.d.-kandidat til prosjektet som forsker på degraderbare metall. Foto: ©Margit Selsjord, OD/UiO.

Tildelinga kjem frå det prestisjefylte Marie Skłodowska-Curie Innovative Training Networks –programmet og prosjektleiar er Håvard J. Haugen.

– Tildelinga har enorm betydning da dette er eit prestisjefyllt program i Horizon2020 og kun de aller beste forskingsmiljøa når fram. Det er ei stor ære for Avdeling for Biomateriale å få lov til vere med i eit så eksklusivt og stimulerande konsortium, seier Haugen.

Han fortel og at dei har jobba over tid for denne tildelinga:

– Vi har jo vore veldig aktive på nettverket, skaffa gode partnarar til koordinatoren i prosessen og haldt kontakta med moglege samarbeidspartnarar. Søknaden var inne for tredje gong, og det var ikkje så mange konsortium-deltakarar frå den første runda som fekk lov til å vere med på siste runda, så det gjeld å levere heile tida for å kunne delta. Spesielt kjekt at dette endeleg gjev uttelling etter så mykje hard jobbing.

Nedbrytelege implantat er framtida
Forbetringar i implantat som nytest til dentale og ortopediske føremål har vor-



Foto: ©Margit Selsjord, Det odontologiske fakultet/Universitetet i Oslo.

te heilt avgjerande i takt med aldrande befolkning, stadig fleire tilfelle av fedme, ei rask auke i osteoporoserelaterede frakturar og meir høgrisiko sportsaktivitetar. Til no har desse indikasjonane som oftast vore behandla med ikkje-nedbrytbare metallimplantat, som i nokre fall krev kirurgisk fjerning etter at beinet har blitt heilt friskt att. I 2013 vart det fyrste nedbrytelege metallimplantatet laga av ei CE-sertifisert Mg-legering, som har vorte implantert i fleire enn 100 pasientar.

Frå både helsesektoren og pasienten sitt synspunkt gir nedbrytelege implantat levedyktige, kostnadseffektive og

pasientvennlege alternativ. Målet med MgSafe-prosjektet er å kvantifisere deira fysiske innvirkning og kor egna denne klassen av materiale er i framtidige menneskelege applikasjonar.

Midla frå EU skal særleg brukast til å finansiere løna til ein PhD-kandidat, forskingsopphald av tre PhD-kandidatar, driftsmidlar, workshops og møter med høgt profilerte europeiske samarbeidspartnarar.

PERSONALIA

Dødsfall

Erling Aksdal, f. 16.05.1925, tannlegeeksamen 1965, d. 15.05.2018.

Edmund Juliussen, f. 14.06.1936, tannlegeeksamen 1964, d. 06.03.2018

Torstein Harbo, f. 19.09.1929, tannlegeeksamen 1956, d. 18.02.2018

Publisering av runde fødselsdager

NTFs Tidende vil fra og med utgivelse nr. 6, 2018 ikke lenger bekjentgjøre at NTF-medlemmer fyller runde år. Dette for å etterkomme kravene i EUs nye personvernforordning, General Data Protection Regulation (GDPR) som blir norsk lov i 2018.





Hva skal Tannfeen med alle tennene, sånn egentlig?

Av Siri Pedersen og Laurits P. Knudsen

Julenissen, påskeharen, storken med de nyfødte barna og tannfeen. Er du småbarnsforelder vil du nesten garantert ta noen runder med barna, som omfavner disse skapningene.

Julenissen ser vi jo overalt, på kjøpesentre, på julebord eller etter middagen på selveste juleaften (gjærne etter at pappa har gått ut for å måke snø). Så han vet vi finnes. Tannfeen derimot..., ja henne er det litt mer mystikk rundt. Ingen kan vel egentlig erindre at de har sett henne? Allikevel er det så mange spor av hennes eksistens....

Familien til forfatter Siri ville gjøre noe med dette og gikk tannfeen nærmere i sømmene. Det begynte rundt kjøkkenbordet med tegneblokk og tusj

da Laurits var seks år, og i tannfellende alder. Laurits fortalte, mamma både noterte og illustrerte, og slik ble tannfeuniverset til.

Når denne boken aldri hadde blitt en realitet uten barnas livlige fantasi, er det bare rett og rimelig at også jevnaldrende, tannfellende barn skal få være med å vurdere den. I dette tilfellet anmelders åtteårige datter.

Som hun entusiastisk oppsummerer: «Jeg lærte masse spennende nytt om tannfeen, som jeg aldri hadde hørt før. Størrelsen og hårfargen hennes, avtalen med pengesjefen, merakkelmaskinen, Tannland, de 72 rare helperne, tannslottet og selvsagt den gule tannplaneten. Veldig interessant!»

Alltid greit med innspill fra bokens faktiske målgruppe. At undertegnede allerede har begynt oppbevaringen av melketennene i eget tannskrin, vil jo

stride imot tannfeens opprinnelse, men den «kampen» får jeg ta senere...

Eirik Andreassen
med hjelp av Sofia (8)



Solnedgang på Otterøya.

Foto: Niklas Angelus.

TANNLEGEN BØR EIE PRAKSISEN

Tannleger bør eie sin egen praksis

Vital Tannhelse er et godt alternativ for deg som ønsker å ta del i et fellesskap, fremdeles ha eierskap til praksisen og få hjelp til områder som økonomi, administrasjon og marked.

Vi inngår også deleierskap sammen med praksiseiere.
Vår kjede består i dag av 12 ulike klinikker spredt utover landet
- ingen er for små eller store!

Kontakt oss for en uforpliktende samtale:

Tlf: 986 95 700

E-post: tannlegepraksis@vitaltannhelse.no

vitalkjeden.no

Kunngjøring om opptak til spesialistutdanning i odontologi med oppstart høsten 2019

Ved Institutt for klinisk odontologi ved Det medisinske fakultet i Bergen, Det odontologiske fakultet i Oslo og Institutt for klinisk odontologi ved Det helsevitenskapelige fakultet i Tromsø skal det tas opp kandidater innen ulike fagdisipliner i den utstrekning ressursituasjonen tillater det. Alle kandidater som blir tatt opp, vil bli registrert som student ved ett av universitetene. Av tabellen fremgår det hvilke fagdisipliner det planlegges opptak til ved de ulike lærestedene.

Det lyses ikke ut opptak til dobbeltkompetanseutdanning med studiestart 2019. For mer informasjon om dette se her: Dobbeltkompetanse i odontologi: <https://www.uib.no/odontologi/67115/dobbeltkompetanse-i-odontologi>

Utdanningsinstitusjonene ber om at det kun søkes om opptak til ett fagfelt.



Fagdisiplin	Bergen	Oslo	Tromsø
Endodonti	Ikke opptak	Opptak	---
Kjeve- og ansiktsradiologi	Opptak	Ikke opptak	---
Kjeveortopedi	Opptak	Ikke opptak	Opptak
Oral kirurgi og oral medisin	Opptak	Opptak	---
Pedodonti	Opptak	Opptak	Ikke opptak
Periodonti	Opptak	Opptak	---
Oral protetik	Opptak	Opptak	---

Søknad og opptak

For utfyllende informasjon om opptak, rangeringskriterier, søknad og informasjon om de ulike lærestedene og deres spesialistutdanningsprogram, se:

UiB: Spesialistutdanning i odontologi: <https://www.uib.no/studier/SPES-ODO#uib-tabs-korleis-soke>

NB! For opptak til spesialistutdanning i oral kirurgi og oral medisin ved UiB gjelder særlige vilkår, se <https://www.uib.no/studier/SPES-ODO/SPES-KIR-MED#uib-tabs-korleis-soke>

UiO: Spesialistutdanning: <http://www.odont.uio.no/studier/spesialistutdanning/soke/>

UiT: Spesialistutdanning ved Institutt for klinisk odontologi:

https://www.uit.no/om/enhet/artikkel?p_document_id=289111&tp_dimension_id=88119

Du vil her også finne informasjon om hvordan du kan komme i kontakt med de ulike lærestedene.

Søknads- og dokumentasjonsfrist er 10. september 2018. Søknaden og relevant dokumentasjon i pdf-format legges inn elektronisk via Søknadsweb: <https://fsweb.no/soknadsweb/velgInstitusjon.jsf>. Søknader sendt på annen måte og ufullstendige søknader vil ikke bli vurdert. Vi gjør oppmerksom på at opptaksprosessen er lang. Opptaket forventes sluttført i januar/ februar 2019.

Provence

Teambygging og arbeidsmiljø Økt trivsel for økt overskudd Kurs for tannklinikker i vakre Provence, Frankrike

Teller 16 timer i NTFs etterutdanningssystem

Teambygging og arbeidsmiljø er praksisnært og relevant kurs som gir deg nyttige HMS-verktøy til bruk i din jobbhverdag. Kurset arrangeres i inspirerende omgivelser i vakre Provence, og det legges vekt på dybdelæring, refleksjon og faglig aktuelle samtaler og diskusjoner. Rammeprogrammet er spennende med vekt på gode opplevelser og fransk gastronomi.

**Kursholder Eli Rongved
i samarbeid med Tannlege MNTF Thomas Sefranek**

Program

Kurset Teambygging og arbeidsmiljø tar opp relevante problemstillinger med utgangspunkt i Arbeidsmiljøloven. Programmet består av følgende tema:

- Konfliktforebygging og konflikthåndtering
- Teambygging i arbeidslivet
- HMS opplæring for ledere og nøkkelpersonell
- Når spenning ikke er spennende lenger: Praktisk opplæring i stresshåndtering
- Oppfølging av sykefravær - rettigheter og plikter for arbeidsgiver og arbeidstager

Praktisk informasjon:

Tid: 10.-13. oktober 2018 (NB: Ankomst 9. oktober.)

Sted: Orange, i nærheten av Avignon

Påmeldingsfrist: innen 31.8.2018

Kursavgift for tannleger: kr 19 900

Kursavgift for tannhelsesekretær og tannpleiere: kr 14 900

Reise kommer i tillegg til kursavgift. Deltakerne bestiller egne reiser.

Anbefalt flyplass er Marseille eller Paris.

Mer informasjon <https://www.provencetur.com/tannlegekurs/>

Påmelding thomas.sefranek@gmail.com

Påmelding på telefon: Thomas Sefranek 99553373

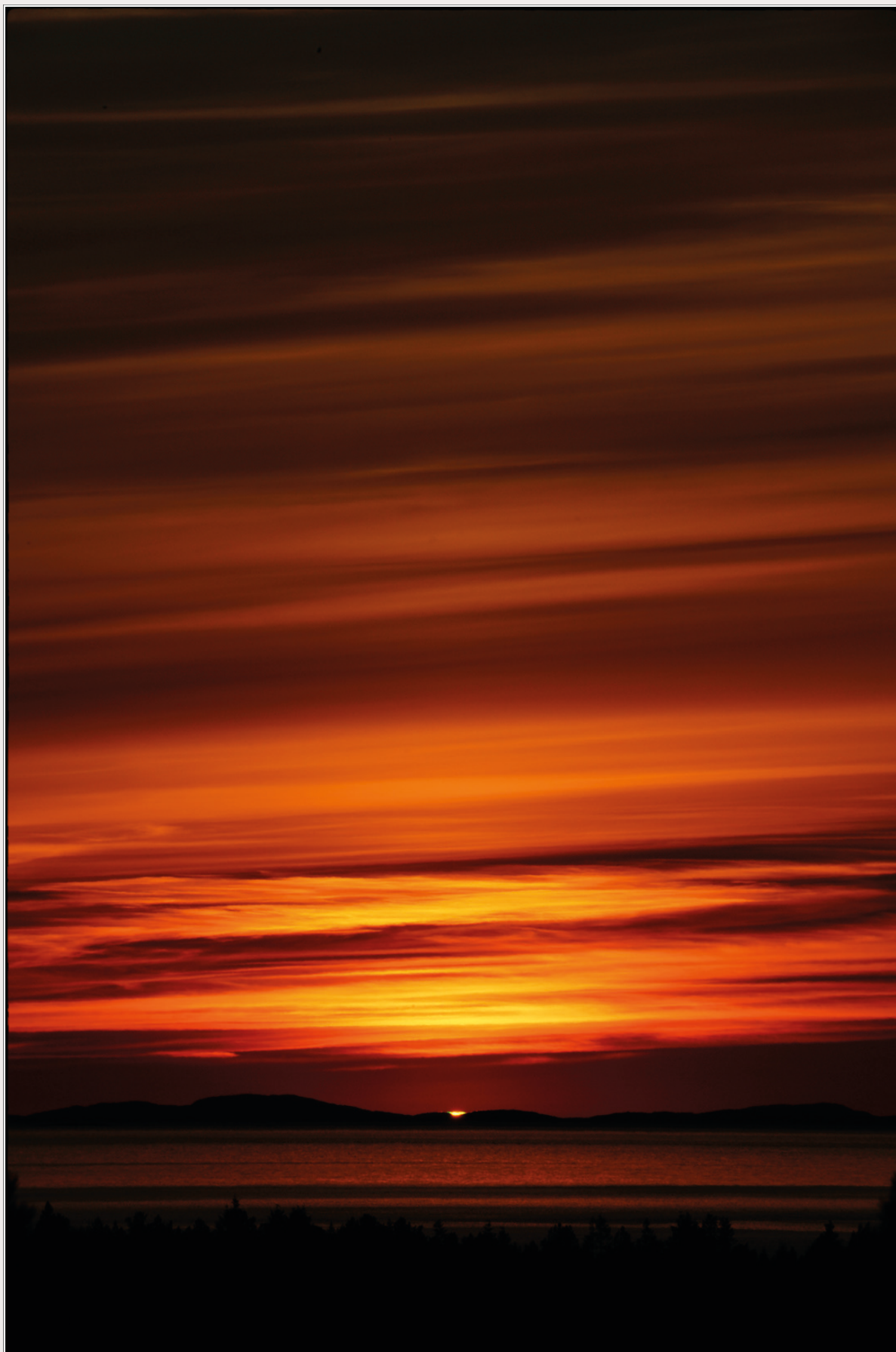
KURSET TELLER **16** TIMER
I NTFs etterutdanningssystem

TIDENDE

DEN NORSKE TANNLEGEFORENING

Frister og utgivelsesplan 2018

Nr.	Debattinnlegg, kommentarer o.l.	Annonsefrist	Utgivelse
1	1. desember '17	8. desember '17	11. januar
2	11. januar	16. januar	15. februar
3	8. februar	13. februar	15. mars
4	1. mars	6. mars	12. april
5	5. april	10. april	16. mai
6	4. mai	22. mai	21 juni
7	7. juni	14. juni	16. august
8	9. august	14. august	13. september
9	3. september	18. september	18 oktober
10	11. oktober	16. oktober	15 november
11	8. november	13. november	13 desember



Sensommerkveld på Otterøya.

Foto: Niklas Angelus.

Kontaktpersoner i NTFs kollegahjelpsordning

Kollegahjelp er kollegial omsorg satt i system. Tanken er at vi skal være til hjelp for andre kollegaer som er i en vanskelig situasjon som kan påvirke arbeidsinnsatsen som tannlege. Vi skal være tilgjengelige kanskje først og fremst som medmennesker. Du kan selv ta kontakt med en av oss eller du som ser at en kollega trenger omsorg kan gi oss et hint. Vi har taushetsplikt og rapporterer ikke videre.

**Aust-Agder
Tannlegeforening**
Astrid Tredal,
tlf. 37 03 80 77

Lars-Olof Bergmann
e-post: tanber@online.no

Bergen Tannlegeforening
Anne Christine Altenau,
tlf. 977 40 606

Sturle Tvedt,
tlf. 55 23 24 00

Buskerud Tannlegeforening
Anna Karin Bendiksbj,
tlf. 31 28 43 14

Lise Opsahl,
tlf. 32 84 81 32

Finnmark Tannlegeforening
Bente Henriksen,
tlf. 78 96 57 00

**Haugaland
Tannlegeforening**
Jon Magne Quale,
e-post: johnqvale@getmail.no

**Hedmark
Tannlegeforening**
Børge Vaadal
tlf. 991 21 311

Björg Figenschou,
tlf. 72 41 22 60/
mobil 414 88 566

**Nordland
Tannlegeforening**
Sigmund Kristiansen,
tlf. 75 52 23 69

Connie Vian Helbostad,
e-post: conhel@nfk.no

Olav Kvitnes,
tlf. 75 15 21 12

Nord-Møre og Romsdal
Bjørn T. Hurlen,
tlf. 906 50 124

Unni Tømmernes,
tlf. 715 12 206

**Nord-Trøndelag
Tannlegeforening**
Anne Marie Veie Sandvik,
tlf. 74 09 50 02

Hans Haugum,
tlf. 90 96 92 97

**Oppland
Tannlegeforening**
Ole Johan Hjortdal,
tlf. 61 25 06 92

Hanne Øfsteng Skogli,
tlf. 61 27 02 31

**Oslo
Tannlegeforening**
Lise Kiil,
tlf. 22 60 05 34

Harald Skaanes,
tlf. 67 54 05 11

Rogaland Tannlegeforening
Knut Mauland,
tlf. 908 708 99/
51 48 51 51 (jobb).

Kirsten M. Høiland Øvestad,
tlf. 51 53 64 21

Romerike Tannlegeforening
Kari Anne Karlsen,
tlf. 67 07 60 69

Sven Grov,
tlf. 63 97 28 59

Hilde Skjeflo,
tlf. 63 81 58 74

**Sogn og Fjordane
Tannlegeforening**
Synnøve Leikanger,
e-post: siv.svanes@gmail.com

Jon-Reidar Eikås,
tlf. 57 86 06 71

Fridell Inge,
tlf. 57 69 56 95

Sunnmøre Tannlegeforening
Siv Svanes,
tlf. 997 48 895

Hege Leikanger,
e-post:
hege.leikanger@gmail.com

**Sør-Trøndelag
Tannlegeforening**
Anne Grethe Beck Andersen,
tlf. 72 41 15 64

Morten Nergård,
tlf. 950 54 633
tlf. 72 58 18 00

Telemark Tannlegeforening
Ståle Bentsen,
tlf. 952 10 291

Øystein Grønvold,
tlf. 35 93 45 30

**Troms
Tannlegeforening**
Elsa Sundsvold,
e-post: ehi-sund@online.no

Ninni Haug
tlf. 97 09 11 67
tlf. 77 00 20 50

**Vest-Agder
Tannlegeforening**
Alfred Gimle Ro,
tlf. 38 05 10 81

**Vestfold
Tannlegeforening**
Gro Monefeldt Winje,
Tlf privat: 977 65 498
Tlf jobb: 33 30 93 80
e-post: gromwinje@gmail.com

Svein Tveter,
tlf. 90 82 57 89
tlf. 33 18 33 43

**Østfold
Tannlegeforening**
Mari Slette,
e-post: maridage@hotmail.com

Tore-Cato Karlsen,
tlf. 45 22 20 44

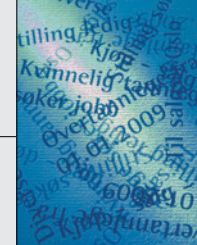
**Kontaktperson i NTFs
sekretariat**
Lin Muus Bendiksen
Tlf. 22 54 74 15
e-post: lin.bendiksen@
tannlegeforeningen.no

**VISSTE DU AT LITT
GRØNNSAKER, FRUKT ELLER
BÆR TIL HVERT MÅLTID FORT
BLIR FEM OM DAGEN?**

De fleste av oss vet at vi bør spise
minst fem om dagen. Grønnsaker,
frukt og bær er nødvendig uansett
alder. Spiser du litt grønnsaker,
frukt eller bær til hvert måltid,
blir det enklere å nå målet.
Det skal ikke så mye til.
Med noen små grep
blir det beste du
vet litt sunnere.

SMÅ GREP, STOR FORSKJELL
facebook.com/smaagrep

 **Helsedirektoratet**



■ STILLING LEDIG

SPESIALIST I ENDODONTI OG SPESIALIST I ORAL KIRURGI OG MEDISIN

Vi ønsker å utvide tilbudet til våre pasienter og søker spesialist i oral kirurgi og medisin 2–4 dager pr måned og spesialist i endodonti 2–4 dager pr måned.

Klinikken er oppgradert seneste år og ligger i et kjent reiselivsområde. Det er god mulighet for å pendle til storbyene i tillegg til overnattingsmulighet i umiddelbar nærhet.

Du er glad i jobben din og respekt og empati for pasient, kollega/sekretær er en selvfølge.

Er det et stort ønske for en av dere å kombinere spesialist med jobb som allmenntannlege kan arbeidsmengden økes med faste pasienter.

Henvendelse sendes
spesialisttannlege@gmail.com

Mo i Rana

Tannlegehuset Rana AS, søker ny tannlege. Veiletblert klinikk med 6 ansatte, og bra pasientgrunnlag.

Daglig leder Daniel;
e-post daninowzari@gmail.com,
tlf. 75 13 17 88.

Oslo Vest

Tannlegepraksis i Oslo Vest søker samarbeid med spesialist og/eller allmenntannlege med egne pasienter. Mulighet for fleksibel arbeidstid.

Veiletblert, flotte lokaler og komfortabel klinikk med 3 behandlingsrom.

Vi er også interessert i å kjøpe pasientportefølje fra tannlege som planlegger å avvikle sin drift. Ta kontakt på tlf:

90967476 eller

e-post: post@smilia-tannklinikk.no

Assistenttannlege

På grunn av stor pågang søker vi etter en assistenttannlege til en 20 % stilling. Det er ønskelig å øke til 50 % stilling på sikt.

Klinikken ligger i Nedre Eiker og er lokalisert 35 min kjøring fra Oslo. Togforbindelse i umiddelbar nærhet.

God tilgang til pasienter og gode kolleger.

Er du på jakt etter en deltidsstilling og er kvalitetsbevisst, omgjengelig og serviceinnstilt, så er du den vi ser etter.

Ta kontakt på post@niratannhelse.no

Tannlegehuset i Bergen.

Tannlegehuset på Landås i Bergen, søker erfaren og kvalitetsbevisst tannlege til vikariat i 100 % stilling f.o.m 1. Oktober 2018.

Tannlegehuset er en større klinikk med moderne utstyr, som bl.a. Cerec Omnicam og Fotona laser.

Søknad med referanser sendes til:

firmapost@tannlegehuset.no



Tannlegehuset



TANNHELSE
ROGALAND

Ønsker du å jobbe i et stort fagmiljø?

Da er Tannhelse Rogaland noe for deg!

Ledige stillinger er annonsert på www.tannhels erogaland.no.



Ledige stillingar i

tannhelsetenesta



Møre og Romsdal
fylkeskommune

Les om våre ledige stillingar og finn søknadsskjema her:
mrfylke.no/jobb/tannhelse



Vi har plass til flere tannleger i Tannboden. Interessert i å drive privatpraksis i et større miljø? Tannboden er en liten tannlegeskjede i Nordland. Vi har holdt på i 15 år, siden 2003.

Ta kontakt med:

Per Hamre, tannlege, tlf 91 888 222,
e-mail perhamre@hotmail.com

eller

Gunn Beate Fjellseth.
Tlf 41 52 67 21, e-mail
gunn@tannboden



www.tannboden.no



Grünerløkka Tannhelsesenter

søker kjeveortoped fra høsten
2018 1-2 ganger pr uke, gjerne
mer hvis behovet er der.

Vi er en allmenn/periospesialist
praksis beliggende sentralt på
Grünerløkka.

Vennligst kontakt oss på mail
lisa.orting@grunermail.no
eller mob: 41277920.

Tannlegesenter i Oslo

i Nordre Aker Bydel søker tannlege i heltid stilling. Vi ser etter en tannlege som har gode kommunikasjonsevner og er selvstendig. Klinikken ligger sentralt på Grefsen. Les mer om klinikken på www.grefsentannlegesenter.no og send inn CV og søknad til tannlegesenter@gmail.com

Tannlege Larvik

Hyggelig tannlegefelleskap søker tannlege for deltid i Odontia Torggården Larvik. Vi er pr i dag 2 tannleger og ønsker utvide og bygge videre den hyggelige praksisen vår. Gode kvalifikasjoner og samarbeidsevner vektlegges. Forespørsler, søknad/CV sendes tannmand@kaldnestannhelse.com

Oslo sentrum

Tannlege med autorisasjon og bred erfaring søkes til trivelig jobb på privat praksis i Oslo sentrum.

Vi ønsker en effektiv, utadvendt og serviceinnstilt person som liker å jobbe i team.

Søknad med CV og bildet sendes til kellym2000@gmail.com

Moss

Assistenttannlege søkes til hyggelig, privat praksis sentralt i Moss. Ca. 50% stilling med mulighet for utvidelse. Vi søker en dyktig, erfaren tannlege med gode kommunikasjonsevner. Send CV og søknad til assistenttannlege@hotmail.com



Østfold fylkeskommune

Tannhelsetjenesten

Ledige stillinger annonseres
fortløpende på www.ostfoldfk.no

Fra stillingene legges ut er det fire
ukers søknadsfrist. Det er mulig
å abonnere på nye stillinger via
nettsiden.

Kontaktperson: Kristin Strandlund,
telefon 69 11 73 33/
95 44 71 72

ASSISTENTTANNLEGE SØKES – BESTEM DIN EGEN HVERDAG.

Jeg søker en hyggelig kollega til
å overta etter annen tannlege som
slutter.

I første omgang 50 prosent men
større stillingsprosent kan diskuteres.
Delt eierskap er mulig på sikt.

Du kan dele opp stillingen etter
eget ønske, for eksempel 2–3 dager pr
uke eller ca 2 uker pr måned.

Du gleder deg til å gå på jobb og
bidrar til et godt arbeidsmiljø i tillegg
til å ta deg godt av pasientene.

Klinikken er nylig oppusset og ligger
på Gol- 2,5 timer kjøreavstand fra
Oslo.

Ta kontakt innen 1 juli på
tannlbrenna@yahoo.com

■ KJØP – SALG – LEIE

Kjøp-salg

Søker lokaler/stilling

Kjeveortoped med pasienter og utstyr søker lokaler i Oslo Vest/sentrum eller eventuelt samarbeid med kollegaer. Henv. praksis1012@gmail.com

Har du ledig unit?

Erfaren tannlege/oral kirurg ønsker å leie behandlingsrom med unit i Oslo, fulltid, fem dager i uken f.o.m oktober 2018. Har egne pasienter og journalopplegg. Interesserte kan ta kontakt på mail: gholams2000@yahoo.no

LOKALER TIL LEIE VÅLER I ØSTFOLD (VESTLIA)

Lokaler i etablert senter med bla apotek, lege, fysikalsk og velværesenter til leie.

Arealpartner Eiendomsforvaltning AS

Maj Sissel Kvamme

Mob : 915 77 368

Mail: mk@arealpartner.no

■ DIVERSE

BRUKT TANNLEGEUTSTYR SELGES

3 stk Planmeca prostyle unit med stolhengt røntgen, Planmeca ProMax OPG, Getinge autoklav, sessler, div inform innredning, Durr våtsug beregnet for 3-4 unit(er)nytt), Sidexis fosforplatescanner(ny). For mer informasjon kontakt: marte@fjelltannlegene.no

LEDIG LOKALER: AKTIV TANNKLINIKK AS

Avd Oslo Sentrum, Storgata 17 Oslo

Avd Furuset, Grandsdalen 29 Oslo

Moderne klinikk i lyse, trivelige lokal med: opus, helsenett og digital røntgen. Vi søker en kollega som enten vil bygge seg opp, eller som har egne pasienter å ønske samarbeid. Tid for oppstart kan diskuteres, og flere former for samarbeid kan være aktuell.

Ta gjerne kontakt med
tannlege.ostrem@gmail.com

■ DIVERSE

TRENGER DINE TURBINER SERVICE?

Garantert billigst i Norge. 50 % rabatt på hver 5. turbin.

Vi utfører reparasjoner/service på turbiner, de aller fleste merker.

NB!(Ikke vinkelstykker)

Prisen for overhaling, dvs. ny spindel, ny impeller, nye lagre og o-ringer.

Kun kr 1990 eks mva. Rask levering. 6 mnd. garanti!



Sendes til Kjellands Tannlegepraksis AS, Service & Salg

Strandbygdvæien 54, 2408 Elverum

Tlf 62 43 10 00

tannkjel@online.no

NB! Husk navn og adresse!





TePe mellomromsbørste. Oppdatert.

Vi presenterer TePe mellomromsbørster i nye, oppfriskende farger. Finnes i ni størrelser, hvorav de fire minste har en patentert fleksibel tupp som gjør børsten mer slitesterk og gir optimal tilgang til alle mellomrom.

Utviklet i samarbeid med tannpleie spesialister for en sunnere hverdag.

We care for healthy smiles



FULL KRAFT

ENDA BEDRE EFFEKT I VÅRE TURBINER!

Velg din styrke: 14 W – 21 W – 24 W – 26 W!



Kontakt din dentalleverandør eller W&H Nordic for ytterligere informasjon:

W&H Nordic, t: 32853380, e: office@whnordic.no, www.wh.com  

SYNEA VISION RingLED